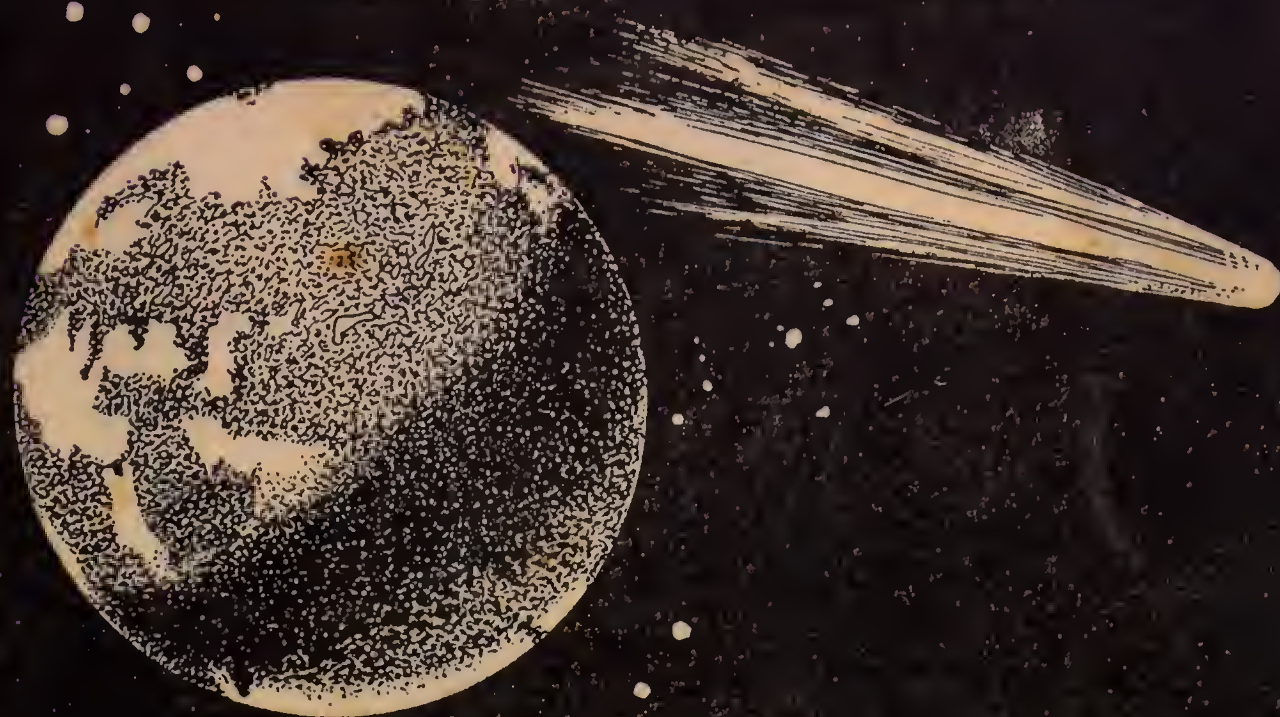
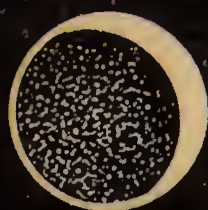
อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นายสุวิช รักตะบุตร

ณ ฌาปนสถาน กองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๖

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นายสุวิช รักตะบุตร์

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๖

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ นายสุวิช รักตะบุตร์ หรือแดง ได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง เอาไว้เป็นอนุสรณ์ และ เพื่อเป็น บรรณาการ แก่ท่าน ที่ได้ กรุณา มา เป็นเกียรติในงานนี้ หนังสือนี้ได้บรรจุเรื่องที่เห็นว่าแดงสนใจในระหว่างที่แดงยังมีชีวิตอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพระธรรมเทศนา ซึ่งแดงฟังและศึกษาอย่างไม่จืดไม่จาง รู้สึกว่าแดงยิ่งศึกษาก็ยิ่งเกิดสติปัญญารู้จักคุณและโทษประโยชน์ มิใช่ประโยชน์มากขึ้น ทำการวางใจวางอารมณ์ให้สงบในเมื่อมีชีวิตอยู่และเวลาที่จะเปลื้องจิตออกจากร่าง นับเป็นคุณธรรมอันประเสริฐสุดในวัยหนุ่มเช่นนี้ เป็นการแน่ชัดว่าจะนำแดงไปสู่ทีบรมสุขอันเป็นพุทธโอวาทที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนไว้

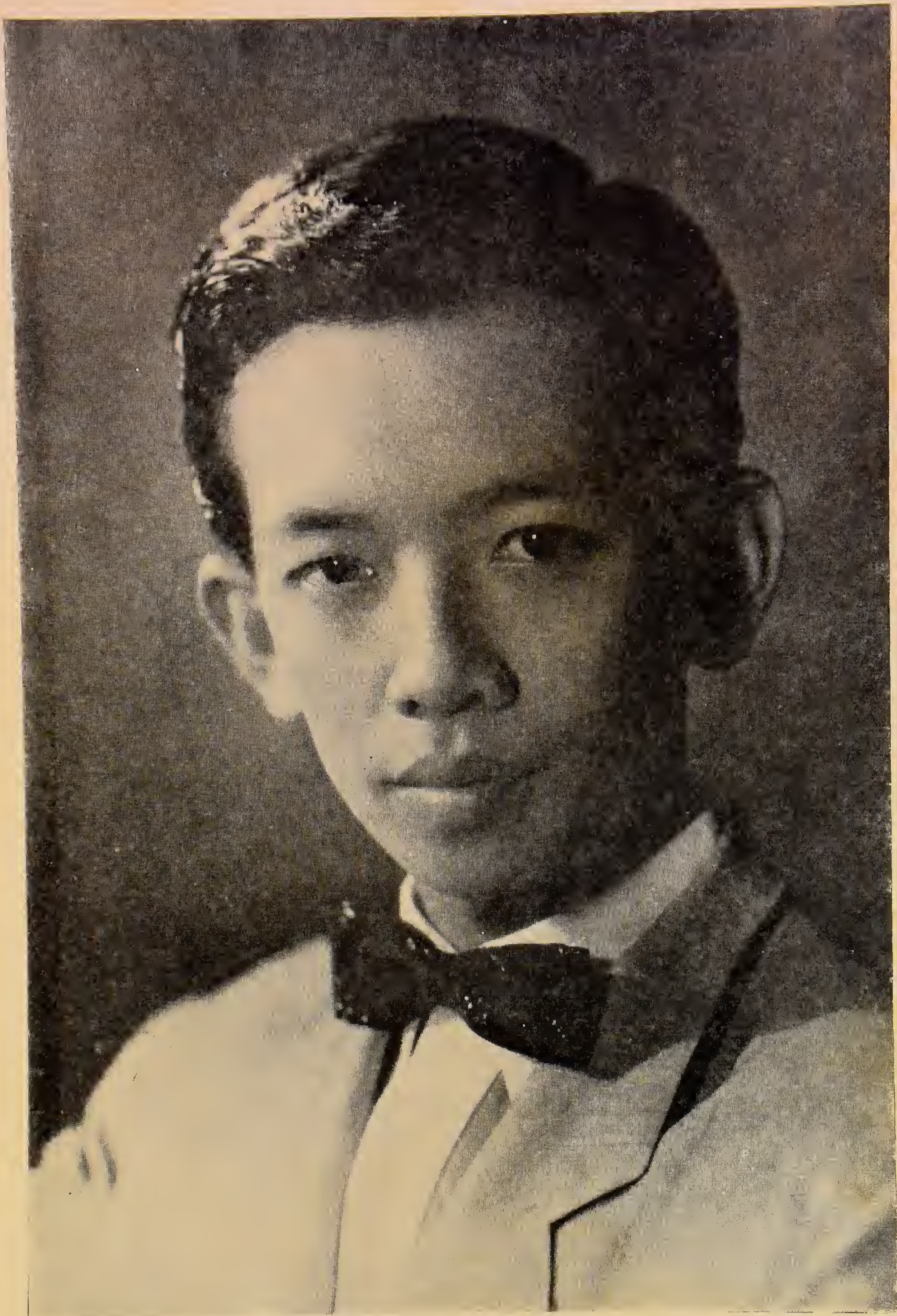
อนึ่ง ตลอด ระยะเวลา แดงป่วยทั้งตอนอยู่ที่บ้าน และ ที่โรงพยาบาล ศิริราช ได้มีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของแดงมาเยี่ยมเยียนตลอดเวลาด้วยหัวใจอันจดจ่อห่วงใยในอาการป่วยของแดง และปรารถนาจะให้แดงหายป่วยโดยเร็ว ฉะนั้นในนามของแดงที่จากไปแล้วและในนามของพ่อและแม่ ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านในโอกาสนี้อีกครั้งหนึ่ง พ่อแม่เชื่อเหลือเกินว่า แดงคงจะส่งแรงจิตมาช่วยเป็นพลังให้แก่ทุกท่านสำหรับที่จะประกอบภารกิจในมนุษยโลกนี้ต่อไป

ขอดวงวิญญาณ อันบริสุทธิ์ ของแดงไปสู่สุคติภพ ด้วยความดีความเมตตาและความไม่เบียดเบียนผู้อื่นเมื่อแดงยังมีชีวิตอยู่ และด้วยอานุภาพของคุณพระรัตนตรัยจงเป็นแสงสว่างนำดวงวิญญาณของแดงให้ไปพบแต่โลกุตตรสุขทุกประการ.

พลเรือตรี ขุนวิสิฐธารารักษ์

๒๐ สิงหาคม ๒๕๐๖

สารบาญ

นายสุวิช รักตะบุตร์

ชาตะ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๓

มรณะ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๖

ประวัติ

นายสุวิช รักตะบุตร์

๑. พ่อเพิ่งเขียนประวัติของคุณปู่เสร็จ แดงลูกรักก็มาจากไปเสียอีกคนหนึ่งอย่างกะทันหันโดยพ่อมิได้คาดหมายเลย พ่อจะเขียนประวัติของลูกไม่ได้แน่ถ้ามิได้อัญเชิญธรรมบารมีของพระพุทธเจ้ามาตั้งไว้คอยควบคุมสติให้มั่นคงอยู่ ณ ที่นี้ ด้วยมันเป็นมรสุมที่รุนแรงเหลือเกินบนเวทีชีวิตของพ่อและแม่ แต่เมื่อพ่อตระหนักว่า :

ชราธมฺโมมฺหิ
เรามีความแก่เป็นธรรมดา
ชรํ อนตีโต
เราจะล่วงความแก่ไปไม่ได้
พยาธิธมฺโมมฺหิ
เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา
พยาธิ อนตีโต
เราจะล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้
มรณธมฺโมมฺหิ
เรามีความตายเป็นธรรมดา
มรณํ อนตีโต
เราจะล่วงความตายไปไม่ได้
สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ
นานาภาโว วินาภาโว
เราจะเป็นต่าง ๆ คือ จะพลัดพราก
จากของรัก ของเจริญใจ ทั้งสิ้นไป

กมฺมสฺสโกมฺหิ
เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน
กมฺมทายาโท
เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
กมฺมโยนิ
เราเป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด
กมฺมพนฺธุ
เราเป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
กมฺมปฏิสรโณ
เราเป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ
เราทำกรรมอันใดไว้
กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา
ดีหรือชั่ว
ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ
เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นไป.

ดังนี้แล้ว ก็พอมีแรงใจที่จะเขียนประวัติของแดงเอาไว้เป็นอนุสรณ์ได้ดังต่อไปนี้.

๒. นายสุวิช รักตะบุตร์ ชื่อเรียกเล่นที่บ้านว่าแดง เกิดที่โรงพยาบาลศิริราช จังหวัดธนบุรี เมื่อวันพุธ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓ เวลา ๑๒.๔๐ น. มรณะเมื่อวันพฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เวลา ๒๑.๔๕ น. ที่โรงพยาบาลศิริราชแห่งเดียวกัน รวมอายุได้ ๒๒ ปีบริบูรณ์ สุวิชเป็นบุตรคนที่ ๗ ของพลเรือตรี ขุนวิสิฐธาราภักษ์ กับ นางสอิ้ง สุวรรณสุทธิ รักตะบุตร์

แดงเป็นลูกที่ค่อนข้างไม่แข็งแรงมาแต่เด็ก เมื่อเติบโตแล้วเคยล้มป่วยอย่างหนักมาแล้ว ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๐๒ มีอาการปวดท้องและมีโลหิตออกทางทวารหนัก ได้เข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ปรากฏว่าเป็นเนื้องอกที่ลำไส้ ต้องทำการผ่าตัดเมื่อวันที่ ๓๐ เดือนเดียวกัน กลับมาพักฟื้นที่บ้านเมื่อ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒

ครั้งที่ ๒ ป่วยในลักษณะอย่างเดียวกันอีก ต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๒ ต้องรับการผ่าตัดลำไส้อีกเป็นครั้งที่ ๒ ปรากฏว่าเป็นเนื้องอกอยู่นอกลำไส้เหมือนครั้งก่อน หลังผ่าตัดครั้งนี้แล้วแดงกลับแข็งแรงดีมาก

ครั้งที่ ๓ ป่วยในลักษณะอย่างเดียวกันอีก และได้เข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราชเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๖ ต้องทำการผ่าตัดลำไส้อีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้ปรากฏว่าลำไส้เป็นแผลหลายแห่ง ไม่ใช่เป็นเนื้องอกเหมือนครั้งก่อน นายแพทย์ว่าเป็นโรคใหม่ มิใช่โรคเก่าที่เคยเป็น แดงได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเต็มที่จากนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญแห่งโรงพยาบาลศิริราชทุกแผนก แต่สุดที่นายแพทย์จะช่วยชีวิตเอาไว้ได้ เพราะแดงเสียโลหิตมากเหลือเกิน จึงดับไปเมื่อเวลา ๒๑.๔๕ น. (๓ ทุ่ม ๔๕ นาที) ด้วยความมีสติและกำลังใจดีมาก

๓. การศึกษา แดงเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนแห่งเดียวจนสำเร็จชั้นเตรียมปีที่ ๒ ผลการเรียนปรากฏว่าดีมาก ทำคะแนนเป็นเยี่ยมเสมอ แดงต้องการจะเรียนแพทย์ แต่เนื่องจากได้รับการผ่าตัดใหญ่มาแล้วสองครั้ง พ่อแม่จึงขอร้องให้เปลี่ยนแนวการเรียนวิชาชีพไปเป็นเรียนกฎหมายเสีย เพื่อที่จะมิให้ต้องตรากตรำในการเรียนมากนัก แต่ถึงกระนั้นก็ดี เมื่อเข้าเรียนกฎหมายแล้ว แดงก็เรียนอย่างชนิดมุมานะทีเดียว ผลการเรียนจึงรวดเร็วและดีมาก แดงกำลังเรียนอยู่ในคณะนิติศาสตร์ปีที่ ๓ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๔. คุณสมบัติของแดง เป็นลูกที่ว่านอนสอนง่าย เรียบร้อย และมีระเบียบมัธยัสถ์ เวลาว่างหรือวันหยุดเรียนจะต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านเสมอ จนพี่น้องประจักษ์ว่า มีแดงอยู่ที่ไหน ที่นั่นก็จะเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่น่าอยู่ ทำให้เกิดความสุขใจแก่ทุกคน แดงได้ช่วยทาสีบ้านพักตากอากาศที่ชายทะเลบางละมุง นับว่าเป็นการทิ้งอนุสรณ์เอาไว้อีกอย่างหนึ่งด้วยเพื่อความสุขสบายของพี่น้องและพ่อแม่ คุณสมบัติอันสำคัญยิ่งของแดงก็คือ มีใจเมตตากรุณา แดงใส่บาตรและทำบุญเสมอโดยมิได้มีใครจูงใจ ใครที่ยากจนหรือพึ่งตัวเองไม่ได้ แดงก็สละเงินค่าใช้สอยส่วนตัวให้ไปทั้ง ๆ ที่ตัวเองมีอยู่อย่างจำกัด เพราะพ่อแม่ไม่สามารถที่จะให้ใช้สอยได้อย่างฟุ่มเฟือย คุณสมบัติที่น่าสรรเสริญอีกประการหนึ่งของแดง ก็คือ ความอดทน แดงไม่เคยบ่นเมื่อเวลาโรคภัยไข้เจ็บคุกคาม และไม่ค่อยจะบอกพ่อแม่เสียด้วย ต่อสู้ด้วยสติและตัวเองเสมอ แม้จะมีไข้สูงก็ไม่เคยกวนพ่อแม่ พูดแต่ว่า นอนพักผ่อนเสียมันก็หายไปเอง จะเรียกหมอก็ไม่ยอม ข้อนี้ทำให้พ่อแม่สำคัญผิดเสมอว่าแดงเป็นไข้ธรรมดา ต่อเมื่ออาการรุนแรงขึ้นจึงต้องเข้าโรงพยาบาลทุกที

ก่อนที่แดงจะจากโลกนี้ไปหนึ่งวัน แดงพูดกับแม่ว่า "พญามัจจุราชท่านไม่ปรานีเลย" เราเศร้าสลดโศกหัวใจแทบหยุดเต้น เรารู้แน่ว่าแดงจะต้องจากเราไปแล้วชั่วนิรันดร แม้จะเจ็บหนักหมดเรี่ยวแรง เสียโลหิตอยู่เสมอ แดงไม่พึงที่จะกอดแม่และพูดกับพยาบาลว่า "แม่ของผมดีที่สุดในโลกนี้" ในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตแดงมิได้นึกถึงหรือกังวลในเรื่องเจ็บป่วยเลย ขอร้องพยาบาลแต่เพียงให้รีบไปตามพ่อมาจากที่ทำงาน เมื่อพ่อมาถึง ดวงตาของพ่อและลูกเท่านั้นที่รู้กันว่า เราจะต้องจากกันไปแล้ว พ่อและแม่พยาบาลแดงอย่างเต็มที่จะให้แดงหายจากโรคภัยไข้เจ็บ ถึงกระนั้นก็ดีพ่อและแม่ก็ยังเสียใจอยู่ที่เป็นหัวสมัยใหม่มากไปหน่อย ถ้ามีหัวโบราณเอาไว้ให้มากสักนิดชีวิตของแดงอาจยาวออกไปอีกก็ได้ เพราะว่า แม้วิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปอย่างมากมายจนเราเรียกยุคนี้กันว่ายุคปรมาณูก็ดี แต่วิทยาศาสตร์ก็ยังเอาชนะธรรมชาติไม่ได้ เวลานี้มนุษย์กลัวระเบิดปรมาณูหรือนิวเคลียร์ แต่พลังงานจาก

ระเบิดนี้ก็ยังน้อย เปรียบกับ พลังงาน ของพายุฝนฟ้าคะนอง ซึ่งเป็น ธรรมชาติ ไม่ได้เลย ฉะนั้นธรรมชาติจึงยังมีความเร้นลับแฝงอยู่มาก ยังให้คุณและให้โทษได้เสมอน่าคิด น่าคำนึงทีเดียว

พ่อขอยุติประวัติแดงเพียงเท่านี้ ถ้าจะเขียนต่อไปอีกแผลหัวใจของพ่อและแม่คงไม่มีวันหาย แดงมีศีลธรรมและคุณธรรมสูง ไม่เคยทำบาปกรรมอย่างใดระหว่างที่มีชีวิตอยู่ พ่อและแม่เชื่อเหลือเกินว่า คงเป็นเหตุหนึ่งที่แดงจำเป็นต้องรีบไปสู่ภูมิใหม่ให้สมกับคุณงามความดีของแดง พ่อและแม่จะทำบุญทำกุศลเป็นนิจให้แดง เพื่อความปรารถนาอย่างเดียวไม่อยากให้แดงมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป.

พลเรือตรี ขุนวิสิฐธารารักษ์

๑๒ สิงหาคม ๒๕๐๖

วันนั้น 8 สิงหาคม 2506 น้องไม่เคยลืม น้องไปเยี่ยมอาแดงตอนกลางคืน ก่อนจะกลับยังได้บอกอาแดงว่าเช้าๆ น้องจะมาใหม่ อาแดงตอบน้องว่าไม่ต้องมาแล้ว น้องไม่เคยคิดว่า มันจะเป็นประโยคสุดท้ายที่อาแดงจะพูดกับน้อง คืนนั้นอาแดงจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ท่ามกลางความอาลัยรักของคุณพ่อคุณแม่พี่น้อง ตลอดชีวิตของอาแดง อาแดงทำความดีต่อทุกๆคน ซึ่งชีวิตพี่น้องและเพื่อนๆ จะไม่มีวันลืม หากดวงวิญญาณของอาแดงอยู่ที่แห่งใดก็ตาม โปรดรับทราบไว้ด้วยว่า น้องจะประพฤติแต่ความดีตลอดไป

จินตนา ธีรภรณ์

ทักผ่อนที่บ้านบางละมุง

ที่ท่าอากาศยานดอนเมือง ไปส่ง
พี่ชายไปประเทศเยอรมันตะวันตก

ขับรถเองไปพักผ่อนที่บ้านบางละมุง กม. ที่ ๑๕๑ ชลบุรี

สุวิช พักผ่อนอยู่ที่ชายหาดหน้าบ้าน ที่บางละมุง ชลบุรี

พักผ่อนที่บ้าน บางละมุง

พี่คิดถึงน้อง

น้องแดงเป็นลูกคนรองคนสุดท้องในบรรดาพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ และเป็นคนแรกที่ต้องจากพวกเราไปโดยไม่มีวันกลับ พี่จำได้ว่าเมื่อยังเล็ก ๆ อยู่นั้นได้เคยอุ้มชูอยู่เสมอ จากทารกที่ไร้เดียงสาและได้เจริญเติบโตมาโดยลำดับ สมัยที่ยังเป็นนักเรียนชั้นเล็ก ๆ อยู่นั้น วันไหนฝนตก พี่ก็ต้องเอาร่มไปรับ พี่แสนที่จะใจหายเมื่อนึกถึงวันเวลาเหล่านั้น เพราะชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นที่พี่ได้มีโอกาสได้ชื่นชมได้ดูน้องเจริญเติบโตมา พอจะมีระยะเวลาสบายใจได้บ้างที่น้องสามารถดูแลตัวเองได้ และแล้วเหตุการณ์ก็เริ่มผันแปรมาโดยลำดับ พี่จำได้ว่าน้องแดงเริ่มป่วยเมื่อเรียนอยู่ในชั้นมัธยมปีที่ ๖ ร.ร. กรุงเทพคริสเตียน วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๐๒ ได้เข้ารับการผ่าตัดและพักรักษาตัวที่ ร.พ. จุฬาลงกรณ์ น้องแดงป่วยครั้งนั้นย่อมเป็นที่หนักใจแก่คุณพ่อ แม่ และพี่น้องเป็นอันมาก เพราะได้เสียโลหิตไปเป็นจำนวนมาก แต่ด้วยกุศลผลบุญที่น้องได้สร้างสมไว้ จึงช่วยให้น้องได้มีชีวิตยืนยาวต่อมาได้อีกระยะหนึ่ง และชั่วระยะเวลาเพียงไม่กี่เดือนที่ออกจาก ร.พ. น้องแดงก็สามารถสอบผ่านได้ในชั้นมัธยมปีที่ ๖

น้องแดงเป็นคนขยันอดทน ทั้งที่ตัวเองสุขภาพไม่สมบูรณ์ก็ไม่เคยปริปากบ่น พี่ยังจำวันเวลาเหล่านั้นได้ดี แม้จะต้องทนทุกข์ทรมานจวนเจียนจะเอาตัวไม่รอด พอมีเวลาจะทำใจดีได้บ้างว่าหมดเคราะห์เสียที และได้เรียนทันเพื่อน น้องหายป่วยได้ชั่วระยะเวลาเพียง ๖ เดือน วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๒ น้องแดงก็ล้มเจ็บลงด้วยการเสียโลหิตอีกครั้งหนึ่ง ได้เข้ารับการผ่าตัดและพักรักษาตัวที่ ร.พ. ศิริราช น้องป่วยครั้งใด คุณพ่อ แม่ พี่น้องต่างพากันหายใจได้ไม่ค่อยจะทั่วท้อง ครั้งนี้ก็เช่นกันจวนเจียนที่จะเอาตัวไม่รอด แต่อาการของน้องก็กลับดีขึ้นโดยลำดับ จนสามารถออกจาก ร.พ. และมาใช้ชีวิตร่วมกับพี่น้องได้เป็นปรกติสุข ในระยะเวลาเหล่านี้ น้องได้แสดงความสามารถให้พี่น้องได้ชื่นชม โดยสอบผ่านเตรียมอุดมฯ ปีที่ ๑ และปีที่ ๒ ได้ในปีเดียวกัน และได้เข้าศึกษาต่อในแผนกนิติศาสตร์ มหา

วิทยาลัยธรรมศาสตร์ และก็สอบได้ครบทุกลักษณะวิชาในปีการศึกษาของทุก ๆ ปีมา โดยเฉพาะในปีที่ ๒ สอบได้วิชาประวัติศาสตร์กฎหมายได้คะแนนเต็ม อันยังความโสมนัสให้แก่อาจารย์ผู้บรรยายเป็นอย่างยิ่งถึงขนาดท่านให้เกียรติขอจับมือ นับได้ว่าเป็นเกียรติประวัติชีวิตการศึกษาของน้องแดงโดยเฉพาะ

ตามปรกติน้องแดงเป็นผู้ที่มีนิสัยใจคอดี โอบอ้อมอารี สงบเยือกเย็นอยู่เป็นนิจ ตั้งแต่หายป่วยครั้งที่สอง เท่าที่พี่สังเกตและจำได้ น้องยิ่งเพิ่มการระมัดระวังการใช้ชีวิตของน้องให้ได้ละเอียดและประณีตยิ่ง ๆ ขึ้น ทั้งในส่วนทางโลกและในส่วนทางธรรม โดยมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนชรา และผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากอยู่เสมอตามสติกำลังของน้อง และจะตื่นแต่เช้าถวายอาหารบิณฑบาตพระในเช้าวันเสาร์อยู่เป็นประจำ บางครั้งก็จะได้ยินเสียงน้องสั่งเสียให้จัดของสำหรับถวายบิณฑบาต บางครั้งพี่ก็ได้เห็นน้องรับศีลฟังพระธรรมเทศนาจากทางวิทยุกระจายเสียงหรือทางโทรทัศน์ ภาพเหล่านั้นจะอยู่ในความทรงจำของพี่ไม่มีวันรู้เลือน เพราะได้แสดงออกถึงน้องได้ซาบซึ้งในพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แล้วเป็นอย่างดี พี่เองเคยปรารภให้น้องได้ฟังอยู่เสมอว่า เราควรพยายามอย่าให้เสียทีได้ที่ได้เกิดมาได้พบพระพุทธศาสนา ได้พบของดีแล้วก็ควรได้ใช้สติ ปัญญา น้อมนำมาปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์แก่ตน ในชั่วชีวิตเรานี่แหละจะได้พบสวรรค์หรือนรกและไม่จำเป็นต้องรอคอยนานไปเลย เพราะคนเราเมื่อตายไปแล้วใครจะรู้ พี่เองดีใจมากที่ได้แลเห็นแม้แต่ที่โต๊ะเรียนของน้องยังมีข้อเตือนใจอยู่ว่า จะทำแต่กรรมดี หลีกหนีการทำชั่ว และทำใจให้พ้นเครื่องเศร้าหมอง

น้องแดงได้มีโอกาสได้ใช้ชีวิตเป็นปรกติสุขได้ต่อมาอีก ๔ ปี พี่กลับจากนครสวรรค์ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๐๖ พี่ยังได้พบน้องเพิ่งหายจากท้องเสีย น้องเองก็เพิ่งกลับจากการไปพักผ่อนที่บ้านชายทะเล และนับได้ว่าเป็นการไปพักผ่อนเป็นครั้งสุดท้าย แม้จะยังไม่สู้แข็งแรงดีเท่าไรนัก แต่น้องก็สู้อุตส่าห์ไปฟังคำบรรยายอยู่โดยสม่ำเสมอ ได้ฟังคำบรรยายครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๖ ในชั้นปีที่ ๓ น้องรีบกลับบ้านเข้าใจว่าท้องไม่ดี แต่ก็กลับถ่ายเป็นโลหิตออก แม้จะ

ตกใจสักเพียงไร แต่ต่อหน้าน้องพี่ก็ได้แต่ปลอบใจ ทำราวกับว่าเป็นของเล็กน้อยเสียเหลือประมาณ ไม่รู้เคราะห์กรรมอะไรอย่างนี้ ตลอดระยะเวลานี้คุณปู่ของน้องก็ยังคงป่วยหนักอยู่ที่ ร.พ. พระปิ่นเกล้า แล้วท่านก็ได้จากพวกเราไป เศร้าใจที่คุณปู่จากไปยังไม่คลาย น้องแดงก็เริ่มอาการไม่ดีขึ้นตามลำดับ และได้เข้ารับการรักษา-ตัวที่ ร.พ. ศิริราช อีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๖ พี่กลับบ้านตอนเย็นรู้ว่าน้องไม่อยู่ เศร้าใจมากน้องคงเสียขวัญไปบ้าง พี่รู้ดีน้องเข็ดขยาดกับการผ่าตัดเสียเหลือประมาณ แต่ก็ยังเป็นบุญของน้อง แม้โรคร้ายจะคุกคามน้องสักเพียงไร น้องก็ยังคงได้ความเมตตาปรานีจากคุณพ่อ แม่ นายแพทย์ และพยาบาลโดยมิได้ขาด พี่ขอกราบขอบพระคุณแทนน้องแดงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ตลอด เวลาที่ น้องแดง อยู่พัก รักษาตัวที่ ร.พ. แม้จะมี ระยะเวลาที่อาการของน้องดีขึ้น บ้าง จนแล้ว จนรอด ก็ไม่อาจ หลีกไปให้พ้น วันอันแสน ที่จะกลัวไปเสียได้ คุณพ่อได้รับโทรศัพท์น้องแดงป่วยมากในเช้าวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๐๖ และได้รับการผ่าตัดในบ่ายวันเดียวกัน พอพ้นขีดหลังจากทำผ่าตัด น้องก็เรียกหาแต่ "แม่" พี่สงสารน้องจับใจ เมื่อเห็นหน้ากันอีกพี่ก็อดดีใจไม่ได้ น้องอยู่ในสภาพเหมือนนกน้อยที่ถูกพายุฝน พี่เองก็อยู่ในสภาพของคนที่อยากเห็นแสงเดือนแสงตะวันเหมือนกัน พี่จำได้ดีก่อนถึงวันสุดท้าย พี่ได้ยินติดหูหมอบอกว่าพบเชื้อมาลาเรีย ไม่เช่นนั้นก็ไม่รู้ไข้สูงเพราะเหตุใด พี่เดินกลับบ้านด้วยความหวัง หายเหน็ดเหนื่อย ใจคอแจ่มใส ดูช่างเป็นคืนที่สวยงามเป็นพิเศษ แต่อนิจจังเพียงไม่ถึง ๒๔ ชั่วโมงพี่ก็ต้องอยู่ในสภาพของผู้ที่ผิดหวังอีกเช่นเคย น้องแดงเริ่มเสียโลหิต ราว ๆ ๑๐.๐๐ น. ของวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๖ เหมือนน้องจะรู้ตัว ได้บอกกับแม่ขอให้ไปตามคุณพ่อแทนที่จะขอให้ตามหมอตามปรกติ พี่ได้พบน้องเย็นมากและน้องก็ไม่พูดเสียแล้ว แต่ดวงตาที่น้องมองดูร่ำลาพี่นั้น แสนจะปวดร้าว พี่รู้ดีน้องคงหมายถึงน้องคงไม่มีโอกาสได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขได้ต่อไปอีกแล้ว และเราจะจากกันชั่วกัลป์ ในเวลาที่คับขันเช่นนี้พี่ก็ช่วยได้แต่สร้างกำลังใจอันเข้มแข็งให้น้อง เสียงน้ำโรจน์ที่บอกให้น้องทำใจ

สงบ ๆ เสียงแม่ที่บอกน้องว่าแม่อยู่นี่ พี่เชื่อเหลือเกินน้องคงอบอุ่นมาก พี่ขอกราบขอบพระคุณท่านเหล่านี้แทนน้องแดงด้วยอีกครั้งหนึ่ง น้องสติดีตลอดเวลา ในที่สุดก็สุดหนทางที่นายแพทย์จะเยียวยาให้น้องมีชีวิตต่อไปได้ เพราะโลหิตไม่หยุด เวลา ๒๑.๔๕ น. คืนวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๖ น้องก็จากไปด้วยความสงบ

ขอกุศลผลบุญที่น้องของพี่ที่ได้เพียรบำเพ็ญมาตลอดระยะเวลาที่มีชีวิต และบรรดาพี่น้องได้ร่วมบำเพ็ญบุญให้น้อง จงได้เกื้อกูลให้ดวงวิญญาณของน้อง จงเยี่ยมไปด้วยบรมสุข จงได้รับแต่แสงธรรมของพระพุทธองค์ในสัมปรายภพอยู่เป็นนิจ อย่าได้มีวันเสื่อมคลาย และดับไปไม่เหลือในที่สุด.

นายณัฐ รักตะบุตร

รำลึกถึง

สุวิช รักตะบุตร

ชาตะ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๓

มรณะ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๖

ชีวิตเมื่อคิดไป ก็เปรียบเสมือนกับความฝัน
ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

๖.๐๐ น. ของเช้าตรู่วันศุกร์ที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๐๖ ข้าพเจ้าแทบไม่เชื่อเลยที่ได้ทราบข่าวการจากไปของสุวิช เพื่อนที่รักของข้าพเจ้า ทางโทรศัพท์จากนรพันธุ์ เหมือนทองจีน ข้าพเจ้าซักและถามอย่างร้อนรนด้วยความไม่แน่ใจ นี่ข้าพเจ้าฝันไปหรือนี่ ?

ชีวิตเมื่อคิดไป ก็เปรียบเสมือนกับความฝัน ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ทุกคนไม่คาดคิดมาก่อนเลยว่า สุวิชจะด่วนจากพวกเราไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ทุกคนเศร้าสลดใจ เสียดาย อาลัยอาวรณ์สุวิชอย่างยิ่ง สุดที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบปาน

ข้าพเจ้าและสุวิชรู้จักกันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เมื่อเข้ามาอยู่ในรั้วของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยด้วยกัน ในชั้นประถมปีที่ ๓ เราร่วมเรียน เล่น รักใคร่สนิทสนมกันอย่างแน่นแฟ้น ยามใดที่สุวิชสุข ข้าพเจ้าก็สุขด้วย ยามใดที่สุวิชทุกข์ข้าพเจ้าก็ทุกข์ด้วย จวบจนกระทั่งจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๐๑

เนื่องจากสุวิชมีโรคลำไส้เบียดเบียน จึงไม่สามารถที่จะเรียนต่อได้ คงดูหนังสืออยู่ที่บ้านเท่านั้น แล้วสมัครสอบชั้นเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๒ ได้ ส่วนข้าพเจ้าคงเรียนต่อที่กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยจนจบ แล้วจึงสอบเข้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คณะนิติศาสตร์. เข้ามาเรียนร่วมกันอีก เมื่อสมัยเป็นเด็กเราเคยเรียนด้วยกันมา เมื่อ

โตขึ้นก็ได้มาเรียนด้วยกันอีก แน่ละ ความรักใคร่สนิทสนมแน่นแฟ้นเป็นมาอย่างไรก็คงเป็นไปเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

สุวิช เป็นคนสุขุม เยือกเย็น มีนิสัยใจคอโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนฝูงทุกคน จึงเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนอย่างไม่มีวันจืดจาง แทบจะกล่าวได้ว่า สุวิชไม่มีศัตรูกับผู้ใดเลย สุวิชเป็นคนที่จริงจังต่อชีวิต ขยันในการศึกษามาก จะเห็นได้จากผลการสอบทุกวิชาที่เรียนมา สุวิชสามารถผ่านการสอบไล่ได้อย่างง่ายดาย แม้กระทั่งวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ซึ่งนับว่าเป็นวิชาที่ยากวิชาหนึ่ง สุวิชสามารถทำคะแนนได้ถึง ๑๐๐ คะแนนเต็ม ซึ่งยังไม่เคยปรากฏว่ามีผู้ใดทำคะแนนได้สูงสุดเช่นนี้ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาก่อน ถึงแม้ว่าจะเป็นคนที่เรียนเก่ง สุวิชไม่เคยเหยียดหยามหรือดูถูกเพื่อน ๆ เลย ตรงกันข้าม สุวิชพยายามตักเตือนเพื่อนและแนะนำในด้านการเรียนอยู่เสมอ เพื่อน ๆ ทุกคนหวังใจว่าสุวิชนี่แหละจะเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรก่อนผู้ใดทั้งสิ้นในคณะของเรา ถึงแม้ว่าจะไม่ตรงกับความฝันครั้งแรกของสุวิชที่อยากจะศึกษาต่อเป็นนักเรียนนายเรือก็ตาม และคิดกันว่าสุวิชจะต้องเป็นนักกฎหมายที่ดี มีความสามารถ มีชื่อเสียงแน่ในอนาคตอันใกล้นี้ แต่น่าเสียดายเหลือเกินที่สุวิชด่วนจากพวกเราไปก่อนที่จะพบกับความสำเร็จในการศึกษาอีกเพียง ๒ ปีเท่านั้น คงทิ้งไว้แต่อดีตกาลที่เพื่อน ๆ ทุกคนไม่มีวันลืมเลือน ชั่วนิจนิรันดร์

ทุกครั้งที่เราผ่านการสอบไล่ในภาคต้น สุวิชต้องชวนข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ไปพักผ่อนสมองที่ชายทะเลบางละมุงทุกปี เราสนุกสนานกันอย่างเต็มที่ ยามนั้นเรามีความสุขมาก เราทำอาหารกันเอง ช่วยตัวเองอย่างโกลาหล ตอนกลางคืนวิ่งไล่จับปูลมกันแทบทุกคืน สุวิชบอกกับข้าพเจ้าว่า "อื้อสบายใจมาก และรู้สึกว่าสมบูรณ์ขึ้นกว่าเก่าแยะ" พร้อมทั้งทำท่าเบ่งกล้ามให้ดู ต่อไปนี้ภาพเช่นนั้นข้าพเจ้าไม่มีโอกาสได้พบอีกนอกจากความทรงจำเท่านั้น เช่นเดียวกัน เมื่อสอบไล่ภาค ๒ เสร็จ สุวิชก็จะชวนข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ไปนั่งทานอาหารร่วมกันที่ท้องสนามหลวงในยามเย็นและวิจารณ์การแข่งขันว่าวบนท้องฟ้าอย่างเบิกบานใจ

ลางสังหรณ์ที่ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ รู้สึกผิดสังเกตได้คืบคลานเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว วันนั้น (ที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๖) เป็นวันที่ประหลาดที่สุด ไม่ว่าข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ พบกัน ประโยคแรกจะเอ่ยถามกันทุกคนว่า "เอ, หมู่นี้สุวิชหายหน้าหายตาไปไหนนะ ไม่ค่อยได้พบกันเลย" มารู้เอาตอนบ่ายจากนรพันธุ์ เหมือนทองจีนว่าสุวิชป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชร่วม ๒๐ วันแล้ว พวกเราตกลงใจกันว่าวันนี้ตอนเย็นจะข้ามฟากไปเยี่ยม แต่แล้วก็ไม่ได้ไป ไม่ได้เห็นหน้าสุวิชเป็นครั้งสุดท้าย เพราะสุวิชประสบชะตากรรมด้วยโรคลำไส้พิการที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อคืนวันนั้นเอง เวลา ๒๑.๔๕ น.

วันบรรจุศพของสุวิช ที่วัดโสมนัสวิหาร ข้าพเจ้ายืนนิ่งลำคอรู้สึกตื้นตันไปหมด เหมือนกับมีอะไรมาจุกอยู่ ขนลุกซู่ตลอดเวลา มันเป็นภาพที่สะเทือนใจที่สุดของข้าพเจ้าที่เห็นสุวิชจะต้องอยู่อย่างอ้างว้างและเดียวดาย ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะกลั้นน้ำตาของตนเองได้ มันไหลซึมออกมาจากส่วนลึกของหัวใจอย่างไม่รู้สึกตัว น้ำตาแห่งความเศร้าสลด น้ำตาแห่งความคิดถึงเพื่อน น้ำตาแห่งความสงสารเพื่อน ได้แต่อธิษฐานในใจว่า ขอให้สุวิช–เพื่อนรัก จงไปสู่สุคติเถิด

สุวิชจากไป นำความเศร้าสลดมาสู่ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง อย่างมากมาย ถ้าสุวิชมีญาณอันใดที่มีสิทธิ์จะรับรู้ ขอให้สุวิชจงใช้สิทธินี้รับทราบด้วยว่าเพื่อน ๆ ของสุวิชทุกคนไม่เคยลืมสุวิชเลย ชาติหน้ามีจริง ขอเราได้มาเป็นเพื่อนกันใหม่

ด้วยกุศลเจตนาจาก "เพื่อนนักเรียนเก่ากรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย รุ่น ๑๙๖๐" ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจงดลบันดาลให้สุวิช รักตะบุตร เพื่อนที่รักยิ่งของเรา จงไปสู่สุคติชั่วกัปกัลป์เทอญ.

สุพรรณ บูรณากาญจน์

๑๖ สิงหาคม ๒๕๐๖

จากหนังสือ "ศูนย์นักเรียนเก่า กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ๑๙๖๐"

ดึกแล้ว.........................

ได้ยินแว่ว แผ่วเพรียก สำเหนียกขาน
ผ่านสายลม พรมแมกไม้ แทรกสายธาร
มาตรึงมาน ญาณเงียบ เย็นเยียบใจ

ผวาแล ชะแง้เมียง เสียงขานขับ
โสตสดับ ตรับสำเนียง เสียงขานไข
สะดุ้งจิต ผิดแผก แปลกหทัย
เสียงของใคร ไยหนอพ้อรำพัน

เสียงนั้นย้ำ ร่ำร้องทำนองพ้อ
ว่าแท้ท้อ ต่อลิขิต บิดเบือนผัน
สร้างกายใจ ไร้คุณค่า สารพัน
สร้างชีวัน กันความสุข มอบทุกข์แทน

เสียงยังครวญ หวยพร่ำ รำพันโศก
วิปโยค โศกเคล้า ความเศร้าแสน
ว่ามีชีพ สู้อยู่ได้ ในดินแดน
เพียงตามแกน พรหมให้เกิด กำเนิดกาย

เสียงเริ่มครวญ หวนค่อยละห้อยขาด
เสียงอนาถ สิ้นสุด สะดุดหาย
จบท่อนหนึ่ง ซึ้งเสียง สำเนียงวาย
ขึ้นท่อนปลาย จึงรู้เสียง...............

ของ "ดาวมาศ" ร่มไทร นนทบุรี
ใน ศรีสัปดาห์ ๖ กันยายน ๒๕๐๖

ฉันสุขใจ เพราะได้ เธอเป็นเพื่อน เธอเปรียบเหมือน แสงสว่าง นำทางฉัน
ให้ไปสู่ จุดหมาย ได้เร็วพลัน ทุกคืนวัน ไม่เลือน เพื่อนคู่ใจ
เธอน่ารัก บริสุทธิ์ ดุจน้ำค้าง ที่พรมพร่าง ใบไม้ ให้สดใส
ใจเธองาม ดุจแสงจันทร์ อันอำไพ แววตาไซร้ มีเมตตา และปรานี

ดอกไม้แย้ม ไม่งามเท่า เจ้าลักยิ้ม จากแก้มอิ่ม ทั้งสอง ของโฉมศรี
ถึงห่างเธอ เพียงใด จำได้ดี รอยยิ้มที่ ฝังใจ ไม่ลืมเลือน
ยามพบเธอ คราใด ได้สนุก อันความสุข อื่นใด ไหนจะเหมือน
ฉันพูดจา หยอกเย้า เธอเฝ้าเตือน หมั่นมาเยือน เธอบ้าง อย่าร้างนาน

จากวันนั้น นับวัน ต่างไกลห่าง ฉันอ้างว้าง คิดถึง จึงกล่าวขาน
นับแต่นี้ คงไม่มี วันพบพาน ....

เธออยู่ไหน ฝากใจ ไปกระซิบ ถึงลิบลิบ ข้ามเขา ห้วยระหาน
ต้องแมกเมฆ ดั้นฟ้า สุธาธาร ถึงกันดาร เพียงไร จงได้ยิน
ว่ามิตรภาพ คงแน่ ไม่แปรเปลี่ยน แม้คืนวัน ผันเวียน ยังถวิล
คิดถึงเธอ มากกว่าใคร ในแดนดิน ขอยุพิน ทราบเรื่อง หายเคืองเอย

ของ มาลิน สิงห์บุรี

ใน ศรีสัปดาห์ ๖ กันยายน ๒๕๐๖

ทางชีวิต ใช่ราบเรียบ ดีเพียบพร้อม หรือรอบล้อม ด้วยกุหลาบ งามอาบหรู
ทุกก้าวย่าง ทางชีวิต ควรคิดดู การต่อสู้ คือลักษณะ ประจำใจ

อย่าทะนง ว่าสุขแล้ว แนวชีวิต คราพลาดผิด อาจต้อง นอนร้องไห้
ต้องเตรียมพร้อม ยอมประจัญ สรรพภัย แล้วสู้ใหม่ ไม่ยอมแพ้ แก่ชะตา

ของ นราวัลย์ ปัญญา

จาก ศรีสัปดาห์ ๖ กันยายน ๒๕๐๖

เมตตสุตตกถา

ของ

เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)

วัดบรมนิวาส

อิทานิ อฏฺฐมีทิวเส สนฺนิปติตาย พุทฺธปริสาย กาจิ ธมฺมิกถา กถิยเต อิโต ปรํ กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ อาทิกํ เมตฺตา นยปาจํ ภาสิสฺสามีติ อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส อตฺโถ สาธายสฺมนฺเตหิ สกฺกจฺจํ โสตพฺโพติ ฯ

ณ วันนี้เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ ค่ำ แห่งปักขคณนา พุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ได้มาสันนิบาตประชุมกันเพื่อจะฟังพระธรรมเทศนาและได้กระทำกิจในเบื้องต้นมีไหว้พระสวดมนต์สมาทานศีลเสร็จแล้ว ต่อนี้ไปเป็นโอกาสที่จะฟังพระธรรมเทศนา ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาเป็นของไม่จืดไม่จาง ยิ่งฟังก็ยิ่งเกิด สติ ปัญญา รู้จักคุณและโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ด้วยพุทธโอวาทแสดงล้วนชี้ประโยชน์ที่สัตว์ต้องประสงค์ คือ ชี้ทางแห่งความสุข ด้วยความสุขย่อมเป็นของที่สัตว์ทั่วโลกต้องประสงค์ด้วยกันทั้งสิ้น ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนนั้น ๆ ใช่ว่าจะปรารถนาความเดือดร้อนก็หาไม่ แต่เป็นผู้ไม่รู้จักเหตุที่จักให้ผลเดือดร้อน คือ ตนปรารถนาสุขนั้นแหละแต่ไปทำเหตุที่จักให้เกิดทุกข์ ต่อเมื่อความทุกข์เดือดร้อนมาถึงเข้าจึงรู้สึกตัวแก้ไม่ไหวเสียแล้ว ที่เป็นอย่างนี้ ก็เพราะขาดการสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา ถ้าเป็นผู้หมั่นสดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอยู่เสมอ ๆ ย่อมมีปัญญารักษาตนโดยชอบ ไม่ต้องประกอบก่อทุกข์ให้ยังเกิดขึ้นแก่ตน ตั้งหน้าบำเพ็ญการกุศลรักษาสุจริตกิจชอบประกอบตนให้ตั้งอยู่ในที่อันสมควร ย่อมได้รับผล คือ ความสุข อันเกิดแต่สุจริตธรรมนั้นทุกเมื่อ ดังพุทธบริษัทเป็นตัวอย่าง ข้อนี้ ควรพุทธบริษัทจะมีความยินดี ที่พวกเรา

ไม่ได้รับความเดือดร้อน อันเกิดแต่เหตุภายนอกต่างๆนั้น ย่อมสำเร็จมาแต่ความประพฤติของเรา ที่ได้ดำเนินตามพุทธโอวาท ส่วนข้อปฏิบัติที่ตนได้ดำเนินมาแล้วได้รับผลเพียงเท่านี้ ก็ควรจะดีใจ แต่ถ้าธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้นไปกว่าที่ตนได้ดำเนินถึงนี้ยังมีอยู่ ก็ไม่ควรจะนอนใจ ให้คิดเสียว่าอัตตภาพที่เป็นมนุษย์และพรักพร้อมด้วยสุขสมบัติ ทั้งมีศรัทธา ความเชื่อ ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระองค์เป็นพระ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ จริงดังนี้ มีในตนของเรา นับว่าเป็นลาภอันสำคัญอันเราได้แล้ว ถ้าตายไปจากชาตินี้เกิดใหม่จะได้ผลดีอย่างนี้อีกหรืออย่างไร ข้อนั้นก็เป็นที่วางใจยาก มรรคผลอันใดที่ควรได้ควรถึง รีบทำให้ได้ให้ถึงเสียดีกว่า คิดอย่างนี้แล้วก็รีบตั้งหน้าบำเพ็ญความเพียรให้ยิ่งๆขึ้นไป ทางดำเนินด้วยข้อปฏิบัติให้สูงขึ้นไปนั้น ต้องเกี่ยวด้วยเมตตาพรหมวิหารเป็นหลักเป็นประธาน ข้อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแก่พุทธบริษัท ได้แจ้งประจักษ์อยู่ในเมตตสูตร จะยกมาแสดงพอได้ใจความ ด้วยเวลานี้ก็เป็นเทศกาลจวนสิ้นฤดูฝนอยู่แล้ว เป็นโอกาสที่ผู้มีศรัทธาประสงค์ต่อวิเวก จะพึงแสวงหาที่สงัด คือ รุกขมูลหรือสุญญาคารสถาน ถ้ำคูหา ตำบลใดตำบลหนึ่งซึ่งเป็นที่สำราญควรแก่เจริญสมถะวิปัสสนา ด้วยเมตตสูตรนี้มีคุณานุภาพอันไพศาล

สมัยหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายมีประมาณ ๕๐๐ รูป พากันเรียนพระกัมมัฏฐานในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ก็ทูลลาไปเจริญพระกัมมัฏฐานอยู่ในอรัญราวป่าตำบลหนึ่ง รุกขเทวดา อันสิงอยู่ตามต้นไม้ในป่านั้นไม่ชอบใจ เพราะพระภิกษุนั่งภายใต้ต้นไม้ ตนจะอยู่บนต้นไม้ไม่ควร ต้องลงจากต้นไม้มาอาศัยอยู่ตามภาคพื้นได้ความลำบาก จึงปรึกษากันใช้อุบายหลอกลวงภิกษุเหล่านั้นให้กลัวด้วยวิธีต่างๆ เป็นต้นว่าแสดงตัวให้เห็นเป็นรูปยักษ์รูปเปรต จนภิกษุเหล่านั้นไม่ได้หลับไม่ได้นอน จิตใจไม่สงบลงได้ จึงพากันกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เล่าประพฤติเหตุนั้นถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงให้ภิกษุเหล่านั้นเรียนกรณียเมตตสูตรนี้ แล้วให้กลับไปยังที่เดิม ครั้นไปถึงก็พร้อมกันสวดเมตตสูตรนี้ขึ้น เทวดาทั้งหลายได้ฟังเมตตสูตรมีความชื่นชมยินดีมีไมตรีจิตต่อภิกษุทั้งหลาย ช่วยกันอภิบาลป้องกันภยันตราย มิให้

บังเกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย มีนิทานเครื่องหมายซึ่งนำมาแสดงพอได้ใจความเพียงเท่านี้

ในเมตตสูตรนั้น มีคาถาประพันธ์ในเบื้องต้นว่า กรณียมตฺถกุสเลน ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ เป็นอาทิ มีเนื้อความว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ เมื่อปรารถนาจะบรรลุสันตบท คือ ธรรมเป็นที่ระงับทุกข์ ได้แก่พระนิพพาน ในเบื้องต้นจะต้องบำเพ็ญ ศีล สมาธิ ปัญญา อันได้นามว่าไตรสิกขา จะควรทำกิจอันใดกุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ควรทำกิจอันนั้น คือ ควรบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขา อันเป็นบุรพภาคปฏิบัตินั้นให้บริบูรณ์เต็มที่ในตน กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์นั้น เมื่อจะบำเพ็ญไตรสิกขา พึงประพฤติตนให้เหมาะให้ควรในกิจวัตร ๑๕ ประการ ซึ่งเป็นบุรพกิจให้เต็มรอบเสียก่อน ฯ ข้อที่ ๑ สกฺโก จ พึงเป็นคนองอาจกล้าหาญ ไม่เอื้อเฟื้ออาลัยต่อร่างกายและชีวิต คิดปฏิบัติเพื่อตรัสรู้อริยสัจ ๔ ด้วยปฏิเวธญาณ ฯ ที่ ๒ อุชู จ พึงเป็นคนตรง คือ ตรงกาย ตรงวาจา ตรงใจ ตรงต่อไตรสิกขา ฯ ที่ ๓ สุหุชู จ พึงเป็นผู้ตรงด้วยดี คือ เป็นคนไม่โอ้อวดคุณที่ไม่มีในตน และเป็นคนไม่มีมารยาปิดบังอำพรางโทษของตน ฯ ที่ ๔ สุวโจ จ พึงเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่เป็นคนดื้อด้าน ฯ ที่ ๕ มุทุ จ พึงเป็นคนอ่อนน้อม ยินดีตามข้อสัมมาปฏิบัติ ฯ ที่ ๖ อนติมานี จ พึงเป็นคนไม่มีอติมานะ ซึ่งจะกีดกั้นต่อทางปฏิบัติ ฯ ที่ ๗ สนฺตุสฺสโก จ พึงเป็นคนสันโดษ ยินดีในปัจจัยลาภ เครื่องบำรุงร่างกายตามได้ตามมี ตามกำลังตามสมควรแก่ตน ฯ ที่ ๘ สุภโร จ พึงเป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่โลภเลือกปัจจัยส่วนโลกามิส ฯ ที่ ๙ อปฺปกิจฺโจ จ พึงเป็นคนมีกิจน้อยพอควรแก่ความประพฤติธรรมอันยิ่ง ฯ ที่ ๑๐ สลฺลหุกวุตฺติ จ พึงเป็นคนประพฤติเบา มีบริขารพอควรแก่สัลเลขปฏิบัติ อาจไปในทิศานุทิศได้ตามปรารถนา ดังนกมีแต่จะงอยปากและขนปีกขนหาง บินไปได้โดยสะดวกฉะนั้น ฯ ที่ ๑๑ สนฺตินฺทฺริโย จ พึงเป็นคนมีอินทรีย์อันสงบระงับ ระวังตนอย่าให้ความ โลภ ความโกรธ ความหลง ครอบงำ เพราะเหตุเห็นรูปเป็นต้น คือ อย่าหลงไปตามอารมณ์ของโลก ฯ ที่ ๑๒ นิปโก จ พึงเป็นคนรักษาตนได้โดยไม่เหลือ คือ ประกอบด้วยปัญญา อันสามารถที่จะรักษา อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ได้ตาม

สมควรฯ ที่ ๑๓ อปฺปคพฺโภ จ พึงเป็นคนสงัดระมัดระวังตน ไม่เป็นคนคะนองปากคะนองกาย อย่าเป็นคนโลเลฯ ที่ ๑๔ กุเลสุ อนนุคิทฺโธ พึงเป็นคนไม่กำหนัดพัวพันเป็นกังวลห่วงใยในสกุลเกินไปฯ ที่ ๑๕ น จ ขุทฺทํ สมาจเร กิญฺจิ พึงเป็นคนไม่ประพฤติทุจริต มีประมาณน้อยอันใดอันหนึ่ง ซึ่งนักปราชญ์ผู้รู้จะพึงติเตียนได้ฯ กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พึงปฏิบัติตนให้สมควรแก่ข้อปฏิบัติ ตั้งต้นแต่พึงเป็นคนองอาจ จนถึงเป็นคนไม่ประพฤติทุจริตมีประมาณน้อยเป็นที่สุด ทำตนให้เป็นภาชนะควรจะเป็นผู้ตรัสรู้สันตบท ส่วนธรรมทางระงับทุกข์คือพระนิพพาน เมื่อดำรงตนในบุรพภาคปฏิบัติ ควรเป็นบุคคลผู้ควรรับสันตบทอย่างนี้แล้ว เบื้องหน้าแต่นั้น พึงเจริญเมตตาแผ่ไมตรี ปรารถนาความเกษมสำราญนิราศภัยเวรในหมู่สัตว์ไม่มีประมาณว่า สุขิโน วา เขมิโน โหนฺตุ สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงมีสุขพร้อมเพรียงด้วยความสุขเถิด เย เกจิ ปาณภูตตฺถิ ตสา วา ถาวรา วา อนวเสสา ภูต คือ หมู่สัตว์มีชีวิตทั้งหลายทุกหมู่เหล่า จะเป็นสัตว์มีความสะดุ้ง มีความกลัวเพราะมีตัณหายังละไม่ได้ หรือจะเป็นสัตว์มั่นคง มีตัณหาอันละได้แล้ว สิ้นสะดุ้งสิ้นกลัวแล้วทั้งสิ้นไม่หลอเหลือ จงมีสุขเกษมสำราญนิราศปราศจากภยันตรายทั้งกายและจิตเถิด ทีฆา วา เย มหนฺตา วา มชฺฌิมา รสฺสกา อณุกถูลา สัตว์ทั้งหลายเหล่าใดที่มีกายยาว กายใหญ่ กายปานกลาง กายสั้น กายละเอียดก็ดี ทิฏฺฐา วา เย จ อทิฏฺฐา เย จ ทูเร วสนฺติ อวิทูเร ภูตา วา สมฺภเวสี วา สัตว์เหล่าใดที่เราได้เห็นแล้ว หรือที่เรามิได้เห็น หรือที่อยู่ ณ ที่ไกล หรือ ณ ที่ใกล้ จะเป็นสัตว์เกิดแล้วสิ้นชาติเบื้องหน้าแล้ว หรือจะเป็นสัตว์แสวงหาความเกิดต่อไปเพราะกิเลสอนุสัยยังละไม่ได้ก็ดี สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงสุขเกษมสำราญนิราศภยันตรายด้วยกันทุกถ้วนหน้าเถิด น ปโร ปรํ นิกุพฺเพถ นาติมญฺเญถ กตฺถจิ นํ กิญฺจิ พฺยาโรสนา ปฏิฆสญฺญา นาญฺญมญฺญสฺส ทุกฺขมิจฺเฉยฺย สัตว์อื่นต่อสัตว์อื่นก็อย่าเกลียดอย่าโกรธครอบงำกัน อย่าดูหมิ่นล่วงเกินซึ่งกันและกัน อย่าพึงปรารถนาทุกข์ เพื่อประทุษร้ายเสียดแทงกันและกัน ด้วยกายวิการด้วยวจีวิการ อย่างสำคัญจะกระทบซึ่งกันและกันด้วยมโนวิการ กุลบุตรนั้นพึงเจริญเมตตาในสรรพสัตว์ด้วย

ประการฉะนี้ มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตํ อายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ มานสมฺภาวเย อปริมานํ มารดาพึงตามรักษาบุตรอันเกิดแก่ตนด้วยอายุ แม้ชีวิตก็อาจจะสละรักษาบุตรได้ฉันใด กุลบุตรนั้นพึงเจริญจิต มีเมตตาไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง ฉันนั้น ต่อนี้ไปเป็นนิคมย่นความลงให้สั้นว่า เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมึ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ อุทฺธํ อโธ จ ติริยญฺจ อสมฺพาธํ อเวรํ อสปตฺตํ กุลบุตรนั้นพึงเจริญเมตตาในโลกทั้งปวงให้เป็นจิตมีอารมณ์ไม่มีประมาณ ทั้ง เบื้องบน เบื้องต่ำ และด้านกลาง เป็นจิตไม่คับแคบ ไม่มีเวรไม่มีข้าศึก ติฏฺฐญฺจรํ นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาวตสฺส วิคตมิทฺโธ เอตํ สตึ อธิฏฺเฐยฺย กุลบุตรนั้นจะยืนจะเดินหรือเดินจงกรม หรือจะนั่งจะนอนไม่นิยมเฉพาะอิริยาบถใด ๆ เมื่อยังไม่ง่วงเคลิ้มหลับไปเพียงใด พึงอธิษฐานสติอันระลึกผูกพันอยู่ในเมตตานั้นทุกกาลทุกสมัยเถิด พฺรหฺมเมตํ วิหารํ อิธ-มาหุ บัณฑิตทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ได้กล่าวธรรมเป็นที่อยู่ คือ เมตตา นั้นว่าพรหมวิหารเครื่องอยู่แรมสันดานแห่งพรหม ดังนี้ ฯ ทิฏฺฐิญฺจ อนุปคมฺม สีลวา ทสฺสเนน สมฺปนฺโน กาเมสุ วิเนยฺย เคธํ น หิชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปุนเรติ ก็แลกุลบุตรนั้น เมื่อได้บรรลุเมตตาฌานแล้ว ไม่เข้าไปใกล้ซึ่งทิฏฐิวิปลาส เจริญวิปัสสนาญาณ มีโลกุตรศีล ถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยทัสสนะ คือ โสดาปัตติมรรค อันเห็นอริยสัจ ๔ และมีความเพียรนำเสียให้พินาศ ซึ่งความกำหนัดในกามทั้งหลาย ด้วยอนาคามิมรรคญาณ ย่อมไม่เข้าถึงความเป็นผู้นอนในครรภ์อีกต่อไป ย่อมเกิดเป็นอุปปาติกะ แล้วปรินิพานในสุทธาวาสนั้น ก็แลเมตตาพรหมวิหารนี้ เมื่อนิยมด้วยภาวนา ๒ ประการ ก็เป็นสมถภาวนา เครื่องให้จิตสงบจากกิเลส เมื่อนิยมตามกุศล ๓ ประการ ก็เป็นภาวนามยกุศล มีผลไพศาลกว่าสรรพทานมัย และเบญจเวรวิรัติ เมื่อกุลบุตรมาเจริญจนบรรลุมหัคคตญาณเจโตวิมุตติได้ก็มีอานิสงส์ ๑๑ ประการ ถึงแม้จะไม่ปรารถนา ก็คงมีแน่โดยไม่สงสัย ๑. สุขํ สุปติ ผู้เจริญเมตตาพรหมวิหารนั้น ย่อมหลับเป็นสุขสบาย ไม่กลิ้งเกลือกครางกรน ทุรนทุรายของร่างกาย, ๒. สุขํ ปฏิพุชฺฌติ ผู้นั้นเมื่อตื่น ก็ย่อมตื่นเป็นสุขสบาย ไม่ทอดถอนบิดกายเป็นอาการไม่งาม, ๓. น ปาปกํ สุปินํ ปสฺสติ ผู้นั้นย่อมไม่เห็นสุบินอันลามก เห็นแต่

สุบินอันเป็นมงคล มีไหว้พระเจดีย์ และฟังธรรมเป็นต้น, ๔. มนุสฺสานํ ปิโย โหติ ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักที่เจริญใจแห่งมนุษย์ทั้งหลาย ประหนึ่งแก้วมุกดาหารอันสวมอุระ และดอกไม้เครื่องประดับศีรษะ ฉะนั้น ๕. อมนุสฺสานํ ปิโย โหติ ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักใคร่เจริญใจแห่งอมนุษย์ทั้งหลาย มียักษ์และปีศาจเป็นต้น, ๖. เทวตา รกฺขนฺติ เทพดาทั้งหลาย ย่อมรักษาคุ้มครองผู้นั้นให้แคล้วคลาดภัยพิบัติอันตราย ด้วยอานุภาพของตน, ๗. นาสฺส อคฺคิ วา วิสํ วา สตฺถํ วา กมติ เพลิงหรือพิศ หรือศัสตรา ไม่ก้าวถึงแก่ผู้นั้น คือ ไม่ทำกายให้กำเริบเกิดทุกขเวทนาได้, ๘. ตุวฏํ จิตฺตํ สมาธิยติ จิตของผู้นั้นย่อมตั้งมั่นรวดเร็วไม่เชื่องช้าต่อสมาธิ, ๙. มุขวณฺโณ วิปฺปสีทติ พรรณสีหน้าของผู้นั้นย่อมผ่องใสพิเศษประหนึ่งผลแห่งตาลสุกอันหลุดหล่นจากขั้วฉะนั้น, ๑๐. อสมฺมุโฬฺห กาลํ กโรติ ผู้นั้นไม่เป็นคนหลงทำกาลกิริยา เมื่อจะถึงแก่มรณะย่อมมีสติเป็นอันดี, ๑๑. อุตฺตรึ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต พฺรหฺมโลกูปโค โหติ ผู้นั้นเมื่อไม่ตรัสรู้โลกุตรธรรมอริยมรรคอริยผล ยิ่งขึ้นไปกว่าเมตตาฌานนั้นได้แล้ว ก็ย่อมเกิดในพรหมโลก ตามภูมิแห่งฌานที่ตนได้ด้วยเมตตานั้น อานิสงส์ ๑๑ ประการนี้ ย่อมสำเร็จแก่ผู้ได้สำเร็จ เจโตวิมุตติ ถ้าไม่สำเร็จ เจโตวิมุตติ เป็นแต่ ตทังคประหาน ก็ต้องลดความเกิดในพรหมโลก คงอยู่แต่เพียง ๑๐ ประการ ตามควร อนึ่ง เมตตานี้ เป็นธรรมีกอุบายเครื่องผูกพันสมานสามัคคีในสัตว์ที่ร้าวรานให้สิ้นอาฆาต สัตว์ที่อเบกขาให้เกิดเมตตาตอบต่อไมตรีปรารถนาสุขประโยชน์ มีแต่คุณปราศจากโทษ ไม่มีใครติเตียนได้ และเป็นนิมิตรที่จะให้มนุษย์สมานชาติ และเทพนิกรทิพยนิกาย เกิดสิเนหารักใคร่ต่อผู้เจริญเมตตานั้น เมตตาพรหมวิหารมีคุณานุภาพเห็นปานนั้น ควรแล้วที่พุทธบริษัทผู้มุ่งหวังต่อสันตบท คือ พระนิพพานจะพึงเจริญให้เกิดมีขึ้นในตน ควรแล้วที่พุทธบริษัทจะมีความยินดีกระทำกิจวัตรอันเป็นเบื้องต้น ซึ่งเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้สำเร็จสันตบท คือ พระนิพพาน ตามสมควรแก่อุปนิสัยสามารถ อาศัยความไม่ประมาท ก็จะสำเร็จได้ตามปรารถนา โดยนัยดังวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

บันทึกพระธรรมเทศนา

ของ

เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)

อดีตเจ้าอาวาส วัดบรมนิวาส

แดงเป็นผู้มีศีลธรรมและคุณธรรมสูงมาตั้งแต่เยาว์วัย ยึดมั่นในหลักธรรมของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ใช้ชีวิตตามพุทธโอวาทตลอดมา ฉะนั้น จึงได้เชิญธรรมเทศนาของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (*สิริจนฺโท จันทร์*) มาพิมพ์เป็นอนุสรณ์ เนื่องในการประชุมเพลิงศพของแดง — *พล.ร.ต. ขุนวิสิฐธารารักษ์*

พระพุทธคุณ (กัณฑ์ที่ ๑)

(อิติปิ โส ภควา อรหํ) พระอรหํ เป็นผู้ไกลจากกิเลส คือไกลจากโลภะ โทสะโมหะ ตัวโลภะโทสะโมหะนี้เป็นกิเลโส เป็นโคนเป็นรากเป็นเง่าของกิเลส กิเลสที่เกิดขึ้นจะหยาบหรือละเอียดก็ตาม เป็นกิ่งก้านสาขามาแต่โลภะโทสะโมหะทั้งสิ้น ธรรมทั้งหลายที่ทรงบรรยายไว้เป็นเอนกประการนั้น เพราะจริตของบุคคลต่างกัน เรื่องนั้นต้องกันกับบุคคลชนิดนั้น เรื่องนั้นต้องกันกับบุคคลชนิดนี้ เมื่อต้องกันกับอารมณ์ของตน ๆ แล้ว การฟังจะถือเอาเนื้อความได้ เพราะเหตุนี้จึงต้องแสดงไว้โดยมาก ส่วนพระองค์ที่ได้พระคุณนามว่า อรหํ นั้น เพราะพระองค์เป็นผู้ปราบกิเลสเหล่านี้สิ้นเชิงแล้ว คือ ปราบโลภะโทสะโมหะอย่างหยาบด้วยศีล มีเว้นจากการ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติอสัทธรรมสมาจาร กล่าวมุสา เป็นต้น ปราบโลภะโทสะโมหะอย่างกลางด้วยสมาธิ คือ กามฉันท์ ความใคร่ความพอใจในกามารมณ์ ๑ พยาบาท คือ ความประทุษร้ายอาฆาตจองเวร ๑ ถีนะมิทธะ ความง่วงงุน ๑ อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่าน ๑ วิจิกิจฉา ความไม่แน่ใจ ๑ ปราบโลภะโทสะโมหะอย่างละเอียดด้วยปัญญา

คือความรอบรู้ในสังขารโลกและสังขารธรรม ส่วนสังขารโลกนั้นได้แก่ มือ เท้า ตน ตัว หัว ขา หรือต้นไม้ใบหญ้าเหล่านี้เป็นต้น เป็นสังขารโลก มีมาแต่ครั้งปู่ย่าตาทวดของเรา เมื่อเราเรียนรู้ในสิ่งเหล่านี้เป็นสังขารโลก แต่ก็ยังไม่พอ ยังต้องเข้าโรงเรียนเล่าเรียนความรู้ทั้งหลายทั้งปวง มีหนังสือเลขผานาทีเหล่านี้อีก ครั้นรู้ในสิ่งเหล่านี้จบแล้ว ก็เลยกลายเป็นวิชาของตัวทีเดียว ที่จริงก็ไม่ใช่วิชาของตัว ไปเรียนเขามา ครั้นเข้าใจชำนิชำนาญแล้ว ก็เลยถือว่าตัวเป็นคนเฉลียวฉลาด มีสติปัญญาดี มีความรู้ดี ถือเอาเป็นของ ๆ ตนหมดทีเดียว ทีนี้มีความเบื่อหน่ายในโลก มาเรียนธรรม มาติดสังขารธรรมอีก คือท่านสอนให้รู้ขันธ์ ๕ ว่า นี่เป็นรูป เป็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เป็นธาตุ ๖ คือนี่เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม เป็นอากาศ เป็นวิญญาณ นี่เป็นอนิจจํ ทุกขํ อนัตตา เหล่านี้มาติดเสียอีกแล้ว ถือเอาเป็นขันธ์ ๕ จริง ธาตุ ๖ จริง อนิจจํ ทุกขํ อนัตตา จริง ทีนี้ถอนไม่ออกอีกก็เลยยึดมั่นถือมั่นอยู่อย่างนั้นเอง เมื่อมีปัญญาตาใจเกิดขึ้น แล้วจึงเห็นวิสังขาร คือตัวธรรมดานี่เอง ส่วนโลภะนั้นให้แบ่งออกอย่างนี้ คือความอยากสิ่งใดเกิดขึ้น ให้พิจารณาเสียก่อนว่าสิ่งที่เราอยากได้นี้ จะมาแต่งความสุขหรือทุกข์ให้แก่เรา ถ้าสิ่งที่เราอยากได้นี้จะนำมาซึ่ง โสกะปริเทวะทุกข์โทมนัสอุปายาสแล้ว ความอยากสิ่งนั้นก็เป็นตัวโลภะ ถ้าเราอยากบริโภคเช่นอาหารหรือผ้านุ่งห่ม เรามีเงินก็ไปซื้อเขามาบริโภคนุ่งห่มตามความปรารถนา หรือเราอยากมีศีลสมาธิปัญญาวิชชา วิมุตติ หรืออยากจะบำเพ็ญทานการกุศลอย่างใดก็ตาม อย่างนี้ไม่เป็นโลภะ ถ้าอยากอะไรก็กลัวเป็นโลภะไปเสียหมดก็ใช้ไม่ได้ ต้องรู้ว่าอยากอย่างหนึ่งมีโทษ อย่างหนึ่งมีคุณดังนี้ ส่วนโทสะนั้นไม่มีคุณอย่างใดเลย มีแต่โทษฝ่ายเดียวได้ แต่ต้องรู้ว่าโทสะเป็นสังขาร เป็นของปรุงได้แต่งได้ ถ้าเราจะต้องการใช้ก็ต้องรู้สึกก่อนดังนี้แล้ว จึงเอามาใช้ ทีนี้เมื่อเราจะต้องการใช้ก็ปรุงแต่งขึ้น จะทำท่าทางดุด่าอย่างไรก็ได้ทั้งสิ้น เพราะมนุษย์นั้นจะทรมานด้วยความเยือกเย็นไปหมดก็ไม่ได้ จึงต้องใช้อย่างนี้ ส่วนโมหะนั้นเป็นของละเอียดมากจนมองไม่เห็น ดังเช่นโลภะโทสะจะเกิด ก็เกิดจากโมหะนี่เอง ตัวโมหะนี้ซ่อนตัวอยู่ประหนึ่งว่าไฟที่อยู่ในเหล็ก ถ้าไม่มีเครื่องกระทบไฟก็ไม่ออกมาให้ผู้อื่นเห็นได้ ฉันใด ส่วนตัวโมหะนี้เป็นอนุสัยนอนนิ่งอยู่

ในสันดาน เพราะสังขารโลกและสังขารธรรมเข้าไปทับอยู่หนัก ๆ เข้า ก็เลยเข้าไปดอง เกิดธาตุบุคธาตุเปรี้ยวเกิดธาตุเมาขึ้น พระองค์ทรงปราบอนุสัยซึ่งนอนอยู่ด้วย ทรงเห็นปฏิจจสมุปบาทแจ้งชัด คืออวิชชาดับกลับเป็นวิชชาขึ้น ดังนี้สังขารทั้งหลายจึงดับหมด เมื่อสังขารดับเป็นวิสังขารแล้ว สิ่งเหล่านั้นจึงดับหมด เมื่อเราจะถึงพระคุณนามในบทว่า อรหํ ก็จงพยายามให้รู้ปริยัติธรรม และปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรมนี้ให้แจ้งชัด คือรู้ในปริยัติธรรมนั้น ได้แก่รู้ศีลเป็นอย่างนั้น สมาธิเป็นอย่างนั้น ปัญญาเป็นอย่างนั้น ดังนี้เรียกว่ารู้ปริยัติ ส่วนปฏิบัติธรรมนั้น ได้แก่ความที่รู้ปริยัติแล้วได้ประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนปฏิเวธธรรมนั้นได้แก่รู้ผลที่ตนปฏิบัติมาแล้ว คือรู้สึกคุณในตนอย่างนี้ ๆ มรรคผลมีในตนเพียงชั้นนี้ ๆ รู้ดังนี้เรียกว่า ปฏิเวธธรรม

สัมมาสัมพุทโธ (กัณฑ์ที่ ๒)

ในวาระก่อนได้แสดงพระพุทธคุณในบทว่า อรหํ พระองค์เป็นผู้ไกลจากกิเลส คือ โลภะโทสะโมหะ เมื่อพระองค์เป็นผู้ไกลดังนี้ จึงเป็นผู้ควรเคารพ และควรรับซึ่งความเคารพของสัตว์ทั้งหลาย ในวาระนี้จักได้พรรณนาพระคุณนามในบทว่า สัมมาสัมพุทโธ คือพระองค์เป็นผู้ควรต่อไป ด้วยพระองค์เป็นผู้ตรัสรู้ของจริงในอริยสัจจธรรมทั้ง ๔ โดยไม่มีผู้ใดเป็นอาจารย์สั่งสอน ทรงรู้แจ้งแทงตลอดโดยลำพังพระองค์ ๆ จึงเป็นผู้ควรเคารพ และควรรับซึ่งความเคารพ และควรบัญญัติสิกขาบทน้อยใหญ่ เมื่อพุทธบริษัททั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติตาม ในสิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติไว้ก็ได้รับผลคือความสุขกายสุขใจแห่งตน ๆ ดังนี้ จึงได้ทรงพระคุณนามว่า สัมมาสัมพุทโธ แต่เดิมพระองค์ก็ต้องมีอาจารย์สั่งสอนเหมือนกัน แต่อาจารย์ที่สั่งสอนนั้น ทรงเล่าเรียนจบแล้วก็ได้แต่เพียงฌานสมาบัติ ก็สำเร็จเพียงโลกิยธรรมเท่านั้น หาสำเร็จโลกุตตรธรรมไม่ เพราะเหตุนั้นพระองค์จึงได้ทรงตรวจตรองด้วยวิปัสสนาญาณพิจารณาในอริยสัจทั้ง ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เหมือนอริยสัจในเขมสรณคมน์ก็เป็นอันเดียวกัน แต่ได้เนื้อความแคบ จึงจักอธิบายอริยสัจในพระธรรม จักกัปปวัตน-

สูตร มีเนื้อความได้กว้างขวางดังนี้ คือ อิทํ โข ปน ภิกขเว ทุกขํ อริยสจฺจํ ชาติปิ ทุกขา ชาติความเกิดก็เป็นทุกข์ ชราปิ ทุกขา ความแก่ก็เป็นทุกข์ มรณมฺปิ ทุกขํ ความตายก็เป็นทุกข์ โสกปริเทวทุกขโทมนัสสุปายาสาปิ ทุกขา ความโศกความร่ำไร ความเหือดแห้ง อัดอั้นตันใจก็เป็นทุกข์ อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกโข ความเกลียดกันชังกันต้องอยู่ด้วยกันก็เป็นทุกข์ ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกโข ความรักกันชอบกันต้องพลัดพลากจากกันก็เป็นทุกข์ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกขํ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สมหวังก็เป็นทุกข์ สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกขา ความที่มีอุปทานยึดถือขันธ์เป็นตนตนเป็นขันธ์ก็เป็นทุกข์ เมื่อเห็นขันธ์เป็นทุกข์เช่นนี้ จึงปรารถนาที่จะดับทุกข์ ความปรารถนานั้นเองเป็นตัว สมุทัย คือตัณหา ความปรารถนาในรูปเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ส่วนที่พอใจก็มีความใคร่ความปรารถนาดังนี้แหละ เป็นตัวกามตัณหา และรูปเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ส่วนที่พอใจก็จะให้คงอยู่ดังนี้ เป็นภวตัณหา ส่วน รูปเสียง กลิ่น รส ที่มีอยู่แล้ว แต่สิ่งที่ไม่พอใจก็จะให้หมดไปเสีย ไม่ให้คงอยู่เป็นวิภวตัณหา เมื่อมีความปรารถนาดังนี้จึงเป็นสมุทัย เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เมื่อเหตุให้เกิดทุกข์นี้มีอยู่ ผลคือตัวทุกข์ ก็ต้องมีอยู่เหมือนกัน เพราะเหตุผลอยู่ด้วยกันเป็นอันเดียวกัน ตัณหา ๓ นี้เป็นสังขตธรรม เมื่อดับความปรารถนาที่เป็นสังขตธรรมนี้เสีย จึงเป็นอสังขตธรรม ดังนี้เป็นนิโรธ คือความดับทุกข์ ความดับทุกข์ที่จะมีขึ้นนี้ก็ต้องอาศัยอิฏฐังคิกมรรค จึงจะถึงความดับทุกข์ได้ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นี้ดับทุกข์ได้ในชั้นสวรรค์ เมื่อวาจาชอบ การงานของกายชอบ การเลี้ยงชีวิตก็ต้องชอบอยู่เอง สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธินี้ ดับทุกข์ได้ถึงชั้นพรหม เมื่อมีความพยายามชอบ ก็ต้องมีสติชอบ เมื่อมีสติรู้รอบอยู่ก็เป็นสมาธิอยู่เอง สัมมาทิฏฐิสัมมาสังกัปโปนี้ ดับทุกข์ได้ถึงชั้นอมตธรรม เพราะเป็นพื้นมาจากสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นี้เอง จึงมีความเห็นชอบและดำริชอบ เมื่อมีความรู้แจ้งดังนี้แล้วไม่ต้องถามผู้อื่น เชื่อตนของตนได้ทีเดียว

ได้แสดงพระพุทธคุณ คือ ความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอริยสัจไว้ชั้นหนึ่งเพียงนี้ ให้พุทธบริษัทพึงเข้าใจเนื้อความที่ดัน ๆ ดังนี้เสียก่อน เมื่อเข้าใจ

ดังนี้ไว้ชั้นหนึ่งแล้วจึงจักได้อธิบายเนื้อความที่ลึกซึ้งต่อไป เมื่อพุทธบริษัทได้ตรวจตรองดังนี้แล้ว จงประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะมีแต่ความวุฒิเจริญงอกงามในศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกสรรพราตรีกาล โดยนัยดังวิสัชชนามา ด้วยประการฉะนี้.

สัมมาสัมพุทโธ (กัณฑ์ที่ ๓)

ในวันพระก่อนได้แสดงสัมมาสัมพุทโธ พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้ของจริงคืออริยสัจธรรมทั้ง ๔ แต่ที่ได้แสดงแล้วนั้น แก้ในอริยสัจชั้นนอก คือ ทุกข์ หมายชาติชรามรณะ เป็นตัวทุกข์ สมุทัย แก้ในตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ความดับตัณหาเป็นนิโรธ การที่รู้ว่าชาติชรามรณะเป็นทุกข์ ตัณหาเป็นสมุทัย ความดับตัณหาเป็นนิโรธ ดังนี้เป็นมรรคเป็นตัวสัมมาทิฏฐิ แล้วอธิบายในตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ความใคร่ความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่มีอยู่ เป็นกามตัณหา และส่วนที่ชอบใจก็จะให้คงอยู่ เป็นภวตัณหา ส่วนที่มีอยู่แล้วแต่สิ่งที่ไม่พอใจก็อยากจะให้หมดสูญไป เป็น วิภวตัณหา นี่เป็นอริยสัจชั้นนอก เมื่อรู้ดังนี้ก็เรียกว่ารู้อริยสัจเหมือนกัน แต่ยังเป็นสายของสมุทัยอยู่ พระองค์เป็นผู้ประกอบด้วยพระปรีชาญาณและพระสัพพัญญุตญาณ และทศพลญาณ จึงทรงเห็นว่าการที่รู้ที่เห็นดังนี้ ก็ยังไม่ถึงทันแห่งโลกุตรธรรมได้ จึงทรงพิจารณาในอริยสัจชั้นในให้ลึกซึ้งต่อไปอีกดังนี้ คือ ชาติ ความเกิดที่มีในตนนี้ ตั้งแต่จุติปฏิสนธิอยู่ในครรภ์มารดาและเมื่อคลอดออกมาแล้วจนเติบโตขึ้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่ตราบใด ก็เป็นชาติความเกิดเรื่อยมาจนหมดลมหายใจ การที่ต้องบริโภคอาหารหรือบำรุงร่างกายอยู่เสมอนั้นแสดงเหตุแห่งความเกิดอยู่เสมอ จึงต้องบำรุงต้องมีอาหาร ๔ อย่างอยู่เสมอ เช่นกวฬิงการาหาร คืออาหารเป็นคำ ๆ นั้น เป็นส่วนบำรุงรูปธรรม ส่วนนามธรรมก็บำรุงอยู่ด้วยวิญญาณาหาร มโนสัญเจตนาหาร ผัสสาหาร เหล่านี้ต้องมีอยู่เสมอ อย่างนี้แหละเป็นเครื่องหมายแสดงอาการของชาติความเกิดที่มีอยู่เสมอ ๆ ส่วนชราความ

แก่นั้นก็มีอยู่เหมือนกัน ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาก็แก่เรื่อยมาทุกวัน จนถึงคลอดออกมานั่งได้คลานได้เดินได้ดังนี้ คือความเปลี่ยนไปแปลงไปของอวัยวะนั้นเอง มันแก่เข้าจึงเปลี่ยนไปได้เช่นนี้ แต่โลกเขานิยมกันว่าโตเร็วเจริญเร็ว เขาไม่ว่าแก่ ที่จริงมันแก่มาเสียแล้ว ส่วนมรณะคือความตายนั้นก็ตายอยู่เสมอ ตั้งแต่ปฏิสนธิเหมือนกัน ตลอดจนมาเป็นเด็กเป็นหนุ่มเป็นแก่ก็ตายเรื่อยมาแล้วเหมือนกัน คืออาการที่หมดไปสูญไปเช่นกับคลอดออกมาแล้ว เรื่องที่ตั้งต้นปฏิสนธิขึ้นแล้วก็ตั้งหน้าจุติตาย เป็นหนุ่มขึ้น อาการของเด็กก็ตายไป มาเป็นแก่ขึ้น อาการของหนุ่มก็ตายไป การที่หมดไปเช่นนี้เป็นอาการของตายอยู่เสมอ เป็นตัวปัจจุบันธรรม ไม่ใช่คลอดจากครรภ์มารดาเรียกว่าเกิด ผมหงอกฟันหักเรียกแก่ ตายหมดลมเรียกว่าตาย ไม่ใช่เช่นนั้น ส่วนเกิดอย่างนั้นเป็นอดีตล่วงมาแล้ว แก่ตายเป็นอนาคตยังไม่มาถึง ตัวของเราไม่มีอะไรอยู่เฉย ๆ เพราะเหตุนี้จึงมีความใคร่ ความพอใจในกามารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่เป็นอิฏฐารมณ์จะให้ตั้งอยู่ ส่วนที่เป็นอนิฏฐารมณ์จะให้อันตรธานไป ดังนี้ชื่อว่าตัณหา เป็นตัวภพ เมื่อเห็นปัจจุบันธรรมแล้วตัวภพอันนี้จึงดับ เมื่อภพดับแล้วกามตัณหาและวิภวตัณหาจึงต้องดับหมด อยู่ไม่ได้ ความเห็นดังนี้เป็นนิโรธ คือดับสมุทัยชาติชรา มรณะที่เป็นปัจจุบันนี้เป็นตัวทุกข์ ความที่ไม่รู้จักหน้าตาของชาติชรามรณะที่เป็นปัจจุบันนี้เป็นสมุทัยก่อให้เกิดทุกข์ การที่มารู้จักชาติชรามรณะที่เป็นปัจจุบันนี้เป็นนิโรธ คือ ความดับทุกข์ ปัญญาที่มาพิจารณาจนรู้ว่าชาติชรามรณะซึ่งเป็นตัวปัจจุบันนี้เป็นตัวทุกข์ ความที่ไม่รู้ตัวเป็นสมุทัย ความรู้เป็นตัวนิโรธ เมื่อมีความรู้ขึ้นความที่ไม่รู้นั้นก็ดับไป เช่นนี้เป็นองค์มรรค ตัวที่รู้ที่เห็นนี้แหละเป็นสัมมาทิฏฐิความเห็นอันนี้เป็นอริยสัจชั้นใน เป็นทางที่ใกล้กับพระนิพพาน ยากที่บุคคลจะพึงเห็น นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วไม่มีผู้ใดจะมองเห็นได้ เพราะเป็นของละเอียดลึกซึ้งยิ่งนัก ส่วนผู้ที่รับมาเทศนาต่อ ๆ มาก็ได้ตรวจตรองจนเห็นความจริง คือมีพยานในตัวอยู่ดังนี้จึงยืนยันได้ แม้จะมีผู้คัดค้านอย่างไร ก็มีพยานยืนยันอยู่ดังนี้ และยังมีคำถามว่าการที่รู้เห็นดังนี้จะมีประโยชน์อย่างไรแก่ตนบ้าง ต้องตอบได้ว่ามีประโยชน์มากเป็นเอนกประการ ไม่มีประโยชน์สำหรับผู้ที่ไม่รู้ เมื่อรู้

ตนเป็นคนเกิดอยู่เสมอแล้ว จะต้องกลัวอะไรกับความเกิด รู้ว่าตัวเป็นตาแก่ยายแก่อยู่เสมอแล้วก็จะต้องกลัวอะไรกับแก่ รู้ว่าตัวเป็นคนตายอยู่เสมอแล้วก็จะต้องกลัวอะไรกับความตาย กลัวเกิดก็เกิด กลัวแก่ก็แก่ กลัวตายก็ตาย แล้วจะมานั่งกลัวทำไมอยู่เฉย ๆ มิดีกว่าหรือ เมื่อรู้เช่นนี้แล้ว แม้อารมณ์อันใดมากระทบถูกต้องก็สบาย ไม่ต้องมีความเดือดร้อนหรือไม่ต้องทะเยอทะยานต่ออารมณ์นั้น ๆ การที่เห็นอริยสัจเช่นนี้ แม้จะเห็นอะไรก็เป็นอริยสัจเต็มโลก จึงนับว่ามีประโยชน์แก่ตนมาก เมื่อพุทธบริษัทได้พึงในอริสัจดังนี้ จงอุตส่าห์มนสิการตรวจตรองให้ได้ถ้อยได้ความ และประพฤติปฏิบัติตาม ดังพรรณนามาด้วยประการฉะนี้.

วิชชาจรณสัมปันโน (กัณฑ์ที่ ๔)

ในวาระนี้จักได้แสดงวิชชาจรณสัมปันโนต่อไป วิชชาจรณสัมปันโนนี้เป็นพระคุณสมบัติของพระองค์อันสำคัญส่วนหนึ่ง ควรที่พุทธบริษัทจะพึงมนสิการกำหนดไว้เพื่อรู้ว่าจักถึงพระคุณนามนั้นอย่างไร ในวิชชาญาณของพระองค์นั้นคือ บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ๑ ทิพพโสตญาณ ๑ อิทธิฤทธิวิชชาญาณ ๑ เพราะพระองค์ทรงคุณสมบัติเช่นนี้จึงได้ทรงพระคุณนามว่า วิชชาจรณสัมปันโน พระคุณนามนี้ไม่มีผู้ใดแต่งตั้งถวาย แม้เทพยดาหรืออินทร์พรหมผู้หนึ่งผู้ใดก็มิได้แต่งตั้งถวาย เป็นเนมิตกนาม คือพระวิชชาคุณของพระองค์นั้นเป็นขึ้นเอง เป็นนิมิตเครื่องหมายให้ประชุมชนร้องเรียกพระองค์เช่นนั้น จึงชื่อว่า เนมิตกนาม ทรงรู้แจ้งในบุพเพนิวาสานุสติญาณ คือ ระลึกชาติหนหลังตั้งแต่ชาติหนึ่ง สองชาติ สามชาติ ร้อยชาติ พันชาติ จนสังวัฏฏกัป และ วิวัฏฏกัป พระองค์ได้เป็นอะไรมาบ้าง และได้รับสุขทุกข์อย่างไร ได้ทำสิ่งอันใดก็ทรงทราบทั้งสิ้น ส่วนพวกเราที่จะถึงพระคุณของพระองค์นั้นก็ต้องระลึกได้เพียงชาติปัจจุบันเท่านั้น เพราะฌานยังอ่อน ที่จะระลึกดังเช่นพระองค์นั้นไม่ได้ ก็ต้องระลึกแต่เพียงว่าตั้งแต่วันนี้ถอยกลับไปจนถึงวานนี้ และวันต่อ ๆ ไปจนถึงปีกลายปีก่อน ๆ นี้ขึ้นไปว่า เราได้มีคุณความดีอะไรขึ้นบ้าง ทำอย่างนั้นได้รับสุขอย่างไร

ทำอย่างนี้ได้รับทุกข์อย่างไร ในวันนี้ได้มีคุณความดีอย่างไร เมื่อระลึกอยู่เช่นนี้ก็พอจะถึงพระคุณได้ชั้นหนึ่ง ไม่ต้องไประลึกถึงชาติอื่น ส่วนจุตูปปาตญาณนั้น คือ รู้จุติและปฏิสนธิแห่งตนและผู้อื่น คือกรรมที่ได้ทำไว้อย่างไร จะต้องสู่จุติปฏิสนธิอย่างนั้น เมื่อมีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติกามมิจฉาจาร กล่าวมุสา เสพสุรา เป็นต้น ก็เป็นด้วยความโลภบ้าง ความโกรธบ้าง ความหลงบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นทางหลั่งไหลมาแห่งผัสสะเวทนา ตัณหา อุปาทานชาติภพอยู่ดังนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อเว้นจากเวร ๕ เหล่านี้เสีย ก็มีแต่ความสุขกายสุขใจได้ เมื่อรู้ของตนดังนี้ก็รู้ของผู้อื่นได้เหมือนกัน ส่วนปรจิตวิชานั้นก็เป็นคุณสมบัติอันสำคัญส่วนหนึ่ง คือรู้วาระน้ำจิตของผู้อื่น ส่วนพระองค์ระลึกซึ่ง ใครจะคิดจะตรองอะไรอยู่ไกลหรืออยู่ใกล้อาจจักเพ่งเห็นได้ ส่วนพวกเราควรจะน้อมมาใช้ตามความสามารถ เช่นกับเราจะมีเจ้ามีนายก็ต้องรู้จักอัธยาศัยของเจ้านาย เมื่อเรามีบ่าวก็ต้องรู้จักน้ำใจของบ่าว เช่นกับนายก็ต้องรู้จักใจบ่าว บ่าวก็ต้องรู้จักใจนาย หรืออาจารย์ก็ต้องรู้จักใจศิษย์ ๆ ก็ต้องรู้จักใจอาจารย์ เพื่อได้ประพฤติผ่อนผันให้ถูกใจกันและกัน ไม่เช่นนั้นก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ ดังนี้เป็นคุณเป็นประโยชน์ส่วนหนึ่ง ส่วนทิพพจักษุที่เห็นอะไรได้ไกล ๆ หรือทิพพโสตที่ได้ยินอะไรได้ไกล ๆ หรืออิทธิฤทธิ์นั้น เรายังเป็นผู้มีฌานอ่อนก็เป็นไปได้ยาก เพราะเช่นนั้นก็ไม่ควรคิด และวิปัสสนาญาณเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะตรวจตรอง ส่วนอาสวักขัยญาณนั้นคือความหมดไปสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส คำว่าสิ้นไปแห่งกิเลสนั้นไม่ใช่ว่าหมดไปไหน ยังอยู่ แต่หมดไปด้วยความไม่ทำ เช่นกับเราไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติกามมิจฉาจาร กล่าวมุสา เสพสุรา เช่นนี้เรียกว่าสิ้นกิเลสไปชั้น ๑ การฆ่าสัตว์ได้ลักทรัพย์ได้นั้น เป็นอาการของมีอยู่ คำที่ว่าสิ้นไปนั้น สิ้นไปด้วยไม่ทำ ดังนี้เป็นกิเลสอย่างหยาบ ส่วนกิเลสอย่างกลางนั้นคือ กามฉันท์ พยาบาท ถีนะมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา นี้ ถ้าเจริญสมาธิให้แก่เข้า กิเลสเหล่านี้ก็ดับ ทนอยู่ไม่ได้เพราะกำลังน้อย แต่ไม่หมดไปไหน ยังมีอยู่ ส่วนกิเลสอย่างละเอียดซึ่งเป็นตัวอนุสัยนอนเนื่องอยู่ในสันดานนั้น ถ้าวิปัสสนาญาณแก่หนักเข้าก็ดับไปอีก เมื่อรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะเช่นนี้ วัฏฏะจึงหยุดหมุน ได้แสดงในบทวิชชาจรณสัมปันโนพอได้ใจความ

แต่เพียงนี้ แล้วต่อไปจึงจะแสดงให้ยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อพุทธบริษัทได้ฟังแล้วจงมนสิการตรวจตรองในพระคุณนี้แล้วปฏิบัติตาม ก็จะมีแต่ความวุฒิเจริญในศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยนัยดังวิสัชชนามา ด้วยประการฉะนี้.

วิชชาจรณสัมปันโน (กัณฑ์ที่ ๕)

ได้แสดงไว้ในวิชชาจรณสัมปันโนค้างไว้ในวันก่อน วันนี้จะได้แสดงต่อไป เพราะวิชชา ๓ ประเภทนี้เป็นวิชชาสำคัญของพระองค์ส่วนหนึ่ง คือ บุพเพนิวาสานุสสติวิชชา จุตูปปาตวิชชา อาสวักขยวิชชา ส่วนอาสวักขยญาณนี้เป็นของสำคัญ ยากที่บุคคลจะพึงรู้ คือรู้ความสิ้นไปแห่งกิเลส กิเลสนั้นก็คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น คำที่ว่าสิ้นไปนั้น ไม่ใช่สิ้นไปไหน ยังอยู่ ถ้าพูดตามศัพท์ของโลกก็ว่าสิ้นไป แต่ที่จริงยังอยู่เต็มบริบูรณ์ เช่นกับฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติกามมิจฉาจาร กล่าวมุสา เสพสุรา เหล่านี้ก็มีอยู่ คือสัตว์ก็ยังมีอยู่เต็มโลก ฆ่า, เราก็ฆ่าได้ แต่เราไม่ฆ่า ทรัพย์ควรจะขโมยได้ก็มีอยู่ถมไป แต่เราไม่ขโมย ความอนาจารก็มีอยู่เต็มโลก แต่เราไม่ทำ พูดเท็จเราก็พูดได้ แต่เราไม่พูด สุราก็มีอยู่เราก็เสพได้ แต่เราไม่เสพ เช่นนี้แหละจึงว่ามีอยู่ ความสิ้นไปแห่งกิเลสนั้นคือสิ่งเหล่านี้เป็นตัวกิเลส เราไม่ทำจึงสิ้นไปด้วยการไม่ทำ นี่เป็นกิเลสอย่างหยาบ ส่วนกิเลสอย่างกลางนั้น เมื่อเรามีสมาธิคือความตั้งจิตมั่น ตัวกามฉันท์ พยาบาท ถีนะมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะวิจิกิจฉา เหล่านี้ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ กามฉันท์คือตัวราคะ ความกำหนัดยินดีในกามารมณ์ พยาบาทคือตัวโทสะ ความประทุษร้าย วิจิกิจฉา คือตัวโมหะ ความหลง เมื่อสมาธิตั้งจิตมั่นมีอยู่แล้ว กิเลสเหล่านี้ก็ดับไป ส่วนกิเลสอย่างละเอียดก็คือตัวอุปาทาน ตัวอุปาทานนี้เป็นสัญญาอดีต เมื่อแก่หนักเข้าจึงเป็นตัวอุปธิ แต่เดิมท่านสอนให้รู้อาการ ๓๒ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น แต่ยังไม่พอยังต้องเติม มือ เท้า หัว ขา เข้าอีก ของเหล่านี้มีมาแต่ครั้งปู่ทวดย่าทวดของเรา มีมาก่อนพุทธเจ้าของเราเสียอีก เมื่อรู้ดังนี้แล้วท่านก็สอนให้รู้ ขันธ์ ๕ ธาตุ ๕ อายตนะ ๖ อีก ส่วนขันธ์ ๕ ท่านก็แจก

ออกไปให้เป็นรูป ๑ นาม ๔ ส่วนรูปที่เห็นด้วยตาก็เรียกว่ารูป ส่วน เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่รู้ด้วยใจก็เรียกว่านาม ส่วนธาตุ ๖ ก็แบ่งออกไปเป็นรูป ๕ นาม ๑ แล้วก็แจกออกไป ๆ อีกจนเหลือที่จะพรรณนา ทีนี้ท่านสอนให้รู้อีกว่ารูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง เป็นทุกข์หนา เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตนหนา เมื่อรู้ดังนี้ชัดใจ หนักเข้าก็เลยกลายเป็นวิชชาของตน เข้าใจว่าตนดีแล้ว มีสติปัญญาดี เลยเอาเป็นตัวเป็นตนเสียทีเดียว เลยลืมครูเดิมไม่รู้ว่าใครเป็นครู เพราะอาการเหล่านี้เป็นสังขตธรรมทั้งสิ้น เป็นสังขารโลก เมื่อท่านสอนให้รู้ว่านี่เป็นรูป นี่เป็นนาม นี่เป็นธาตุ ขันธ์ อายตนะ เหล่านี้แล้วท่านก็สอนให้อีกว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา สรรพธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ก็ไม่ใช่ตัว เป็นอะไรเล่า เป็นธรรม เป็นธรรมอะไร เป็นธรรมดา ท่านก็สอนอยู่ดังนี้ เมื่อยังยึดถือว่าตัวเป็นขันธ์ ขันธ์เป็นตัว หรือตัวมีใช่ขันธ์ ขันธ์มีอยู่ในตัวเช่นนี้ จึงเป็นสักกาโย ตัวสักกายทิฏฐิ แม้จะร้องบอกว่าข้าพเจ้าเป็นพระโสดาแล้ว ละสักกายทิฏฐิแล้ว ถ้ายังยึดถือขันธ์อยู่เช่นนี้เป็นอันต้องติดอยู่ในสมมติ ถ้าเพิกสมมติเหล่านี้ออกเสียได้เมื่อใดแล้ว รูปก็ไม่มี เวทนาก็ไม่มี สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ไม่มี ธาตุ ขันธ์ อายตนะ ก็ไม่มี เพราะแต่เดิมมันไม่มีอยู่แล้ว เมื่อเราไปหาความใส่เข้ามันจึงต้องมี ในสกลกายนี้ควรเปรียบเหมือนแก้วก้อนหนึ่ง แต่ในก้อนหนึ่งนั้นมีสี ๕ อย่าง คืออย่างหนึ่งเป็นสีเขียว อย่างหนึ่งเป็นสีขาว อย่างหนึ่งเป็นสีดำ อย่างหนึ่งเป็นสีแดง อย่างหนึ่งเป็นสีเหลือง ในแก้วก้อนหนึ่งนั้นมีสี ๕ อย่าง ฉันใด ในสกลกายของเราก็มี ๕ อย่าง ฉันนั้น จะว่าเป็นรูปก็เป็นหมดทั้งก้อน หยิบตรงไหนก็เป็นรูปหมดทั้งสิ้น จะว่าเป็นเวทนาก็เป็นหมดทั้งก้อน คือมีสุขมีทุกข์ไม่สุขไม่ทุกข์หมดทั้งก้อน จะว่าเป็นสัญญาก็เป็นหมดทั้งก้อนนี้ ล้วนแต่ความจำได้ทั้งสิ้น จะว่าเป็นสังขารก็เป็นหมดทั้งก้อนนี้ หยิบเข้าตรงไหนก็ล้วนแต่ปรุงแต่งไปหมด จะว่าเป็นวิญญาณก็เป็นหมดทั้งก้อนนี้ จะดูตรงไหนก็รู้หมดทุกแห่ง เมื่อเอารูปไปใส่เข้าก็เรียกว่ารูป แต่เขาไม่ได้รับว่าข้าพเจ้าเป็นรูป ไปหาความใส่เขาต่างหาก เมื่อเอานามไปใส่เข้าเขาก็ไม่ได้รับว่าข้าพเจ้าเป็นนาม ทีนี้เอาหูตาจมูกไปใส่เข้าอีกเขาก็ไม่ได้รับ แต่มันคนเดียวช่วยกันหาความใส่หนัก ๆ เข้า มันทนอยู่

ไม่ได้ก็ต้องรับเอาอย่างนั้นเอง แต่ความจริงเขาไม่ได้รับ เมื่อเอาไปใส่เขาแล้วก็เกณฑ์ให้เขารับเช่นนี้แล้วก็หลงเอาเป็นจริงเป็นจัง เปรียบเหมือนซุงต้นเดียว เมื่อช่วยกันฉุดมาก ๆ คนแล้ว จะอยู่ได้อย่างไร ก็ต้องตามเขาไปเท่านั้น คำที่ว่าไม่มีนี้ก็เพราะเพิกสมมติออกเสียได้ แต่เมื่อเพิกออกได้แล้วก็ยังคงต้องใช้อยู่อย่างเดิม เช่น นาม รูป ธาตุ ขันธ์ อายตนะ ก็ต้องใช้อยู่อย่างเดิม แต่ที่ใช้นั้นรู้ว่าเป็นนามบัญญัติ รูปบัญญัติ ธาตุบัญญัติ ขันธบัญญัติ อายตนะบัญญัติ ดังนี้จึงเป็นอัตตัญญู รู้ตนได้ว่าตนเป็นธรรม เมื่อรู้ว่าตนเป็นธรรม ๆ เป็นตนแล้วต้องตรวจให้รู้อีกชั้นหนึ่งว่าตนอยู่ในธรรมชั้นหนึ่ง ชั้นกุสลาธัมมา หรืออกุสลาธัมมา หรืออพยากตาธัมมา ถ้าอยู่ในชั้นกุสลาธัมมา ก็ต้องรู้ว่าอยู่ในธรรมประเภทใด เมื่อตนบริบูรณ์ด้วยศีลก็เป็นศีลธรรม เมื่อตนบริบูรณ์ด้วยสมาธิก็เป็นสมาธิธรรม เมื่อตนบริบูรณ์ด้วยปัญญาก็เป็นปัญญาธรรม ถ้าบริบูรณ์อยู่ด้วยศีลธรรมก็เป็นกายวิเวก ถ้าบริบูรณ์อยู่ด้วยสมาธิธรรมก็เป็นจิตวิเวก ถ้าบริบูรณ์อยู่ด้วยปัญญาธรรมก็เป็นอุปธิวิเวก เมื่อบริบูรณ์อยู่ด้วยปัญญาธรรมแล้วจึงเพิกนามและรูปออกเสียได้แล้วอุปธิจึงจะวิเวก เมื่อรู้แจ้งเช่นนี้แล้วอุปธิซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดจึงดับไป ส่วนวาสนานั้นละไม่ขาด เช่นอาการกิริยาที่เคยก็เป็นอยู่อย่างไรก็เป็นอย่างนั้น การที่จะขาดก็ขาดจากกิเลสเท่านั้น ส่วนวาสนานั้นถึงแม้กิเลสจะสิ้นไปเพียงใดก็ยังคงอยู่ตามเดิม ได้อธิบายในอาสวักขยวิชชา ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงนี้ ให้พุทธบริษัทพึงรู้และเข้าใจไว้เสียก่อน ถึงแม้จะยังทำไม่ได้เมื่อรู้ไว้แล้วจะได้ทำตามได้ ถ้าไม่รู้แล้วก็จะทำอย่างไรถูก เพราะเหตุนี้จึงควรมนสิการ ตรวจตรองและประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะมีแต่ความวุฒิเจริญงอกงามในศาสนธรรม คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยนัยดังวิสัชชนามา ด้วยประการฉะนี้.

บันทึกของสมเด็จพระร่วงเจ้า

ท่านเจ้าคุณพระธรรมดิลก เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ได้กรุณาให้บันทึกของสมเด็จพระร่วงเจ้า ซึ่งเป็นหนังสือเก่ามาสมทบพิมพ์เป็นอนุสรณ์ให้แดง ซึ่งเจ้าภาพขอขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมดิลก เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสไว้ ณ ที่นี้ด้วย การพิมพ์บันทึกนี้มิได้แก้ไขอักขรวิธีแต่อย่างใด คือคำบางคำสะกดการันต์ คงไว้ตามแบบเดิมทุกประการ

— เจ้าภาพ

คัดจากพงศาวดารเหนือ

(ร่าย)

ปางเมื่อสมเด็จพระร่วงเจ้า เผ้าแผ่นภพสุโขทัย มลักเห็นในอนาคต จึ่งเผยพจนประภาส เป็นอนุศาสน์คาถา สอนคณานรชน ทั่วธราดลพึ่งเพียร เรียนอำรุงผดุงอาตม์ อย่าเคลื่อนคลาดคลาถ้อย เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาสินมาเมื่อใหญ่ อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน อย่าริร่านแก่ความ ประพฤติตามบูรพระบอบ เอาแต่ชอบเสียผิด อย่ากอร์ปกิจเป็นพาล อย่าอวดหาญแก่เพื่อน เข้าเถือนอย่าลืมพร้า หน้าศึกอย่านอนใจ ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน การเรือนตนเร่งคิด อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์ ที่รักอย่าดูถูก ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย อย่าโดยคำคนพลอด เข็นเรือทอดกลางถนน เป็นคนอย่าทำใหญ่ ค่าคนไพรอย่าไฟฟุน คบขุนนางอย่าโหดโทษตนผิดรำพึง อย่าคนึงถึงโทษท่าน หว่านพืชจักเอาผล เลี้ยงคนจักกินแรง อย่าขัดแข็งผู้ใหญ่ อย่าใฝ่ตนให้เกิน เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ ที่ชุ้นเสือจงประหยัด เร่งระมัดพื้นไฟ ตนเป็นไทยอย่าคบทาส อย่าประมาทท่านผู้ดี มีสินอย่าอวดมั่ง ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก ทำรั้วเรือกไว้กับตน

คนรักอย่าวางใจ ที่มีภัยจงหลีก ปลีกตนไปโดยด่วน ได้ส่วนอย่ามักมาก อย่ามีปาก ว่าคน รักตนกว่ารักทรัพย์ อย่าได้รับของเข็ญ ผีเห็นงามอย่าปอง ของฝากท่าน อย่ารับ ที่ทับจงมีไฟ ที่ไปจงมีเพื่อน ทางแถวเถื่อนไคลคลา ครูบาสอนอย่าโกรธ โทษตนผิดพึงรู้ สู้เสียสินอย่าเสียศักดิ์ ภักดีอย่ารู้เคียด อย่าเบียดเสียดแก่มิตร ที่ ผิดช่วยเตือนตอบ ที่ชอบช่วยยกยอ อย่าขอของรักมิตร ชอบชิดมักจางจาก พบศัตรู ปากปราศรัย ความในอย่าไขเขา อย่ามัวเมาเนืองนิตย์ คิดตรองตรึกทุกเมื่อ พึงผันเผื่อต่อญาติ จงรู้ที่ขลาดที่หาญ คนพาลอย่าพาลผิด อย่าผูกมิตรไมตรี เมื่อพาทีพึงตอบ จงนบนอบผู้ใหญ่ ช้างไล่แล่นเลี่ยงหลบ สุวานขบอย่าขบตอบ อย่ากอร์ปกิจฤษยา เจรจาตามคดี อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันฉิบหายวายม้วย อย่ายลเยี่ยงถ้วยแตกมิติด จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย ลูกเมียอย่าวางใจ ภายในอย่านำออก ภายนอกให้นำเข้า อาสาเจ้าจนตัวตาย อาสานายจงพอแรง ของแพงอย่ามักกิน อย่ายินคำคนโลภ โอบอ้อมเอาใจคน อย่ายลเหตุแต่ไกล ท่านไทยอย่าหมายโทษ คนโหดให้เอ็นดู ยอครูยอต่อหน้า ยอข้าเมื่อแล้วกิจ ยอมิตรเมื่อลับหลัง ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ เยี่ยวสะเทินจะอดสู อย่าชังครูชังมิตร ผิดอย่าเอา ๆ แต่ชอบ นอบตนต่อผู้เฒ่า เข้าออกอย่าวางใจ ระวังระไวหน้าหลัง เยี่ยวผู้ชังจักคอยโทษ อย่ากริ้วโกรธเนืองนิตย์ ผิวปลิดไปพล้าง ข้าตนไว้อาวุธ เครื่องสรรพยุทธ์อย่าวางจิตต์ คิดทุกข์ในสงสาร อย่าทำการที่ผิด คิดขวนขวายที่ชอบ โต้ตอบอย่าเสียคำ คนขำอย่าร่วมรัก พรรคพวกพึงทำนุก ปลุกเอาแรงทั่วตน ยลเยี่ยงไก่นกกระทา พาลูกหลานมากิน ระบือระบิลอย่าพึงคำ การทำอย่าด่วนได้ อย่าใช้คนบังบท ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก ฝากของรักจงพอใจ เผ้าท้าวไทยอย่าทนง ภักดีจงอย่าเกียจ เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจใสสุทธิ์ อย่าขุดคนด้วยปาก อย่าถากคนด้วยตา อย่าพาผิดด้วยหู อย่าเรียนครูเทียนค่า อย่ารีเรจาคำคด คนทรยศอย่าเชื่อ อย่าแผ่เผื่อความผิด อย่าผูกมิตรคนจร ท่านสอนอย่าสอนตอบ ความชอบจำใส่ใจ ระวังระไวที่ไปมา เมตตาตอบต่อมิตร คิดแล้วจึงเจรจา อย่านินทาผู้อื่น อย่าตื่นยอยกตน คนจนอย่าดูถูก ปลูกไมตรีทั่วชน ตระกูลตนจงคำนับ อย่าจับลิ้นแก่คน ท่านรักตนจงรักตอบ

ท่านนอบตนจงนอบแทน ความเห็นให้ประหยัด เผ้ากษัตริย์เพลิงงู อย่าดูถูกว่าน้อย หิ่งห้อยอย่าแข่งไฟ อย่าปองภัยต่อท้าว อย่ามักห้าวพลันแตก อย่าเข้าแยกงาช้าง อย่าออกก้างขุนนาง ปางมีชอบท่านช่วย ปางป่วยท่านชิงชัง ผิวะยัง ๆ จงลับ ผิวะจับ ๆ จงมั่น ผิวะคั้น ๆ จงตาย ผิวะหมาย ๆ จงแท้ ผิวะแก้ ๆ จงกระจ่าง อย่ารักห่างกว่าชิด คิดข้างหนักอย่าเบา อย่าถือเอาตื้นกว่าลึก เมื่อเข้าศึกระวังตน เป็นคนเรียนความรู้ จงยิ่งผู้ ๆ มีศักดิ์ อย่ามักง่ายมิดี อย่าตีงูให้แก่กา อย่าตีปลาหน้าไซ ใจอย่าเบาจงหนัก อย่าตีสุนัขห้ามเห่า ข้าเก่าร้ายอดเอา อย่ารักเผ้ากว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่าเรือน อย่ารักเดือนกว่าตะวัน สบสิ่งสรรพโอวาท ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ ตรับตริตรองปฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แถลงเลิศเหตุเลิศล้วน เลิศอ้างทางธรรม แลนา ฯะ

อากาศสกปรก

พลเรือตรี ขุนวิสิฐธาราวักษ์

การเกิดแก่เจ็บตายนั้น ถ้าพิจารณาดูกันให้ดี จะเห็นว่า มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่กับอากาศสกปรกด้วยเหมือนกัน คือ ถ้าเราอยู่ท่ามกลางอากาศดีบริสุทธิ์ร่างกายก็จะแข็งแรงชีวิตสดชื่น แต่ถ้าอยู่ในอากาศสกปรก ร่างกายก็จะอ่อนแอสามวันดีสี่วันไข้ ชีวิตจะทนอยู่ไม่ได้นาน ดังนั้น จึงได้นำเอาเรื่องอากาศสกปรก มาพิมพ์ไว้เป็นอนุสรณ์ ในงานฌาปนกิจศพ ของแดง เพราะเห็นว่า เมื่อเวลาแดงยังมีชีวิตอยู่ แดง ชอบหนีอากาศสกปรกในเมือง ออกไปอยู่ บ้านชายทะเล บางละมุง เสียเป็นเวลานาน ๆ ซึ่งได้ทำให้สุขภาพของแดงสมบูรณ์แข็งแรงจิตใจสบาย

เมื่อพูดถึงอาหารสกปรก หรือน้ำดื่มสกปรก หรือว่าเสื้อผ้าสกปรก ก็พอเข้าใจกันได้ และพึงไม่แปร่งหู แต่ถ้ากล่าวถึงอากาศสกปรกแล้ว ท่านคงจะงงงันไปทีเดียว และคงจะคิดว่าข้าพเจ้ามองในแง่ร้ายมากไปหน่อย หรือไม่ก็คิดว่า อากาศสกปรกไม่น่าจะเป็นปัญหาแต่อย่างใด การที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะเราถือเอาการที่มองเห็นได้ด้วยสายตาเป็นสำคัญ เช่น เราเห็นเส้นผมเพียงเส้นเดียวอยู่ในอาหาร หรือเห็นน้ำดื่มขุ่นเป็นตะกอน เราก็ไม่บริโภคสิ่งเหล่านั้น เพราะรู้ว่าไม่สะอาดจะเป็นภัยต่อสุขภาพ สำหรับอากาศสกปรกนั้นส่วนมากมองไม่เห็นด้วยตา ก็เลยพาให้เชื่อว่า ไม่เป็นภัยอันตรายแต่อย่างใด แม้ในขณะรถของท่านติดอยู่ในถนนที่จราจรคับคั่ง และรถคันที่อยู่ข้างหน้าท่านปล่อยไอเสีย (Carbon monoxide) ออกมาเป็นควันดำไปหมด ท่านก็เพียงแต่หยิบผ้าเช็ดหน้าออกมาปิดจมูกไว้เท่านั้น หรือบางท่านก็เพียงเอามือป้องไว้ที่จมูก ก็รู้สึกว่าจะพอเพียงแล้ว แต่ความจริงแล้วในขณะที่ท่านมองไม่เห็นควันดำอยู่นั้น อากาศในเมืองก็สกปรก

(บทความนี้ ได้พิมพ์ลงในวารสาร "อากาศวิทยา" ฉบับปีที่ ๕ เล่ม ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม—สิงหาคม ๒๕๐๖ กับในหนังสือ "นาวิกศาสตร์" ฉบับประจำเดือน สิงหาคม, กันยายน ๒๕๐๖ ด้วย)

อยู่มากทีเดียว พอเพียงที่จะเป็นภัยต่อสุขภาพของท่าน และครอบครัวของท่านได้ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่า เรากำลังพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว มีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ยวดยานพาหนะก็หนาแน่นกว่าเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วมา ตึกรามบ้านเรือนก็สูงยิ่งขึ้นใกล้จะระฟ้าเข้าทุกที เหล่านี้มีส่วนทำให้อากาศสกปรก หรือกีดขวาง สกัดกั้นอากาศสกปรกเอาไว้ได้ ความสกปรกของอากาศในเมืองไทยเรานี้ จะเห็นได้ง่าย ถ้าท่านเอามือลูบคลำตามขอบประตูหน้าต่าง หรือตามส่วนต่าง ๆ ของบ้านเรือนของท่าน มือของท่านจะเปื้อนเปรอะดำขึ้นมาทันที หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง ถ้าท่านไปพักผ่อนอยู่ตามชายทะเลที่ห่างไกลจากตัวเมืองเป็นเวลาสัก ๕ วัน น้ำหนักตัวของท่านจะเพิ่มขึ้นมาอย่างน้อย ๒ กิโลกรัมทีเดียว นี่ก็คือ ท่านมาอยู่ในท่ามกลางอากาศที่สะอาดบริสุทธิ์นั่นเอง สุขภาพของท่านจึงดีขึ้นเห็นได้ทันตา ฉะนั้น เรื่องอากาศสกปรกนี้ เห็นว่าถึงเวลาอันสมควรแล้วที่เราจะให้ความสนใจกันเสียที หากเพิกเฉยไว้ในที่สุดเมื่อถึงเวลาอันจำเป็น ก็จะมีปัญหาเหมือนอย่างน้ำไม่ไหลไฟไม่พอติดตามมา แล้วต่อไปก็จะกล่าวขานกันว่า "อากาศไม่ใสคนไทยใจผ่อ" ก็เป็นได้ อนึ่ง เรื่องอากาศสกปรกนี้ในประเทศที่เจริญแล้วเขามีกฎหมายควบคุมด้วย สำหรับประเทศไทยดูเหมือนว่า สหประชาชาติเคยสอบถามเรามาในเรื่องนี้เหมือนกัน และเราคงจะได้ตอบไปว่า เรายังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ พูดถึงกฎหมายเกี่ยวกับอากาศสกปรกทำให้นึกต่อไปว่าในปัจจุบัน ได้มีการพิจารณาถึง "กฎหมายอวกาศ" กันแล้ว เพราะเวลานี้เป็นยุคดาวเทียม เรามีดาวเทียมอุตุนิยม ดาวเทียมสื่อสาร ดาวเทียมค้นหาความลับทางทหาร และดาวเทียมเพื่อการอื่น ๆ อีกหลายอย่าง และมนุษย์ได้ออกไปนอกโลกมาแล้วหลายคน ฉะนั้น ปัญหาเกี่ยวกับการจะใช้พื้นที่นอกโลก (Outer space) จึงทำท่าว่าจะมีขึ้นแล้ว เพราะว่าการไม่มีกฎหมายและระเบียบในเรื่องนี้อาจเป็นผลให้เกิดการขัดแย้งขึ้นได้ทั้งในระหว่างชาติ และเอกชน แต่ปัญหาอันรีบด่วนและสำคัญไม่น้อยกว่านี้ ที่จะต้องดำเนินการให้ลุล่วงไปโดยมีระเบียบและเสถียรภาพ น่าจะเป็นเรื่องอากาศสกปรกด้วยเพราะมนุษย์เราต้องใช้หรือบริโภคอากาศอยู่ตลอดเวลาทั้งในเวลาหลับและเวลาตื่น–ในเวลาทำงานและในเวลาพักผ่อน–ในเวลาสบายและเวลาเจ็บไข้ ดังนั้น เราลองมา

อากาศสกปรกที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือ ภูเขาไฟอะกุงในเกาะบาหลี ระเบิดเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๐๖ พ่นเถ้าถ่านและฝุ่นผงกับสิ่งสกปรกต่าง ๆ ขึ้นไปกระจายในบรรยากาศ (ภาพโดยความเอื้อเฟื้อของ The Associated Press.)

แหล่งที่มาของก๊าซอันเป็นภัยต่อสุขภาพ คือ จากไอเสียของยานยนต์ต่าง ๆ ในที่มีการจราจรคับคั่ง ก๊าซคาร์-บอนโมโนไซด์ที่สะสมอยู่ในรถประจำทางที่มีการระบายอากาศไม่ดีจะมีความเข้มข้นสูงมาก ภาพนี้แสดงการจราจรอัดแอในถนนสายหนึ่งของจังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๖ (ภาพโดยความเอื้อเฟื้อจากบางกอกโป๊ส)

พิจารณาเรื่องนี้กันดูตามแนวที่ มร. อาร์. เอ. แม็กคอร์มิค หัวหน้าศูนย์การค้นคว้าของกรมอุตุนิยมวิทยาสหรัฐอเมริกา ได้เขียนไว้ในเรื่อง Air Pollution – Some Meteorological Aspects ว่า เขามีความคิดเห็นกันอย่างไรในเรื่องนี้

ระหว่างวันที่ ๑๐ ถึง ๑๒ ธันวาคม ๒๕๐๕ ได้มีการประชุมเรื่องอากาศสกปรก (Air Pollution) ขึ้นในระดับงานของชาติที่กรุงวอชิงตัน เพื่อที่จะสำรวจหาทางใช้ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งมีวิธีการทางเทคนิค ที่เรามีอยู่แล้วในบัดนี้ ต่อการควบคุมอากาศสกปรก และการทำให้อากาศสกปรกลดน้อยลง สำหรับการควบคุมเรื่องนี้ในแง่ของวิศวกรรมมิได้มีวิธีการทางเทคนิคอยู่โดยตรง แต่อาจให้ความสนับสนุนและส่งเสริมให้บังเกิดผลต่อปัญหานี้ได้

บทความนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ท่านผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในสวัสดิภาพของประชาชนได้ทราบ ถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน ของอากาศสกปรกใน ทรรศนะ อุตุนิยมวิทยา ซึ่งกล่าวถึงกันอยู่เสมอในวงการผู้ทำงานทางนี้ โชคค่อนข้างไม่ดีที่การกล่าวถึงปัญหานี้ยังมีส่วนคลาดเคลื่อนอยู่ เนื่องจากว่า มีนัยจำกัดขอบเขตประโยชน์ทางวิทยาศาสตร์เสียมากกว่าที่ควรจะมีอยู่จริง ๆ ความจริง ขอบเขตความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดของนัก อุตุนิยม วิทยา ต่ออากาศ สกปรก นั้นกว้างขวาง เหมือนกับ ผู้ทำงานไม่ว่า แขนงใดในวิทยาศาสตร์ของบรรยากาศ เพราะเหตุว่า เป็นเรื่องที่มีวิธีการสลับซับซ้อนทีเดียว กับมีปัญหาเกิดขึ้นได้ตั้งแต่เป็นเรื่องเล็กไปถึงเรื่องใหญ่

ในเกือบทุกอาณาบริเวณที่มีการสำรวจทางอุตุนิยมวิทยาแล้ว ความผันแปรในจำนวนไอน้ำเป็นส่วนประกอบเพียงอย่างเดียว (*ในอากาศชั้นโตรโปสเฟียร์*) ที่สำคัญจะต้องพิจารณา การแปรผันในจำนวนสารเล็กน้อยอื่น ๆ ตามธรรมดาไม่มีระบุไว้ละเอียดในตำราอุตุนิยมวิทยาเลย นี่เป็นจุดของปัญหาในเรื่องอากาศสกปรกทางอุตุนิยมวิทยาสารเหล่านี้ นอกจากเป็นเหตุแห่งความวิตกกังวลต่อสวัสดิภาพของมวลชนส่วนใหญ่ในเรื่องสุขภาพและการเศรษฐกิจแล้วยังมีเหตุผลกระทบกระเทือนต่อ อุตุนิยมวิทยาด้วยที่จะต้องสำรวจและให้คำอธิบายได้ จึงเป็นการสมควรที่จะให้รายการสารหรือตัวการที่ทำให้อากาศสกปรก และกล่าวไว้สักเล็กน้อยว่า มันเข้าสู่อากาศได้อย่างไร

สิ่งสำคัญที่ทำให้อากาศสกปรก สิ่งที่ทำให้บรรยากาศสกปรกในภาษาอังกฤษเรียกกันหลายอย่างเช่น Pollutants หรือ Contaminant หรือ Impurities ก็มี จะใช้คำไหนจึงจะถูกต้องกว่านั้น ยังไม่พบว่าได้กล่าวไว้ที่ไหนชัดเจน แต่ก็อาจจำแนกออกได้ตามสภาพของมัน คือ

๑. ที่อยู่ในสถานะทางฟิสิคส์ เช่น aerosol หรือก๊าซ

๒. ที่อยู่ในธรรมชาติทางเคมี เช่น เป็นอินทรีย์ธรรมชาติ หรืออนินทรีย์ธรรมชาติ หรือ

๓. ลักษณะของการเข้าสู่อากาศ คือ เข้ามาสู่บรรยากาศโดยตรงจากแหล่งที่เกิดอันแน่นอน หรือเกิดมีอยู่ในบรรยากาศโดยปฏิกิริยาทางฟิสิคส์เคมี หรือทาง Photochemical ของสิ่งสกปรก หรือส่วนประกอบของอากาศอันมีอยู่เป็นธรรมชาตินั่นเอง

การจำแนกออกไปอีกอาจทำได้ แต่ปรากฏตามเชมเบอร์ส (๑๙๖๒) ว่าการทำเช่นว่านั้น จะเชื่อถือไม่ได้ เพราะเหตุว่า "..........สิ่งไม่บริสุทธิ์หรือสกปรกสองสามอย่างนั้น ถ้าจะพิงมี ก็มีสภาพคล้ายกันเมื่อเข้ามาสู่บรรยากาศแล้ว" เอกสารดีที่สุด เกี่ยวกับสิ่ง ที่ทำให้อากาศ สกปรกในแง่ ฟิสิคส์ และเคมีสำหรับ ผู้มิใช่ ผู้เชี่ยวชาญทางนี้ได้เขียนขึ้นโดย คัทซ์ เมื่อปี ๑๙๖๑

หลักเกณฑ์นั้นยังไม่มีกำหนดไว้ ถึงสิ่งที่ทำให้อากาศสกปรกส่วนใหญ่นั้นเป็นอย่างไร ฉะนั้น ต่อไปนี้จึงเป็นการกล่าวโดยเอกเทศ ถึงวัตถุสารต่าง ๆ ที่ได้ตรวจพบบ่อยที่สุดโดยหน่วยควบคุมและค้นคว้าอากาศสกปรกขณะนี้ ในแต่ละกรณี สิ่งสกปรกที่ตรวจพบกันสงสัยอย่างยิ่งว่า จะมีผลไม่ดีไม่ว่าโดยตรง หรือโดยอ้อมต่อสุขภาพและสวัสดิภาพของประชาชน คือ:

๑. ฝุ่นละอองต่าง ๆ (Fine particulates < 50 μ radius) ตามธรรมดาฝุ่นผงเหล่านี้เป็นสิ่งที่ถูกเผาไหม้ไม่หมด หรือเป็นผงเกิดจากการโม่การบดหรือการตากให้แห้ง กับเกิดจากกรรมวิธีทำนองเดียวกันที่ใช้อยู่ในวงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ในขั้นแรกจะจับเสื้อผ้า เครื่องประดับบ้านและสิ่งของอื่น ๆ ดำคล้ำหมด และส่วน

ที่มีขนาดเล็กกว่าประมาณ ๑ μ เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ทัศนวิสัยเลว คือเป็นการกระทบกระเทือนต่อการมองเห็นได้ไกล ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้ว ละอองฝุ่นผงทั้งหมดที่ติดอยู่กับเครื่องกรอง ตามธรรมดาจะตรวจทราบได้โดย เก็บตัวอย่างด้วยการใช้เบนซินเป็นอุปกรณ์ การแยกฝุ่นผงอย่างกว้าง ๆ ออกเป็นอนินทรีย์ และอินทรีย์เช่นนี้ย่อมจะแสดงถึงแหล่งที่มาของฝุ่นผงละอองเหล่านั้นได้ นอกจากนี้เศษอินทรีย์ที่มีอยู่ในสารประกอบหลายอย่างย่อมเป็นที่น่าสนใจโดยเฉพาะเกี่ยวกับสุขภาพ เพราะว่า มันเป็นวัตถุสารที่สำคัญที่ว่ากันว่าทำให้เกิดโรค Carcinogene (*มะเร็ง?*) ได้ ฝุ่นละอองในอากาศที่สะอาดและที่สกปรกในเมืองจะมีจำนวนตั้งแต่น้อยกว่า ๕๐ ถึงมากกว่า ๓๐๐ micrograms ต่อหนึ่งลูกบาศก์เมตร ซึ่งในจำนวนนี้ ๕ ถึง ๑๐ ส่วนร้อยเป็นอินทรีย์ที่ละลายในเบนซิน

๒. ก๊าซกำมะถัน (Sulfur dioxide)

แหล่งที่มาของก๊าซนี้เป็นที่สามัญที่สุดมาจากการเผาไหม้ของเชื้อเพลิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ่านหินที่ใช้ในงานอุตสาหกรรมและการทำความร้อน กับมาจากกรรมวิธีทำแร่แม้ว่าจะมีขอบเขตไม่สู้กว้างขวาง แต่ก็ได้ยังผลให้มีความเข้มข้นนี้มากพอสมควรทีเดียว หลักฐานมีอยู่บริบูรณ์พอที่กล่าวได้ว่า สารประกอบนี้ทำความรบกวนแก่มนุษย์ (Heimann, 1961) ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงว่ามันมีคุณสมบัติกัดและทำให้ผุยกับเป็นพิษ (phytotoxic) แล้ว ผลมีว่า มันคงตัวอยู่ได้นานและอยู่ได้ในที่หลายแห่งยิ่งกว่าสิ่งสกปรกอื่น ๆ ก๊าซนี้และการเปลี่ยนแปลงของมัน (oxidation) คือ การกลายเป็นกำมะถัน (trioxide) เช่น หมอกควันที่กรุงลอนดอน (London-type smogs) โดยมีผลทางเคมีทำให้ส่วนประกอบอื่น ๆ ของบรรยากาศลดน้อยลง การทำให้รวมตัวโดยเกือบจะไม่มีอะไรเลยจนถึงมีอยู่เป็นลำดับ ๓ ppm (*เป็นส่วนต่อหนึ่งล้านโดยบริมาตร*) ที่จุดต่าง ๆ ในตัวเมืองและในเวลาเฉลี่ยต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ค่าเฉลี่ยในเวลา ๒๔ ชั่วโมงตรวจพบว่ามีอยู่เกือบถึง ๑ ppm เฉพาะในเวลาที่ภาวการณ์เลวที่สุด

๓. ก๊าซที่มีพิษสงเป็นอันตรายแก่คนและสัตว์ (Carbon monoxide)

พิษของก๊าซนี้ในเมื่อมีความเข้มข้นสูงถึงขนาด ๑๐๐ ppm (*เป็นส่วนต่อหนึ่งล้านโดยปริมาตร*) ทราบกันว่าเป็นอันตรายแก่มนุษย์ คือ ขัดขวางการส่งอ็อกซิเจนโดยเลือด มันจะเกิดขึ้นโดยการเผาไหม้ไม่หมดของวัตถุใด ๆ ที่มีเถ้าถ่าน แต่แหล่งอันเป็นสามัญที่สุดเหมือนจะมาจากไอเสียของยานยนต์ ความเข้มข้นในบริเวณเมืองย่อมเปลี่ยนแปลงมาก ตามธรรมดาเป็นส่วนขึ้นอยู่กับความคับคั่งในการจราจรของยานยนต์ ค่าเฉลี่ยใน ๒๔ ชั่วโมง ที่น้อยกว่า ๕ จนถึงประมาณ ๑๐ ppm ปรากฏว่าได้รับรายงานเสมอในบริเวณเมืองตอนใต้ และยอดสูงสุดถึง ๑๐๐ ก็เคยปรากฏ การศึกษาค้นคว้าเมื่อเร็ว ๆ นี้เป็นที่น่าสนใจและเป็นข้อเตือนให้ระมัดระวังด้วย คือ ได้แสดงให้เห็นว่า ในภาวะที่การจราจรคับคั่ง ก๊าซคือสารประกอบคาร์บอนโมโนอ็อกไซด์ (CO) ที่สะสมอยู่ในรถประจำทางที่มีการถ่ายเทอากาศไม่ดี จำนวนก๊าซนี้จะมีอยู่สูงถึง ๓๐๐–๔๐๐ ppm (*ส่วนต่อหนึ่งล้าน*) กรมสาธารณสุข แห่งรัฐ แคลิฟอร์เนียได้กำหนดระดับมาตรฐานของ carbon monoxide ในอากาศที่พึงเป็นอันตรายเอาไว้ดังนี้ ๑๒๐ ppm ในหนึ่งชั่วโมง ซึ่ง "....จะมีการเปลี่ยนแปลงการทำงานของร่างกาย...." (Goldsmith, 1962.)

๔. สิ่งที่ก่อปฏิกิริยาในหมอกควัน* (Photochemical smog reactants)

เท่าที่ทราบกันมาจนถึงบัดนี้ สิ่งที่ก่อปฏิกิริยา ลำดับแรกก็คือ (hydrocarbon) สารประกอบจำพวกที่มีแต่ธาตุ ไฮโดรเจ็น และ คาร์บอน ตามลักษณะก็บอกแล้วว่าเป็นส่วนประกอบของ ไนโตรเจ็น (oxides of nitrogen) มี nitric oxide กับ nitrogen dioxide เป็นส่วนมาก (Weisdurd (Ed.), 1926) ส่วนประกอบเหล่านี้เป็นผลิตผลสำคัญของไอเสียจากเครื่องยนต์ สถานแห่งความรู้แจ้งเกี่ยวกับปัญหาน่าสนใจของเคมีวิทยาและ photochemistry) ของหมอกควันแบบเกิดที่ ลอสซังเยอลิส (Los Angeles-type smogs) นั้น ยากที่จะนำมากล่าวในที่นี้ได้ แต่เป็นการเพียงพอที่จะพูดว่า จากการศึกษาในสมัยเริ่มต้นของ ดร. เอ.เจ. ฮาเกน สมิต ที่สถาบัน California Institute of Technology เมื่อ

---

* หมอกควัน (smogs) หมายถึงหมอกผสมกับควัน ศัพท์นี้ ดร. Des Voeuse เป็นผู้ใช้เมื่อปี ๑๙๐๕.

ตอนแรกของคายเวลาตั้งแต่ ๑๙๕๐ ขึ้นไป ได้ตั้งเป็นหลักไว้ว่า สารประกอบ oxides of nitrogen กับ hydrocarbons มีปฏิกิริยาในแสงแดดทำให้ยังเกิดผล คือ ระคายเคืองแก่ตา กับทำให้ต้นไม้อับเฉาในทำนองเดียวกันกับที่เกิดจากหมอกควัน (smogs) ทั้งนี้เห็นได้ชัดว่า จะต้องมีสารประกอบในคราวเดียวกันทั้งสองอย่าง ความหนาของสิ่งสกปรกเหล่านี้ตามในเมืองจะมีอยู่ในระหว่าง ๐.๑ ถึง ๒ (*ส่วนต่อหนึ่งล้านโดยบริมาตร*)

๕. Total oxidant กับ โอโซน

Total oxidant เป็นสิ่งที่ทำให้อากาศสกปรกในจำพวกหมอกควันที่เรียกว่า photo-chemical smog ตามธรรมดาวัดเป็นจำนวนของ ไอโอดีน ที่ถูกปลดปล่อยออกมาโดยให้อากาศที่โสโครกปะทะกับ neutral potassium iodide เป็นตัวเปลี่ยนแปลงสภาพ (weisburd (Ed.), op. cit.) กรรมวิธีอย่างอื่นก็ใช้ในเรื่องนี้ได้ โอโซน นั้นเป็นสารประกอบอย่างหนึ่งรวมอยู่ใน Total oxidants และทราบกันดีว่า เป็นตัวการที่ทำให้เนื้อยางแตกร้าว ที่ รัฐแคลิฟอร์เนีย ถ้ามี Total oxidants อยู่ถึง ๐.๑๕ ppm ในหนึ่งชั่วโมง ถือว่าเป็น "ขั้นไม่ดี" ทำความระคายเคืองให้แก่ประสาท ทำความเสียหายให้แก่พืชผัก และจะทำให้ทัศนวิสัยเลวลงหรือการกระทบกระเทือนอื่น ๆ ที่คล้าย ๆ กัน (Goldsmith, op. cit.)

๖. สิ่งสกปรกจำพวกธุลีกัมมันตภาพรังสี

นี่เป็นสิ่งที่ทำให้อากาศสกปรกได้อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีการระวังระไวกันอย่างใกล้ชิดทีเดียว เพราะว่ามันอันตรายมาก ความสกปรกของอากาศที่เกิดจากมูลนี้สืบเนื่องมาจากกระบวนการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ และยังไม่มีวิธีการควบคุมที่เป็นมาตรฐาน นอกจากนี้ก็ยังมีที่มาจากการดำเนินงานอุตสาหกรรมที่ใช้พลังงานนิวเคลียร์อยู่ในปัจจุบันนี้ หรือจะกล่าวว่า มีการถ่ายเทออกมาโดยอุตสาหกรรมพลังงานปรมาณูก็ได้ แต่ก็ยังมิได้มีการยกขึ้นเป็นปัญหาอย่างใดที่จะเปรียบเทียบได้กับสิ่งสกปรกอื่น ๆ อย่างไรก็ดี ความก้าวหน้าในงานอุตสาหกรรมในตอนปลายช่วงปี ๑๙๔๐ ทำให้

กรรมาธิการพลังงานปรมาณูได้ศึกษาเรื่องนี้กว้างขวางออกไป จนถึงความเกี่ยวข้องกับอุตุนิยมวิทยา หรืออีกนัยหนึ่งเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของบรรยากาศด้วยอย่างไร คือการกระจายของสิ่งสกปรกจากแหล่งที่มาต่าง ๆ เป็นไปได้ในลักษณะอย่างไร นั่นคือการเริ่มต้นโดยแท้จริงเพื่อที่จะให้มีความเข้าใจในเรื่องอากาศสกปรกทางอุตุนิยมวิทยา แผนกดำเนินงานเกี่ยวกับอากาศสกปรกเป็นตำบลได้เริ่มปฏิบัติเมื่อ ๗ ปีมาแล้วนี้ด้วยความร่วมมือของกรมสาธารณสุขสหรัฐ ฯ โดยได้ให้ความสนับสนุนต่อความพยายามของบริการอุตุนิยมที่ควรแก่ความชมเชยทีเดียว เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องนี้ในอาณาบริเวณต่าง ๆ ของตัวเมืองจากทุกแหล่งโดยไม่จำกัด

๗. สิ่งสกปรกอื่น ๆ

แม้ว่า carbon dioxide กับฝุ่นละออง (aeroallergens) จะมีความสำคัญอยู่ก็ดี ก็มิได้จัดอยู่ในประเภทที่มีปัญหาเหมือนกับสิ่งสกปรกอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ การสะสมที่เป็นไปได้ของ CO_2 ในบรรยากาศและผลของมันนั้น ตามธรรมดาถือกันว่าเกี่ยวข้องทางภูมิพิสิคส์ในระยะเวลานานกว่าที่จะเกี่ยวข้องกับสุขภาพ หรือเศรษฐกิจ อันตรายต่อสุขภาพนั้นสัมพันธ์อยู่กับฝุ่นละอองหรือเกสรดอกไม้ (aeroallergens) คือเรณูในเกสรดอกหญ้าชนิดหนึ่งทำให้คนเป็นหืด (ragweed pollen) ซึ่งเป็นที่รับรองกันแล้ว กับได้ใช้ความพยายามกันอย่างมากในวงการวิทยาศาสตร์การแพทย์ ที่จะบรรเทาความทุกข์ทรมานในเรื่องนี้ อย่างไรก็ดี การควบคุมแหล่งที่เกิดของสิ่งเหล่านี้รวมทั้งสิ่งสกปรกอื่น ๆ ที่เป็น "ตามธรรมชาติ" จะแก้ไขไม่ได้ด้วยวิธีควบคุมทางการช่าง แต่มีทางจะสำเร็จได้ด้วยการกำจัดต้นเหตุ คือ พันธุ์หญ้าชนิดนี้เสียมากยิ่งกว่า

การปฏิบัติเกี่ยวกับอากาศสกปรก

การเอาตัวอย่างอากาศทั่วประเทศมาวิเคราะห์หาสิ่งสกปรกนั้น ได้จัดทำเป็นคราว ๆ และในเวลาห่างกัน จนเมื่อได้วางแผนการสำรวจอากาศสกปรกของท้องถิ่นขึ้นแล้ว การดำเนินการนี้จึงเป็นระเบียบดีขึ้น ท่านผู้สนใจในปัญหานี้ จะศึกษาเรื่องราวได้โดยละเอียดจากรายงานของกรมสาธารณสุขสหรัฐ ฯ ปี ๒๕๐๑ กับ ๒๕๐๔

ปัจจุบันมีสถานีตรวจที่สำคัญในระดับงานของชาติหลายแห่ง ดำเนินกิจการนี้อยู่ภายใต้แผนการที่กล่าวข้างต้น สถานีเก็บตัวอย่างอากาศแห่งชาติ หรือที่เรียกว่า The National Air Sampling Network (NASN) นี้ ทำการเก็บตัวอย่างตลอด ๒๔ ชั่วโมง จากเครื่องกรองทุก ๆ สองสัปดาห์ โดยอาศัยเครื่องเก็บตัวอย่างขนาดจุได้มาก (high-volume air samplers) ตั้งอยู่ในเมืองประมาณ ๑๔๐ แห่ง และนอกเมือง ๔๐ แห่ง สิ่งสกปรกนี้จะได้ถูกนำไปชั่ง และวิเคราะห์หาส่วนประกอบชนิดต่าง ๆ ที่เป็นอนุภาคอินทรีย์และอนินทรีย์ แล้วจึงหาจำนวน gross B - radioactivity สถานีตรวจในเมือง ๕๐ แห่งได้หาจำนวนรวมกันทั้งหมดของก๊าซต่าง ๆ ที่ทำให้อากาศสกปรก ซึ่งได้แก่ sulfur dioxide, nitrogen dioxide และสิ่งสกปรกอื่น ๆ ในคาบเวลา ๒๔ ชั่วโมง เอาไว้เหมือนกันตามกำหนดเวลาเดียวกันกับการตรวจสอบสิ่งสกปรกอื่น ๆ ในอากาศ

สถานีวิเคราะห์ที่ให้ผลดีที่สุดในขณะนี้ เรียกว่า The Continuous Air Monitoring Program (CAMP) สถานีต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งขึ้นและได้ดำเนินงานมาด้วยหลักสหการโดยทบวงการของรัฐบาลกลาง และของแต่ละมลรัฐ สถานีวิเคราะห์เหล่านี้ ขณะนี้ดำเนินงานอยู่ใน ชิกาโก ซินซินนาติ ดีทรอย โลซังแยลลิส นิวออร์ลีนส์ นิวยอร์ค ฟิลาเดลเฟีย ซานฟรานซิสโก และกรุงวอชิงตัน มีเครื่องมืออัตโนมัติทำการวิเคราะห์ติดต่อกันไป เพื่อวัดปริมาณของ carbon monoxide, hydrocarbons, nitric oxide, nitrogen dioxide, sulfur dioxide, total oxidants and ozone. นอกจากนี้สถานีเช่นว่านี้ ยังเก็บตัวอย่างอากาศมาตรวจหาสิ่งสกปรกที่มีอยู่ทั้งหมด (Total particulates) ด้วยตลอด ๒๔ ชั่วโมงอย่างที่กล่าวข้างต้น และการวิเคราะห์ทางเคมีถึงบรรดาน้ำในรูปต่าง ๆ จากฟ้า (precipitation) ที่ตกลงมาที่สถานีนั้น ได้ทำจากปริมาณที่สะสมเป็นรายเดือน ค่ารายชั่วโมงของความใส (*โปร่งตา*) ของบรรยากาศ หรืออีกนัยหนึ่งความขุ่นมัว (turbidity) ก็ได้ทำการตรวจเอาไว้เหมือนกันในเวลากลางวันเมื่อไม่มีเมฆมาบดบังดวงอาทิตย์เลย

แผนการตรวจน้ำจากฟ้าในรูปต่าง ๆ ทางเคมีกับแผนการตรวจความขุ่นมัวของบรรยากาศได้จัดทำขึ้นเหมือนกัน เสมือนเป็นส่วนประกอบเพิ่มเติมของตาข่ายสถานีอีก

ประมาณ ๓๐ แห่ง แผนนี้คงเป็นในรูปสหการของกรมสาธารณสุข กรมอุตุนิยมวิทยา มหาวิทยาลัยต่าง ๆ และกรมกองอื่น ๆ ก็มีหน่วยงานเอกชนร่วมด้วย สิ่งที่น่าสนใจโดยเฉพาะในเรื่องอากาศสกปรกนี้ก็คือ ผลเด็ดขาดของน้ำจากฟ้าในการทำให้อากาศสะอาดขจัดสิ่งสกปรกต่าง ๆ และฝุ่นละอองที่ลอยอยู่ในอากาศ (aerosol) ซึ่งปรากฏเป็นส่วนมากของอากาศตามในเมืองให้หมดสิ้นไป (*พฤติการณ์นี้ จะเห็นได้ดีด้วยตาท่านเอง ภายหลังจากฝนตกหนักทุกครั้ง คือ อากาศและฟ้าจะแจ่มใสมองเห็นได้ไกลอย่างแปลกประหลาด และถ้าเป็นนอกเมือง เช่น ตามชายทะเลภายหลังฝนตกใหญ่แล้ว อากาศจะใสอย่างน่าทึ่งทีเดียว ซึ่งข้าพเจ้าได้ประสบมาด้วยตนเองที่หาดจอมเทียน จังหวัดชลบุรี คือเกาะต่าง ๆ ที่เคยแลเห็นได้อย่างสลัว ๆ นั้น ก็จะมองเห็นได้อย่างชัดเจนทัศนวิสัยดีเลิศดังนี้เป็นต้น*)

ผลทางอุตุนิยมต่อแหล่งที่เกิดและที่รับสิ่งสกปรก

ความสำคัญในคุณสมบัติของบรรยากาศและดังนั้นก็ในวิทยาศาสตร์อุตุนิยม ในขั้นการพาไปกับการกระจายแห่งวัฏจักรอากาศสกปรกนั้นย่อมชัดเจน ส่วนที่ไม่ค่อยจะชัดเจนแต่มีความสำคัญเสมอกัน คือ ความสำคัญของตัวการต่าง ๆ ทางอุตุนิยมในขั้นแพร่และรับสิ่ง สกปรกนั้น แหล่งที่มาของสิ่งสกปรกนั้นก็คือ การเผาไหม้ของเชื้อเพลิงสำหรับให้เกิดความร้อน สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดอยู่กับ อุณหภูมิ ละอองเกสรดอกไม้ ซึ่งเป็นสิ่งสกปรกสำคัญที่สุดแก่ผู้ที่แพ้มันด้วยการถูกต้องนั้น จะแพร่ออกไปไม่ได้เลย เว้นเสียแต่จะมีระดับอุณหภูมิ และความชื้นอันเหมาะสมขึ้นเท่านั้น ฝุ่นผงจากพื้นดินฟุ้งขึ้นไปในอากาศได้นั้นก็สัมพันธ์อยู่กับความเร็วลม ความสูงของปล่องโรงงานและอาคารบ้านเรือนอันเป็นแหล่งส่งสิ่งสกปรกออกไปสู่อากาศนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเร็วลม อุณหภูมิ และเสถียรภาพของบรรยากาศมากทีเดียว ผลของอากาศสกปรกต่อพฤติการณ์บางอย่าง เช่น การสึกหรอของโลหะ ย่อมเกี่ยวข้องกับความชื้นของอากาศอยู่มากทีเดียว ความไว ของต้นไม้บางชนิดต่ออากาศสกปรกขึ้นอยู่กับความแรงของแสงแดด ความชื้นสัมพันธ์ และอุณหภูมิ

ปฏิกิริยาทางเคมีหลายอย่าง ที่ทำให้เกิดสิ่งสกปรก เป็นซ้ำสองในบรรยากาศนั้น เป็นผลขึ้นโดยองค์ประกอบของอุณหภูมิ ดังเช่นที่ได้ทราบมาแล้วว่า การมีแสงแดดใน ลักษณะ in the "near" UV spectral band สำหรับที่จะทำให้เกิดหมอกควันแบบ Los Angeles type photochemical smog นั้น เป็นตัวการสำคัญที่ขึ้นอยู่กับจำนวน และความหนาของเมฆเวลากลางวันและจำนวนความชุ่มชื้นใน อากาศก็จะกระทบกระเทือนปฏิกิริยาทางบรรยากาศเหมือนกันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง – การเปลี่ยน sulfur dioxide เป็นหยาด sulfuric acid droplets

การพาและการแพร่ของวัตถุต่าง ๆ ที่ทำให้อากาศสกปรก

ตามทรรศนะ ในทางปฏิบัติ เป็นส่วนมาก การอนุมาน สถานการณ์แพร่กระจายของบรรยากาศจากแหล่งต่าง ๆ ของภูมิประเทศซึ่งเป็นที่เปิดนั้น ย่อมจะทำได้ก็พอสมควร เป็นความจริงว่าแบบต่าง ๆ ของการแพร่ หรือหลักการปฏิบัติในเรื่องนี้ย่อมมีข้อจำกัดในทางทฤษฎี ยกตัวอย่างเช่น การทำให้ระบบการเคลื่อนไหวเป็นระเบียบหรือสม่ำเสมอนั้น น่าจะเป็นไปไม่ได้ในบรรยากาศอันแท้จริง แม้กระนั้นก็ดี หลักฐานจากการทดลองเป็นอันมาก (ดู *Pasquill ๑๙๖๒ เป็นตัวอย่าง*) แสดงว่า ในทั้งหมดนอกเสียแต่เวลามีสถานะลมฟ้าอากาศกับภูมิประเทศอย่างผิดธรรมดา แบบอากาศต่าง ๆ ย่อมเปิดให้เรากะประมาณได้อย่างเหมาะสม ถึงการแพร่กระจาย ของบรรยากาศไป เป็นระยะทางได้ไกลเป็น หลายไมล์ทีเดียวในบางโอกาส การกระจัดกระจายแบบ "Gaussian plume" คือ ถือเอาว่าส่วนประกอบสิ่งสกปรกต่าง ๆ กระจายออกไปอย่างปกติภายในระบบกระจายใช้เป็นมูลฐานทางคำนวณเกี่ยวกับเรื่องนี้เกือบทุกปัญหาในทางปฏิบัติ การหาค่าการกระจาย (dispersion coefficients) อันเหมาะสม เป็นจุดมุ่ง ในโครงการ ทดลองระยะสิบปีที่แล้วมาอยู่หลายคราวทีเดียว ผลงานของ Cramer (1957) ได้นำไปสู่การกะประมาณค่าที่ว่านี้จากข้อมูลการผันผวนของลมแต่อย่างเดียว ซึ่งทำให้ปัญหานี้ง่ายเข้าเป็นอันมาก ยิ่งในเร็ว ๆ นี้ Pasquill (1961) ได้เสนอโครงการอีกอย่างหนึ่งที่รัดกุมมากโดยไม่ต้องใช้การตรวจอุณหภูมิเป็นพิเศษเลย

อุปสรรคสำคัญที่สุดในความสามารถที่จะกะประมาณการกระจายนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระจายที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ที่ไม่ติดต่อกัน:

ก. ภายในและเหนือผิวพื้นไม่ราบเรียบ เช่นในบริเวณเมือง

ข. ในสภาพที่เปลี่ยนแปลง เช่น ข้ามฝั่งทะเลเข้าไป กับ

ค. เป็นระยะทางไกล คือไกลกว่า ๑๐ ไมล์ขึ้นไป

ซึ่ง การ พา หรือ การ นำ สิ่ง สกปรก ระหว่าง เมือง ต่าง ๆ อาจ เป็น สิ่ง สำคัญ ความก้าวหน้าที่ทำให้เกิดกำลังใจนั้น เป็นบันทึกรายงาน (ดู *ปูลเลอร์ ๑๙๖๑*; *เทอร์เนอร์* ๑๙๖๒) เกี่ยวกับการวางหลักเกณฑ์แบบอากาศที่จะพึงแสดงการกระจัดกระจายของก๊าซ จาก แหล่ง ต่าง ๆ ที่ไม่ แน่นอน ในอาณาบริเวณ ของ เมืองหนึ่ง ตาม มาตรา เวลา เป็น ๒ ชั่วโมง ถึง ๑ เดือน และสมเหตุผลด้วย การทดลองที่อาณาบริเวณ ของแหล่งที่เกิดเป็นตารางไมล์ ที่ได้เอามาเป็นกำหนดของแบบต่าง ๆ และแนวปฏิบัติที่จะใช้แก้ปัญหาใหญ่ ๆ ของการกระจัดกระจาย ซึ่งสิ่งสกปรกเป็นบริเวณกว้างทั้งเมือง การทดลองต่าง ๆ มิได้ทำขึ้นโดยมุ่งจะตรวจค้นถึงสถานะของแหล่ง ที่มาของอากาศสกปรกตอนใดตอนหนึ่งโดยเฉพาะ แต่การศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ กรมสาธารณสุขกับกรมอุตุนิยมวิทยาพึ่งจะได้เริ่มดำเนินการ และถ้าแผนการนี้เป็นความจริงขึ้นได้ ก็จะได้ขยายงานออกไปได้ ทันกับเวลา แก้ปัญหา การพา หรือการนำ สิ่งสกปรกไปสู่เมือง ต่อเมือง เป็นระยะเวลานาน

การศึกษา ทาง ทฤษฎี ถึงการแผ่กระจาย ของ บรรยากาศ ในระยะ หลังนี้ ส่วนมากกระทำไปตามหลักการทางสถิติ วิธีนี้เกี่ยวกับการพิจารณาคุณสมบัติทางสถิติว่าด้วยการไหลขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นของเหลว หรือการที่อากาศโสโครกขึ้นซึ่งต้องการการเพ่งเล็งอย่างจริงจังถึงการก่อตัวของบรรยากาศที่ปั่นป่วน การประชุมระหว่างประเทศทางวิชาการสองครั้งที่สำคัญ คือ Frenkiel, (Ed.), 1962 Frenkiel and Sheppard, (Eds.) 1959 นั้น มีรายงานสรุปเอาไว้ถึงกิจการนี้ ซึ่งได้ก้าวไปอย่างรวดเร็วทีเดียว ในสองสามปีที่ล่วงไปแล้วในการที่ได้มีความเข้าใจและการทราบลักษณะดีขึ้นถึงสภาพแท้จริง ของการไหลกับการแผ่กระจายอันปั่นป่วนจาก ข้อมูลที่ได้ทดลองและจาก

การใช้ทฤษฎีประกอบด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าไปในทางวางหลักเกณฑ์ที่รวมถึงคุณสมบัติทาง dynamic ของการไหล (e.g., Gifford, 1962) และการนี้ทำให้การจำกัดขอบเขตภาวะเสถียรภาพของบรรยากาศสิ้นไป

ผลของอากาศสกปรกที่มีต่อลมฟ้าอากาศ

การที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัดพาและการแพร่กระจายซึ่งสิ่งที่ทำให้อากาศสกปรกนั้น ส่วนมากก็เนื่องจากการที่จะต้องพยากรณ์ถึงความเข้มข้นของมันออกมาให้ทราบได้ถึงเวลาและสถานที่ด้วย ซึ่งจะกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงต่อสุขภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับนักอุตุนิยมวิทยานั้นยังมีข้อน่าสนใจอื่น ๆ ที่จะต้องพิจารณาด้วย นอกจากผลอันชัดแจ้งที่อากาศสกปรกทำให้ทัศนวิสัยเลวลงแล้ว (*คือทำให้มองเห็นไม่ได้ไกล*) ยังมีอิทธิพลอื่น ๆ ต่อดินฟ้าอากาศอยู่อีก แต่ผลของมันนี้ยังมิได้มีการศึกษากันโดยละเอียด ในรายการต่อไปนี้ เป็นข้อมูลที่ได้มาจากแลนด์สเบิร์ค (๑๙๖๑) เผยให้เห็นความจริงหลายประการ แม้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งหมด จะมิได้สืบเนื่องมาจากอากาศสกปรกก็ดี แต่ส่วนมากก็ได้อยู่ในข่ายเช่นนั้น

ตาราง ๑

"การเปลี่ยนแปลงของดินฟ้าอากาศโดยสภาพของเมือง"

ส่วนประกอบ	การเปรียบเทียบกับสิ่งแวดล้อมของชนบท
สิ่งสกปรก	
อนุภาคฝุ่นผง	มากกว่า ๑๐ เท่า
sulfur dioxide	มากกว่า ๕ เท่า
carbon monoxide	มากกว่า ๒๕ เท่า
รังสี	
จำนวนรวมบนผิวพื้นทางราบ	น้อยกว่า ๑๕ ถึง ๒๐ %
แสงอุลตราไวโอเล็ต ฤดูหนาว	น้อยกว่า ๓๐ %
แสงอุลตราไวโอเล็ต ฤดูร้อน	น้อยกว่า ๕ %

จำนวนเมฆ
เมฆต่าง ๆ .... มากกว่า ๕ ถึง ๑๐ %
หมอก ฤดูหนาว .... มากกว่า ๑๐๐ %
หมอก ฤดูร้อน .... มากกว่า ๓๐ %
หยาดน้ำฟ้า[1] (Precipitation)
ปริมาณ .... มากกว่า ๕ ถึง ๑๐ %
วันมีฝน ๐.๒ นิ้ว .... มากกว่า ๑๐ %
อุณหภูมิ
เฉลี่ยทั้งปี .... สูงกว่า ๑ ถึง ๑.๕° ฟ.
ต่ำที่สุดในฤดูหนาว .... สูงกว่า ๒ ถึง ๓° ฟ.
ความชื้นสัมพันธ์
เฉลี่ยทั้งปี .... น้อยกว่า ๖ %
ฤดูหนาว .... น้อยกว่า ๒ %
ฤดูร้อน .... น้อยกว่า ๘ %

ความผันแปร ของสิ่งสกปรกในอากาศ

คำว่า "แรงแพร่สิ่งสกปรกในอากาศ" นั้น หมายถึงความสามารถของบรรยากาศที่จะแพร่สิ่งสกปรกออกไป ความสามารถนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะอุตุนิยม และลักษณะภูมิประเทศ ดังนั้น "แรงแพร่สิ่งสกปรกในอากาศ" หรืออีกนัยหนึ่ง air pollution potential ของตำบลหนึ่ง หรือถิ่นหนึ่ง จะพิจารณาได้ถูกต้องโดยต้องมีคำนึงถึงการมีอยู่หรือหาไม่ของแหล่งที่มาของอากาศสกปรก ซึ่งเป็นข้อมูลที่มักจะไม่มีให้นักอุตุนิยมวิทยาเลย

นับเป็นคาบเวลาหลายปีทีเดียวที่การแพร่สิ่งสกปรกในอากาศของตำบลหนึ่งที่ตรวจไว้ไม่เปลี่ยนแปลงเลย การเปลี่ยนแปลงคุณภาพของอากาศในส่วนนี้นั้น จะ

---
๑. หมายถึง : ฝน, หิมะ, ลูกเห็บ, เกล็ดน้ำแข็ง

เป็นเพียง สะท้อน ให้เห็น การเปลี่ยนแปลง ในการปล่อย ออกมา ซึ่งสิ่ง สกปรก ในอากาศ การเพิ่มขึ้นเป็นระยะเวลานานมาแล้ว ของสิ่งสกปรก อันเนื่องมาจากการมีโรงงานอุตสาหกรรมหนาแน่นขึ้น ประกอบกับมีการกระทำภายในครัวเรือนด้วยนั้น เป็นเรื่องสามัญที่ปรับทุกข์กันอยู่ในทุกวันนี้ การเปลี่ยนในเรื่องเชื้อเพลิง เป็นต้นว่า เปลี่ยนจากถ่านหินไปใช้น้ำมัน หรือก๊าซ สำหรับทำความร้อนในเมืองใหญ่ ๆ เป็นอันมาก ทำให้ทัศนวิสัย (*คือการมองเห็นได้ไกล*) ดีขึ้น อย่างไรก็ดี การนี้มิได้หมายความเลยไปถึงว่า สถานะของสิ่งทั้งหมดที่ทำให้อากาศสกปรกนั้นดีขึ้นด้วย

ความแปรผันอันใหญ่ยิ่งในปัจจัยที่ทำให้อากาศสกปรก ก็คือ ความแปรผันในช่วงสั้นอย่างไม่เลือกเวลา เนื่องจากความปั่นป่วนของอากาศกับการเปลี่ยนของลมและการเข้าสู่เสถียรภาพระหว่างกลางคืนและกลางวัน การมีสิ่งสกปรกในอากาศนั้นย่อมจะไม่เปลี่ยนแปลงมากในวันหนึ่ง ๆ เว้นเสียแต่จะมีอุบัติเหตุ อย่างไรก็ดี จำนวนสะสมในอากาศมักจะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ของลมฟ้าอากาศ ตัวอย่างเช่น การศึกษาค้นคว้าที่แนชวิลล์ และซินซินนาติ (McCormick and Xintaris, 1962) แสดงว่า แม้ไอเสียของยานยนต์จะเป็นแหล่งที่มาอันสำคัญของ carbon monoxide ก็ดี การผันแปรในจำนวนที่มีอยู่ในอากาศของก๊าซนี้ สัมพันธ์อยู่กับปัจจัยที่กระทำแก่อากาศสกปรกมากยิ่งกว่าความหนาแน่นของการจราจรเสียอีก

ความแตกต่างอันชัดแจ้ง จะเห็นได้ในอากาศประจำถิ่น ที่มีต่ออากาศสกปรกของประเทศ ตาราง ๒ เป็นสถิติการแพร่ประจำถิ่นของส่วนประกอบที่สำคัญสองประการ คือ ความเร็วลมเฉลี่ยรายปี ให้ข้อคิดบางประการถึงมิติหนึ่ง ของบริมาตร ของอากาศ ที่มีอยู่เป็นส่วนผสม ความถี่ของอุณหภูมิกลับในระดับต่ำประจำปีแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการกระจายทางดิ่ง (*ในตารางได้ให้รายการลำดับความถี่ของอุณหภูมิ กลับโดยอาศัยระดับ ๕๐๐ ฟุต เหนือพื้นดิน หรือต่ำกว่านี้เป็นหลัก*)

ตาราง ๒

ถิ่น	ความเร็วลม เฉลี่ยรายปี[๑] (ไมล์ต่อหนึ่งชั่วโมง)	ความถี่ อุณหภูมิ กลับในระดับต่ำ รายปี[๒] (เป็นส่วนร้อยของจำนวนชั่วโมงทั้งหมด)
ฝั่งทะเลอัตลันติก	๑๐ – ๑๕	๑๐ – ๓๕
เทือกเขาแอ็ปปาลาเชียน	๗ – ๑๑	๓๐ – ๔๕
ทะเลสาบเกร็ตเลคส์	๙ – ๑๕	๒๐ – ๓๐
ฝั่งทะเลอ่าวเม็กซิโก	๙ – ๑๒	๑๐ – ๓๕
ทุ่งราบตอนกลาง	๘ – ๑๕	๒๕ – ๔๐
เทือกเขาร็อกกี้	๕ – ๑๑	๓๕ – ๕๐
มหาสมุทรปาซิฟิก ฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือ	๖ – ๙	๒๕ – ๓๐
,, ,, ฝั่งตะวันตก	๕ – ๙	๓๕ – ๔๐

ความผันแปรที่สำคัญเป็นฤดูกาล ปรากฏว่ามีอยู่ในถิ่นที่ว่านี้ ระดับการคลุกเคล้าของอากาศ หรือ the mixing depth นี้หมายความถึงความหนาของชั้นอากาศที่เป็น neutral (dry adiabatic) หรือ เป็น unstable ตั้งแต่ผิวพื้นขึ้นไป เนื่องจากตามปกติบรรยากาศมี slightly stable vertical temperature gradient ดังนั้น แผ่นดินที่ถูกความร้อนตอนกลางวัน จึงทำให้มีชั้นของอากาศ ซึ่งสิ่งสกปรกต่าง ๆ จะคลุกเคล้าเข้ากันดี (*นั่นคือ รูปลักษณะในทางตั้งของสิ่งสกปรกอันสม่ำเสมอ จากผิวพื้นขึ้นไปจนถึงยอดของระดับ mixing depth*) The maximum mixing depth จะอนุมานได้โดยขยาย the dry adiabolic lapse rate ออกไปจากอุณหภูมิสูงสุดที่ผิวพื้น ให้ไปตัดกับอุณหภูมิ (ambient temperature profile) ที่ได้มาโดยการตรวจด้วยวิทยุหยั่งอากาศ (radiosonde) (*ดูนิตยสาร Weatherwise เดือนธันวาคม ๑๙๖๒ หน้า ๒๓๖ – ๒๓๗*)

---

๑. จาก Visher 1954

๒. จาก Hoslea 1961

การพยากรณ์อากาศสกปรก

การพยากรณ์ทางอุตุนิยมถึงสภาพการแผ่กระจายของบรรยากาศ ในหลักการอาจใช้เป็นพื้นฐานการพิจารณาไปถึงว่าเป็นปัจจัยที่จะรับเอาหรือติดมาซึ่งสิ่งสกปรกก็ได้ หรืออาจใช้เป็นเครื่องสำหรับเตือนให้มีความระมัดระวังมากขึ้นก็ได้ อย่างไรก็ดี Gosline, et al. (1956) ให้ข้อสังเกตว่า วิธีการทางอุตุนิยมนั้น อย่าได้ทึกทักเอาว่าจะดีเสมอไป เพราะปัญหาในทางเศรษฐกิจและอื่น ๆในบางกรณี

ในต่างประเทศ เช่นสหรัฐ ฯ นอกจากบริการให้คำพยากรณ์ และคำเตือนต่าง ๆ เกี่ยวกับอากาศสกปรกแก่วงการอุตสาหกรรม และแก่ผู้ที่ขอมาในวงการธุรกิจต่าง ๆ โดยนักอุตุนิยมวิทยาที่ประกอบการเป็นส่วนตัวแล้ว ยังมีหน่วยงานใหญ่ดำเนินการเป็นสาธารณะ อยู่อีกสองแห่ง คือ แห่งหนึ่งดำเนินการสำหรับลุ่มน้ำลอสแองเจลิส ได้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ โดยหน่วยงานอุตุนิยมวิทยาของศูนย์ควบคุมอากาศสกปรกของนครลอสแองเจลิส ซึ่งจะพยากรณ์ความสกปรกของอากาศที่คาดว่าจะพึงมีอยู่ในระดับต่าง ๆ ออกมาในรูปที่ว่าภาวะทางอุตุนิยมอย่างใดบ้าง ที่จะก่อให้เกิดพฤติการณ์นี้ ทั้งนี้จะเป็นในลักษณะเป็นเอกเทศและเป็นระเบียบปฏิบัติอันสม่ำเสมอ เพื่อเป็นทางที่จะบรรเทา หรือป้องกัน ภาวะหมอกควัน อันหนาทึบ (Kauper, et al., 1961) เมื่อต้นฤดูใบไม้ร่วงของปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ศูนย์การวิจัยลมฟ้าอากาศมลรัฐซินซินนาติ ได้ทดลองทำการพยากรณ์อากาศสกปรกสำหรับภาคตะวันออกของสหรัฐ ฯ ในความอุปการะของกรมสาธารณสุข ความสำเร็จของการทดลองตลอดฤดูใบไม้ร่วงของปีต่อ ๆ มา ได้ทำให้มีการขยาย แผนการนี้ออกไป เป็นการทำ ตลอดทั้งปีทีเดียว เริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ (๑๙๖๐) เป็นต้นมา ด้วยการใช้ "อากาศแบบมีความกดสูงมาก และคงที่เป็นหลัก – stagnating anticy clone" (Korshover, 1960) ประกาศต่าง ๆ ได้ออกไปเมื่อเห็นว่าภาวะอุตุนิยมเหนืออาณาบริเวณประมาณ ๕,๐๐๐ ถึง ๖,๐๐๐ ตารางไมล์ ส่งเสริมหรือเป็นผลดีต่อการสะสมของสิ่งสกปรกต่าง ๆ ในอากาศ เป็นคาบเวลาอย่างน้อย ๓๖ ชั่วโมง ข่าวสารเหล่านี้เตรียมพร้อมและจะขอได้ที่สถานีตรวจอากาศประจำท้องถิ่น และในปัจจุบันได้จัดทำเอาไว้ตามความ

เหมาะสม ทุกส่วน ของ สหรัฐ ฯ ที่อยู่ทาง ตะวันออก ของ เทือกเขา ร็อกกี้ (Miller and Niemeyer, 1962) โดยทั่วไป การควบคุมมิได้ยึดถือพยากรณ์อากาศเหล่านี้เป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีอุปกรณ์ประจำท้องถิ่น หรือระบบการเตือนให้ระมัดระวัง อันเป็นกรอบที่จะให้มีการปฏิบัติอย่างอื่นอีกด้วย ถ้าต้องการให้สอดคล้องกับภาวะประจำถิ่นและสภาพอุตุนิยม

สรุป :

เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นความมุ่งหมายของผู้เขียนที่จะแสดงให้เห็นโดยสังเขปถึงวิถีทางต่าง ๆ ที่อุตุนิยมวิทยา จะต้องเข้าไป เกี่ยวข้อง และรับรู้ในปัญหาต่าง ๆ ของอากาศสกปรก มีภาษิตอันเก่าแก่ในวงการวิทยาศาสตร์อยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้าได้มีความเข้าใจในปัญหาอย่างหนึ่งอย่างใดโดยสิ้นเชิงแล้ว การแก้ปัญหานั้นก็ย่อมจะง่ายเข้าเสมอ จากคำกล่าวนี้การแก้ปัญหาการควบคุมอากาศสกปรกจะต้องเริ่มจากการเข้าใจปัญหานี้ให้ดีให้ถูกต้องเสียก่อนว่าเป็นเรื่องกระทบกระเทือนสวัสดิภาพของประชา-ชนหรือไม่ – เป็นการก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนหรือไม่ – เป็นการทำให้อายุของเราสั้นเข้าได้หรือไม่ และเป็นการทำให้เกิดโรคขึ้นแก่ตัวเราได้หรือไม่ ถ้าคำตอบไม่ใช่ปฏิเสธ ปัญหาก็ไม่มีอยู่ที่เราจะเพิกเฉยต่อพฤติการณ์นี้ และอุตุนิยมวิทยาจะเป็นเครื่องมืออันจะขาดเสียมิได้ประการหนึ่งของเรื่องนี้

ปัญหานี้ทางด้านประเทศไทย

เรื่องอากาศสกปรกนี้ เป็นที่น่ายินดีมากที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสวัสดิภาพของประชาชนชาวไทย ได้สนใจในปัญหานี้แล้ว คือ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๐๖ ได้มีการประชุมคณะกรรมการวิจัยอันตรายจากก๊าซ ท่อไอเสียรถยนต์ และยานพาหนะอื่น ๆ และโรงงาน ที่ประชุมได้พิจารณาวางแผนงานโดยให้รีบดำเนินงานวิเคราะห์และวิจัยอันตรายจากก๊าซที่กล่าวนี้เป็นการด่วนแล้ว และผลของการวิเคราะห์ และวิจัยก๊าซท่อไอเสีย (*คาร์บอนมอน็อกไซด์*) จากรถยนต์ประเภทใช้น้ำมันผสม ปรากฏว่าเป็นอันตรายต่อสุขภาพประชาชนมากที่สุด คือทำให้เกิดโรคมะเร็ง โรคหัวใจ

และโรคประสาท นอกจากนี้รถยนต์ที่ติดกันคับคั่งก็เกิดอันตรายเช่นเดียวกัน ทราบว่าที่ประชุมนี้ได้มอบเรื่องให้กรมตำรวจนำไปหาทางแก้ไขและกวดขันต่อไปแล้ว นอกจากการนำก๊าซท่อไอเสียรถยนต์ไปวิจัยแล้ว คณะกรรมการในเรื่องนี้ยังจะได้ทำการนำก๊าซจากยานยนต์บนถนนทุกชนิด และก๊าซจากท่อโรงงานไปวิจัยต่อไปด้วย

ส่วนสิ่งสกปรก จำพวกธุลีกัมมันตภาพรังสี ในอากาศ ที่แผ่กระจายไป ทั่วโลกที่เราวิตกกันว่าจะมีเจือปนอยู่ในน้ำฝนนั้น เจ้าหน้าที่ในเรื่องนี้ชี้แจงให้ทราบว่า สำหรับน้ำฝนที่ตกในประเทศไทย ตั้งแต่ได้ทำการตรวจสอบมา มีฝนตก ๓ ครั้งด้วยกันที่มีสารกัมมันตภาพรังสี รวมปริมาณสูงกว่าขีดอันตราย คือ ฝนตกในพระนคร วันที่ ๑๐ และ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ วัดได้ประมาณ ๔๔๐ ไมโครไมโครคูรี่ ต่อ ๑ ลิตร ส่วนฝนที่ตกในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ วัดได้ประมาณ ๑๐ ไมโครไมโครคูรี่ ต่อ ๑ ลิตร อีกครั้งหนึ่งที่สูง คือ ฝนตกในวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๐๔ วัดได้ ๓๕๐ ไมโครไมโครคูรี่ ต่อ ๑ ลิตร สาเหตุที่มีสารกัมมันตภาพรังสีในน้ำฝนปริมาณสูงกว่ากำหนดขีดอันตรายในระยะนั้น ก็เพราะได้มีการทดลองระเบิดนิวเคลียร์หลายครั้งในเดือนกันยายน และตุลาคม ๒๕๐๔ (*ขีดอันตรายของน้ำฝนที่มีสารกัมมันตภาพกำหนดเป็นมาตรฐานสากลไว้ว่า น้ำฝนนั้น ๑ ลิตร ตามสมควรมีสารกัมมันตภาพรังสีรวมธาตุต่าง ๆ ไม่เกิน ๑๐๐ ไมโครไมโครคูรี*)

การตรวจสอบฝนที่ตกในประเทศไทย ในปี ๒๕๐๕ ของเจ้าหน้าที่ ปรากฏว่าตั้งแต่เริ่มฤดูฝน ผลของการวิเคราะห์น้ำฝนกลางหาว และน้ำฝนรองรับจากชายคา ปรากฏว่า มีปริมาณสารกัมมันตภาพรังสีรวมอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ย ๕๓ ไมโครไมโครคูรี่ ต่อน้ำฝน ๑ ลิตร และไม่มีครั้งใดที่สูงกว่ากำหนดขีดอันตราย น้ำประปาในพระนครอยู่ในเกณฑ์ ๘ ไมโครไมโครคูรี่ ต่อ ๑ ลิตร อนึ่งมีข้อควรสังเกตว่าน้ำฝนที่เรารองเอาไว้ใช้นั้น กัมมันตภาพรังสีจะไม่คงที่อยู่เช่นนั้นตลอดไป มันจะสลายไปตามธรรมชาติของมัน ทำให้จำนวนลดลงอยู่เสมอ ในอัตราประมาณร้อยละ ๒๕ ภายในสัปดาห์แรก และลดลงประมาณร้อยละ ๕๐ ในเดือนแรก.

เรื่องตาย

พระพุทธศาสนา สอนให้ระลึกเสมอว่า ชีวิตของเรานี้ไม่เที่ยง มรณะคือความตายนั้นเที่ยง อย่างไร ๆ เราก็จะได้ประสบด้วยกันทุกรูปทุกนาม อายุที่ได้ไว้คือซากของเวลาต่างหาก คนเรานั้นเมื่อเพ่งตอนเกิด ตอนตายย่อมเสมอกันหมด ตอนอื่นหา เสมอกันไม่ สมที่มีคำกล่าวว่า กระดูกของทุกคนเหมือนกันทั้งสิ้น เพราะเหตุไรนั่นหรือ? เพราะอย่างน้อยที่สุดมันก็ทับถมอยู่กับแผ่นดินคือ ๆ กัน ฉะนั้นจึงสมควรยิ่งที่จะดำรงชีวิตโดยไม่ประมาท กอปรแต่สิ่งอันเป็นแก่นสารให้มาก

คัมภีร์วิสุทธิมรรค ปกรณ์วิเศษ อธิบายถึงมรณะไว้ ๒ อย่าง อันทุกคนควรรู้ควรเข้าใจให้ตลอด คือ กาลมรณะ อย่าง ๑ อกาลมรณะ อีกอย่าง ๑

กาลมรณะนั้น เป็นการตายด้วยถึงคราว มิได้เพราะสิ้นบุญ หรือเพราะสิ้นอายุ หรือว่าเพราะสิ้นพร้อมกันทั้งสองนั้น ที่ตายเพราะสิ้นบุญ แม้ว่ามีสมบัติปัจจัยเป็นเครื่องสืบอายุอยู่พรั่งพร้อม ก็ตายได้ทั้งนี้เพราะกรรมอันจะก่อปฏิสนธิขึ้นใหม่ถึงคราวให้ผลแล้ว ที่ตายเพราะสิ้นอายุ จะมีกี่เนื่องด้วยอายุประมาณนั้นถึงคราวหมดเพราะปราศจากสมบัติปัจจัยเป็นต้นว่าอาหาร ตามอธิบายมานี้เป็นความหมายของกาลมรณะ ส่วนอกาลมรณะนั้น ท่านว่าเป็นการตายด้วยไม่ถึงคราวที่สมควร เป็นการตายของผู้ซึ่งเครื่องสืบต่อถูกกรรมบีบคั้นอย่างแรงตัดรอนให้ขาดสบั้นทันทีทันใด หรือมิฉะนั้น ก็เป็นการตายของผู้ซึ่งเครื่องสืบต่อถูกตัดขาดลงโดยแรงพยายาม เช่นใช้อาวุธ ประหารกัน เนื่องด้วย กรรมเก่า พึงกำหนดเอาไว้ ว่าตาย อย่างกาลมรณะ เป็นสามัญธรรมดา ที่ตายอย่างอกาลมรณะ เป็นวิสามัญผิดธรรมดาแล

พูดเรื่องตายไว้เป็นเครื่องเตือนสติ เพื่อจักได้ไม่ประมาท เพียงเท่านี้ก็พอประดับปัญญากระมัง ที่จริงเรื่องตาย เป็นเรื่องหมดสงสัย พูดมากไปก็เท่านั้น เราน่าจะวกมาคิดเรื่องเกิดเรื่องชีวิตกันดีกว่า

"ด้วยวิสัยสามัญสรรพสัตว์
ซึ่งอุบัติมาเป็นกายทั้งชายหญิง
ไม่ล่วงพ้นมรณะอย่าประวิง
เพราะเป็นสิ่งเกิดดับสำหรับกาย

แม้จะคิดหลีกหนีมิให้ม้วย จำต้องช่วยตนเองเร่งขวนขวาย
หาสิ่งกันเกิดแก่แลเจ็บตาย โดยอุบายทางธรรมที่สำคัญ
คิดกำจัดตัดรากถากตัณหา อวิชชาชั่วโฉดโทษมหันต์
อันเป็นกิเลสมารชาญฉกรรจ์ ให้สูญพันธุ์สิ้นเชื้อไม่เหลือเลย"

พระพุทธเจ้าตรัสแก่ท่านผู้หนึ่งว่า พระพุทธศาสนานั้น บัญญัติเรื่องตายแล้วเกิดเฉพาะสัตว์ผู้มีตัณหาอุปาทานเท่านั้น เปลวไฟที่ถูกลมพัด ย่อมไปสู่ที่ไกลโดยวาตุปาทาน มีลมเป็นเชื้อฉันใด เมื่อทิ้งกายนี้แล้ว สัตว์นั้น ยังไม่ไปสู่กายอื่นก็ย่อมมีตัณหาเป็นเชื้อที่จะอุบัติใหม่ในโลกนี้ฉันนั้น

ในพระสูตรลางแห่งตรัสเป็นหลักสำคัญ โดยความว่า ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจตายแล้วย่อมมาเกิดในโลกนี้ หรือไปเกิดในโลกอื่นก็ได้ เปรียบเหมือนโยนท่อนไม้ขึ้นไปบนอากาศ มันย่อมเอาโคนลงบ้าง เอาปลายลงบ้าง เอากลางลงบ้าง ตรัสเน้นว่า ผู้มีทั้งอวิชชาแลตัณหา ย่อมจะท่องเที่ยวไปมา ลางทีก็จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นลางทีก็จากโลกอื่นมาสู่โลกนี้ "ยตฺถสฺส อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ ตตฺถ ตํ กมฺมํ วิปจฺจติ.... สัตว์นั้นยังเกิดเป็นอัตตภาพในที่ใดกำเนิดใด ย่อมเสวยกรรมนั้นในที่นั้นกำเนิดนั้น" ท่านว่าอวิชชาตัณหาเป็นเครื่องกระตุ้นให้สัตว์ทำกรรมต่าง ๆ ด้วยเจตนา แล้วกรรมนี้แหละจะเป็นพาหนะนำไปเกิดที่ดีหรือที่ชั่ว ซึ่งเรียกกันว่าสุคติและทุคติ

"ใครทำบุญบุญนั้นก็ให้ผล
คงตามตนติดไปในสงสาร
ใครทำบาปหยาบช้าอันสาธารณ์
บาปก็ตามติดผลาญไม่ละทิ้ง"

สิ่งที่เกิดในโลก นักปราชญ์ฝ่ายพระพุทธศาสนา ท่านจัดไว้ ๓ พวก สัตว์เป็น กมฺมนิพฺพตฺตา พวกสเจตนา คือมีจิตมีใจครองเกิดแต่กรรม พืชและต้นไม้ทั้งหลายเป็น 'เหตุนิพฺพตฺตา' คือพวกเจตนา มีแต่ชีวิต ไม่มีจิตมีใจ เกิดจากเหตุอันเหมาะสมนั้น ๆ ภูเขา แผ่นดิน น้ำ ลม ไฟเป็น อุตุนิพฺพตฺตา พวกไม่มีจิตมีใจครองเกิดด้วยอำนาจฤดูกาล พวกแรกอย่างเดียวเรียกว่า สวิญญาณกะ เพราะมีวิญญาณปรากฏ พวกหลังทั้งสองนั้นรวมเรียกว่า อวิญญาณกะ เพราะขาดวิญญาณธาตุ

"กายสัตวโลกแตกดับแล้วไม่กลับมาเกิดอีกได้ แต่วิญญาณอันลงอาศัยอยู่ในกายนี้ ย่อมวกวนมาเกิดปฏิสนธิได้อีก วิญญาณนี้ หาไปสู่ที่อื่นจากนามรูปไม่" นี้เป็นพระพุทธดำรัสตรัสไว้ น่าใคร่ครวญอย่างยิ่ง

ที่กล่าวมาแล้ว เป็นเรื่องสักแต่ว่าตายเกิด ควรคิดให้ลุตลอดไปถึงเรื่องชีวิตด้วย จึงจะยังเกิดประโยชน์เป็นทางปัญญา ในชีวิตของเรา มีสิ่งแวดล้อมอยู่มากมายนัก เมื่อถูกสอนให้รู้จักว่าอะไรเป็นความดีความเลว ก็น่าจะได้เชื่อถือว่าอะไรควรปฏิบัติหรืออะไรควรละเว้น คนที่เข้าใจวิถีชีวิตและชะตากรรม ย่อมจะไม่พยายามทำอะไรที่ความรู้หรือวิทยาการไม่อาจช่วยให้สำเร็จผลได้

อันชีวิตนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ "พูด–ทำ–เรียน–รู้" ตลอดกาล พูดกัน ๆ ก็ว่า "ต้องจริง" เสมอ จึงจะไปรอด มีโวหารกวีสำแดงปริยายให้คิดเรื่องนี้ว่า

"พูด ไม่จริง ยิ่งร้าย ทำลายตน
ทำ ไม่จริง ยิ่งจน ทนทุกข์ยาก
เรียน ไม่จริง ยิ่งแย่ แก้ลำบาก"
รู้ ไม่จริง ยิ่งยาก ปากรู้ดี

อย่างไรก็ตามที การที่คนเราได้อัตตภาพเป็นบุรุษสตรี และมีชีวิตดำรงอยู่ในโลกสันนิวาสนั้น มิใช่จะเป็นด้วยผลแห่งกรรมอย่างหนึ่งอย่างเดียว ดังที่พูด ๆ กัน หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบทุก ๆ ทางแล้ว จะพึงเห็นประจักษ์ว่า มีเหตุมีปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวเนื่องกันอยู่มากมาย เป็นภายในก็มีเป็นภายนอกก็มี สมดังที่พระพุทธศาสนาจัดสัตว์บุคคลเป็นสังขารโลก "ยถาปจฺจยํ ปวตฺตนฺติ" สิ่งทั้งหลายเมื่ออุบัติขึ้นแล้วทุกพวกทุกเพศ ย่อมหมุนเวียนเปลี่ยนแปรไปตามเหตุตามปัจจัยจนกว่าเหตุปัจจัยนั้น ๆ จะสิ้นสลายโดยอาศัยหลักความรู้ที่พิสูจน์ได้ว่า โลกคือโอกาส (The earth) ซึ่งเป็นที่อุบัติขึ้นแห่งสรรพชีพสรรพสัตว์ทั้งหลายนี้ แท้จริงก็เป็นดาวพระเคราะห์ (Planet) ดวงหนึ่ง ฉะนั้น ความเป็นอยู่และความเป็นไปของมนุษย์บนพื้นโลกจึงมีขึ้นมีตก มีมืดมีสว่าง เหมือนอย่างดวงดาวในจักรวาล

กล่าวอย่างสรุป ขอรวบรัดข้อเท็จจริงตามความคิดเห็นอัตตโนมัติว่า ชีวิตของมนุษย์ชายหญิงในโลกสันนิวาส อันมีตายเป็นฉากสุดท้ายนั้น ดำเนินขันธปัญจกนามรูปอยู่ในวิถี ๓ นี้คือ วิถีแห่ง วิริยานุภาพ ๑ วิถีแห่งกรรม ๑ วิถีแห่งโลกธรรม ๑ พึงทราบปริยายโดยย่อดังนี้

วิถีแรก ชีวิตขึ้นกับอำนาจความพยายาม กำหนดเป็นสถานะกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เพียรมากความสำเร็จผลก็มาก เพียรน้อยความสำเร็จผลก็น้อย เป็นเกมสมดุลย์ ตราบใดยังมีกำลังวังชายืนหยัดต่อสู้ได้ ก็มีผลสนองเกิดขึ้นตราบนั้น ผู้เชื่อถือยึดมั่นแลสอนเช่นนี้ ท่านเรียกว่า "วิริยวาทีบุคคล"

วิถีที่สอง ชีวิตตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ทำดี–ได้ดี ทำชั่ว–ได้ชั่ว ทำไม่ดี–ได้ไม่ดี สมเหตุสมผล ไม่กลับกลาย ตราบใดยังมีตัวตนชาติภพ ก็หลบหลีกแก้ไข วิบากไม่ได้ตราบนั้น ผู้เชื่อถือยึดมั่นแลสอนเช่นนี้ ท่านเรียกว่า "กรรมวาทีบุคคล"

วิถีที่สาม ชีวิตเป็นไปตามกาลหมุนเวียนแห่งโลกธาตุโลกธรรม สิ่งที่ได้ประสบ มีน่าชอบบ้าง ไม่น่าชอบบ้าง แล้วแต่นิยม ข้างฝ่ายชอบก็ว่าดี ข้างฝ่ายที่ไม่

ชอบก็ว่าร้าย กลายเป็นชะตากรรมที่ฝืนไม่ได้ ตราบใด โลกธาตุอันประกอบด้วยรังสีแห่งดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ กับทั้งดวงดาวต่าง ๆ มีชีพยังเกิดเป็นรูปร่างอัตตภาพนานาพันธุ์ กระทำอาการกิริยาและปฏิกิริยาต่อกันแล้ว ๆ เล่า ๆ ตราบนั้น ก็มีผลสะท้อนปรากฏเป็นอิฏฐารมณ์กับอนิฏฐารมณ์ สลับกันไปสลับกันมาหาที่สุดมิได้ ผู้เชื่อถือยึดมั่นแลสอนเช่นนี้ ท่านเรียกว่า "กิริยาวาทีบุคคล" ฉะนี้แล.

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเหล่าปัญญาชนทั้งหลายยกย่องว่า ทรงเป็นโลกวิทู รอบรู้โลกด้วยสัพพัญญุตญาณอันวิเศษ ตรัสเทศนาบรรหารโดยนัยหนึ่งว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ตถาคตเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะในกาลบัดนี้ ก็เป็นกรรมวาทะ กล่าวว่ากรรมมี กิริยาวาทะ กล่าวว่ากิริยามี วิริยวาทะ กล่าวว่าความเพียรมีเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าในอดีตและอนาคต......" ขอยุติความตายส่วนหนึ่งเท่านี้

โปรดระลึกต่อไปว่า บุญบาปเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต การที่เชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่ว มีจริงเป็นจริง ย่อมเป็นทางได้เปรียบ เมื่อทราบเรื่องราวอันบุญบาปบันดาลแก่คนนั้นคนนี้มาก ๆ เข้า ก็จะบังเกิดปัญญาจักษุเห็นจริงและตามหลักพระศาสนาแก่กล้ายิ่งขึ้น

ประทีปถ้าไม่ไข ทำอย่างใดโรจนา
เฉกเช่นดวงปัญญา ไม่สอดส่องสว่างฤา

พระศรีวิสุทธิญาณ (*ภทฺทสาโร*)

จาก "ธรรมจักษุ" มิถุนายน ๒๕๐๖

ตายแล้วเกิดหรือไม่ ?

พระมหาสิงหา อคฺคสิริ

วัดเครือวัลย์วรวิหาร ธนบุรี

---:o:

> ....ความตายเป็นความสิ้นสุด ของความมีชีวิตอยู่ ชีวิตเป็นของสั้น ไม่ช้าก็สิ้นสุดไป............ความตายได้เขียนจุดจบให้แก่ชีวิตแล้ว ชีวิตเมื่อวันวานถูกลืมไปโดยรวดเร็ว–มนุษย์เกิด เติบโต ต่อสู้, ดิ้นรน, ฝัน, กะโครงการ แล้วก็สร้าง แต่ในที่สุด ก็ยอมแพ้ต่อสิ่งเดียวคือ ความตาย............

ปัญหาที่ว่า ตายแล้ว เกิดหรือไม่ ? ถ้าเกิดจริง คนที่ตายแล้วจำนวนล้าน ทำไมหายหน้าเงียบไปทุกราย ไม่เห็นมีใครสักคนเดียวโผล่โฉมหน้ามาเป็นพยานหลักฐาน ให้ความสว่างแก่เราว่าไปเกิดเป็นนั่น เป็นนี่ หรือเรื่องนรก สวรรค์ มีจริงหรือไม่ ? ถ้ามีจริงมีอยู่ที่ไหน ? และมีสภาพเป็นอย่างไร ?

ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เคยมีมาแล้วในอดีต กำลังมีบทบาทสำคัญในปัจจุบัน และยังจะถูกเถียงกันต่อไปในอนาคต ความตายเป็นการสิ้นสุดของความมีชีวิตอยู่ ชีวิตเป็นของสั้นไม่ช้าก็สิ้นสุดไป ความตายได้เขียนจุดจบให้แก่ชีวิตแล้ว ชีวิตเมื่อวันวานถูกลืมไปโดยรวดเร็ว มนุษย์เกิด เติบโต ต่อสู้ดิ้นรน ฝันกะโครงการ แล้วก็สร้าง แต่ในที่สุดก็ยอมแพ้ต่อสิ่งเดียวคือความตาย สำหรับผู้ที่มีชีวิตอยู่เมื่อเห็นเพื่อนร่วมเกิด ตายไป ก็เกิดความอาลัยอาวรณ์ถึง แต่เนื่องจากความสัมพันธ์กันได้ขาดสะบั้นลงเสียแล้ว จึงไม่สามารถจะทราบได้ว่าผู้ที่ตายไปแล้ว เป็นอย่างไรกันแน่ ทุกคนต่างก็พากันพิศวงงงงวยไปตาม ๆ กัน และแล้วเขาก็พากันค้นหาความจริงข้อนี้ต่อไป

น่าประหลาดที่ว่า ตามทรรศนะของนักปรัชญาส่วนมากได้มีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า ตายแล้วเกิด นับตั้งแต่นักปรัชญากรีกยุคแรกเป็นต้นมา กระทั่งถึงยุคปัจจุบัน แต่ทว่าไม่สามารถจะพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ เป็นแต่เพียงสร้างทฤษฎีขึ้นมา

โดยการคิดหาเหตุผลเท่าที่เขาเห็นว่า เหมาะสมที่สุดแล้วในยุคของเขา เมื่อกาลเวลาผ่านพ้นไปก็ยิ่งเพิ่มความสงสัยแก่มวลมนุษย์มากยิ่งขึ้น เป็นอันว่ามนุษย์ยังตกอยู่ในความมืดมนอนธการ กระหาย เพื่อจะทราบความลึกลับข้อนี้อย่างไม่หยุดยั้ง

เมื่อไม่มีเหตุผลพอจะเชื่อถือได้ มนุษย์บางพวกก็ได้สร้างทฤษฎีของตนขึ้นใหม่ว่าเรื่องชาติหน้า หรือนรกสวรรค์นั้น เป็นเพียงจินตนิยายปรัมปรา เหลวไหลไร้ความจริง ตัวเรานี้เป็นวัตถุชิ้นหนึ่งของโลก เมื่อแตกสลายตายไปแล้ว วัตถุชิ้นนี้ก็จะแยกส่วนต่าง ๆ เข้าสู่สภาพเดิมของมัน ทรรศนะนี้ถือว่าตายแล้วสูญ จิตใจไม่มี

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความจริง และเป็นศาสนาแห่งเสรีภาพการที่ไม่ยอมเชื่ออะไรใครง่าย ๆ จนกว่าจะสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง นั่นนับเป็นจุดมุ่งหมายอันสำคัญยิ่งจุดหนึ่งของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่บังคับขู่เข็ญหรือสอนให้เชื่อไปอย่างงมงายไร้สาระ ไม่ใช่ศาสนาเป็นเพียงสมมติฐาน แต่ได้เข้าถึงขั้นอันติมสัจจะความจริงอันสิ้นสุดแล้ว ได้สอนเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่ ไว้อย่างแจ่มแจ้งไม่คลุมเคลือแม้กระนั้นบางคนก็ไม่ยอมเชื่ออีก ทั้ง ๆ ที่ตนไม่ได้ผ่านการพิสูจน์ข้อเท็จจริง แล้วก็ร้องเอะอะโวยวายว่า ชาติหน้าไม่มี ตายแล้วสูญ เขาหาทราบไม่ว่า นั่นเป็นการกักตัวไว้ในมุมมืดแห่งอวิชชา !

ทรรศนะทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสอนว่าร่างกายของเรา ประกอบขึ้นจากส่วนสำคัญใหญ่ ๆ ๒ อย่างคือ กายกับจิต เรียกตามภาษาศาสนาว่า " สังขาร " แปลว่าของผสม

ส่วนกายเป็นวัตถุประกอบไปด้วยธาตุสำคัญ ๆ ๔ ธาตุคือ ธาตุดิน, ธาตุน้ำ, ธาตุไฟ, ธาตุลม, พึงทราบว่าธาตุทางศาสนากับทางวิทยาศาสตร์มีความหมายไม่ค่อยจะตรงกัน เพราะวิทยาศาสตร์ได้แยกแยะออกมากกว่านี้ ส่วนทางพระพุทธศาสนาหมายเอาเฉพาะธาตุที่สำคัญ ๆ จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้คนพึงกันรู้เรื่องทุกคน

จิต ไม่มีตัวตนมองเห็นไม่ได้เหมือนวัตถุ เป็นธรรมชาติที่นึกคิด มีหน้าที่รับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ได้ ๖ ทางคือ ทางตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ, อาการรู้ของจิตนี้เรียกว่า วิญญาณ แปลว่าความรู้ จิตรับอารมณ์ ๖ ทาง มีดังนี้ :-

๑. ถ้าจิตรู้อารมณ์ด้วยตาเรียกว่าจักษุวิญญาณ
๒. ถ้าจิตรู้อารมณ์ด้วยหูเรียกว่าโสตวิญญาณ
๓. ถ้าจิตรู้อารมณ์ด้วยจมูกเรียกว่าฆานวิญญาณ
๔. ถ้าจิตรู้อารมณ์ด้วยลิ้นเรียกว่าชิวหวิญญาณ
๕. ถ้าจิตรู้อารมณ์ด้วยกายเรียกว่ากายวิญญาณ
๖. ถ้าจิตรู้อารมณ์ด้วยใจเรียกว่ามโนวิญญาณ

สังขารของเราตกอยู่ในลักษณะ หรือกฎธรรมดา ของโลก ๓ อย่างคือสังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา สังขารคือกายและจิตผสมกันเข้า ที่ว่าไม่เที่ยงนั้นก็เพราะว่ามันเปลี่ยนแปลงไหลวนเวียนอยู่ตลอดเวลา อาการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปอย่างถี่ยิบซึ่งเรียกว่า สันตติคือการสืบต่อ หลักอนิจจังของสังขารตามทรรศนะของพระพุทธองค์นั้นตรงกับหลักวิทยาศาสตร์ที่เชื่อถือกันอยู่ในปัจจุบันว่า สสารทุกอย่างไม่อยู่คงที่ไหลเวียนอยู่เสมอและไม่สูญหายไปไหน ทางชีววิทยาบอกว่าร่างกายของเรานี้ประกอบขึ้นด้วยเซลล์เล็ก ๆ หลายพันล้านตัว และตัวเซลล์เหล่านี้ก็เป็นอนิจจังคือ เกิดขึ้นมาแล้วก็แก่และตาย แล้วก็เกิดใหม่อีก

การเปลี่ยนแปลงของสังขารที่เป็นไปอย่างถี่ยิบจนเราไม่ สามารถ จะรู้ได้ว่ามันเปลี่ยนแปลงอย่างไรในขณะนั้น แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป จึงจะปรากฏให้เราเห็นอาการของมันชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นเปลี่ยนจากวัยเด็กมาสู่วัยหนุ่ม สาว วัยกลางคนและวัยแก่เฒ่า หรือจะเรียกอาการเปลี่ยนแปลงนี้ว่าตายคงไม่ผิดนัก คือตายจากเด็กมาเป็นแก่นั่นก็หมายความว่า ร่างกายและจิตใจของคนแก่ได้เป็นคนละคนกับเมื่อสมัยเป็นเด็กเสียแล้ว

คราวนี้ มาถึงจุดจบของชีวิตที่เราเรียกกันว่าตาย ความจริงเป็นแต่เพียงการเปลี่ยนแปลงอย่างหนัก จนเกิดขาดสันตติคือการสืบต่อกัน แล้วการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่หลวงนี้ได้เกิดแรงสั่นสะเทือนอย่างหนัก ยังผลให้กายแตกแยกออกจากกัน จิตซึ่งเคยสิงอาศัยกายอยู่ มีอิทธิพลเหนือกาย เมื่อกายทำลายแตกก็ต้องหนี เหมือนกับการหมุนของโลกอย่างได้แยบจนเราไม่รู้ว่ามันหมุน คล้าย ๆ มันอยู่เฉย ๆ แต่ถ้าเกิดมี

แผ่นดินไหวขึ้นตรงที่มันไหวนั้นจะมีอาการสะเทือนอย่างแรง ยังผลให้แผ่นดินตรงนั้นยุบลงเป็นเหวลึก หรือจมหายลงไปในท้องทะเลมหาสมุทร แต่ดินเหล่านั้นยังคงอยู่ในโลก ไม่สูญหายไปไหน

บัดนี้ ถึงเวลาแล้วที่จะตอบปัญหาที่ว่าตายแล้วเกิดหรือไม่ ? คำตอบก็คือ ถ้าสัตว์ผู้ตายยังมีกิเลสตัณหาอยู่ต้องเกิดต่อไป ถ้าสัตว์ผู้ตายไม่มีกิเลสตัณหาแล้ว ไม่เกิดแต่จะเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า "นิพพาน"

ต่อจากนี้ไปจะขอพูดถึงเรื่องราวของสัตว์ผู้ต้องเกิดต่อไป เพราะปัญหายังเกิดมีขึ้นอีกว่าถ้าเกิดอะไรไปเกิด ? ขอตอบว่า จิต เพราะตัณหาเป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมให้ผลคือวิบากถ้าทำกรรมดีก็ไปเกิดในที่ดีซึ่งเราเรียกว่าสวรรค์ ถ้าทำกรรมชั่วก็ไปเกิดในที่ชั่วเมื่อหมดวิบากแล้ว ตัณหาก็ผลักดันจิตให้ทำกรรมต่อไปอีก เราเรียกกฎแห่งการเวียนว่ายเกิดนี้ว่า "ไตรวัฏฏ์" คือ กิเลส กรรม วิบาก แดนที่จิตเวียนว่ายไปเกิดนั้น มีอยู่ ๓ อาณาจักรคือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ

๑. กามภพ อาณาจักรของสัตว์ผู้เสพกามได้แก่นรก มนุษยโลก สวรรค์ ๖ ชั้น

๒. รูปภพ อาณาจักรของพรหมมีรูป ๑๖ ชั้น ตั้งแต่พรหมชั้นปาริสัช ถึงชั้นอกนิฏฐา

๓. อรูปภพ อาณาจักรของพรหมไม่มีรูป ๔ ชั้นตั้งแต่ อากาสานัญจายตนะ ถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ

ข้อพิสูจน์ ๓ ข้อเรื่องปรภพ

เพื่อเป็นเครื่องพิสูจน์เรื่องปรภพ หรือชาติหน้าให้แน่ชัดยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าขอนำเอาข้อพิสูจน์ ๓ ประการของอาจารย์เสถียร โพธินันทะ ผู้บรรยายวิชาพุทธศาสนาในสภาการศึกษามหามกุฎราชวิทยาลัย มาเพื่อประกอบการพิจารณาให้หมดความแคลงใจต่อไป

๑. พิสูจน์โดยวิธีประจักษ์ แต่เนื่องจากปรภพมี ธาตุ บรรยากาศ มีกรรมวิบากมีอาการ แตกแต่งจากภพของเรานี้ เราจึงไม่อาจสัมผัสได้ด้วยอายตนะ ๕ แต่

สามารถสัมผัสได้ด้วยอายตนะที่หกคือใจ และใจที่สัมผัสได้ต้องเป็นใจที่ขัดเกลามาแล้ว คืออย่างต่ำต้องได้สำเร็จ จตุตถฌาน ซึ่งภาวะของใจเป็นกัมมนิยะ ควรแก่การงานในการน้อมไปเพื่อทิพย์จักษุเป็นต้น เพราะฉะนั้นผู้ที่ต้องการพิสูจน์ปรภพด้วยวิธีประจักษ์ จึงต้องสร้างฌานสมาบัติให้เกิดมีขึ้นในตนก่อน

๒. พิสูจน์ด้วยวิธีอนุมาน คือใช้เหตุผล เช่นมีอดีตก็มีปัจจุบัน ปัจจุบันเป็นเหตุให้เกิดอนาคตแล้วขยายออกไปเป็นมีชาติก่อนถึงมีชาตินี้ มีชาตินี้จึงเป็นเหตุให้มีชาติหน้า ปีก่อน ปีนี้ ปีหน้า เดือนก่อน เดือนนี้ เดือนหน้า วันก่อน วันนี้ วันหน้า วัฏฏสงสาร เป็นเพียงห่วงระยะของไม่ผ่องใส เหมือนน้ำขุ่นมองไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ใต้น้ำ ซึ่งการมองไม่เห็นของเรา มิได้หมายความว่าสิ่งต่าง ๆ ใต้น้ำไม่มี ถ้าน้ำใสแจ๋วขี้ตะกอนนอนก้นเราจะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ อยู่ใต้น้ำ

๓. เชื่อในตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อตามท่านผู้เห็นปรภพมาก่อนเรา ตามที่ท่านนำบอกเล่า เหมือนนักวิทยาศาสตร์พิสูจน์ค้นคว้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้แล้ว นำสิ่งนั้นมาสอนแก่เรา ความเชื่อในบุคคลแม้ในสมัยวิทยาศาสตร์นี้เราก็ต้องอาศัยความเชื่อประเภทนี้เป็นมูลฐานเช่นวิทยาศาสตร์บอกแก่เราว่า น้ำประกอบด้วยไฮโดรเจนและอ๊อกซิเจน เราเองก็มองไม่เห็นว่าตัวไฮโดรเจนและอ๊อกซิเจนหน้าตาเป็นอย่างไร ถึงกระนั้นเราก็เชื่อเขาบอก เพราะเหตุผลคือ เขาเป็นนักวิทยาศาสตร์ ได้ผ่านการแยกธาตุของน้ำ ทดสอบด้วยตัวเขาเองอย่างถูกต้องมาแล้ว จึงนำมาเผยแพร่สั่งสอน ตถาคตโพธิสัทธาก็ฉันเดียวกัน เราเชื่อเพราะพระพุทธเจ้าได้ทรงผ่านการทดสอบสิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ เชื่อเรื่องปรภพเป็นต้นโดยอาศัย อำนาจฌานสมาบัติที่พระองค์ได้ และนอกจากพระองค์แล้ว คนอื่น ๆ ที่ทำฌานสมาบัติได้ก็ย่อมทดสอบได้ผลดังนี้คือรับรองว่าปรภพมีจริงหรือตายแล้วเกิดนั่นเอง

ความจริงพระพุทธองค์ได้ทรงย้ำเรื่องปัจจุบันมากว่า อดีตและอนาคต คือให้ลืมอดีตที่ผ่านมาเสีย อย่าไปคิดถึงมัน และอย่าไปพะว้าพะวงถึงอนาคตให้มากไป แต่ให้สำรวจดูปัจจุบันให้มาก ๆ ว่าภารกิจที่เราจะจัดทำในวันนี้มีอะไรบ้าง ให้รีบทำให้

สำเร็จสุล่วงไปเสีย เพราะวันนี้เป็นเพียงความฝัน พรุ่งนี้เป็นเพียงมโนภาพ แต่ความสุขในวันนี้จะทำให้เมื่อวานนี้เป็นความฝันอันแสนหวาน และมองเห็นชีวิตทุก ๆ วัน พรุ่งนี้เต็มไปด้วยมโนภาพแห่งความสมหวัง

จุดหมายปลายทาง ของพระพุทธศาสนามิได้มุ่งให้สัตวโลกไปเกิดในสวรรค์ แต่มุ่งให้ทุกชีวิตไปนิพพานกัน เพราะสวรรค์ยังไม่ใช่แดนที่ปราศจากทุกข์ เป็นแต่เพียงโลกหนึ่งสำหรับบรรเทาทุกข์เท่านั้น ยังมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ แม้แต่ชีวิตในโลกนี้ ถ้าเรามองให้ซึ้งลงไปแล้ว มันจะเต็มไปด้วยความทุกข์อย่างมหันต์ เต็มไปด้วยสิ่งที่แปลกประหลาดนานาประการ มีทั้งความสมหวังและผิดหวังคลุกเคล้ากันไป ทุกชีวิตตกเป็นทาสของความอยากไม่รู้จักพอ ได้สิ่งนี้แล้วอยากได้สิ่งนั้น เมื่อได้มาแล้วก็ปรารถนาสิ่งอื่นต่อไปอีก โลกทั้งโลกเต็มไปด้วยความวุ่นวายสับสนอลหม่านทั้งนี้ก็มิได้หมายความว่าจะไม่มีความสุขเอาเสียเลย แม้เมื่อเราเอาสุขและทุกข์มาเปรียบเทียบกัน มาบวกลบคูณหารดูอย่างถี่ถ้วนแล้ว ทุกข์มันมากกว่าสุขตั้งอักโขทีเดียว มิหนำซ้ำชีวิตนี้น้อยเหลือเกิน ไม่ช้าไม่นานก็ต้องจากโลกนี้ไป ดังนั้นพระพุทธองค์จึงได้ชักชวนให้พวกเราไปนิพพานกัน เพราะนิพพานเป็นแดนเกษมเปรมปรีดิ์ปราศจากความทุกข์ใด ๆ ทั้งสิ้น

ขอจบเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่ ? ด้วยการตอบคำถามนี้อีกครั้งหนึ่งว่า "ถ้าผู้ตายยังมีกิเลสตัณหาอยู่ต้องเกิด แต่ถ้าหมดกิเลสตัณหาแล้วไม่เกิด"

จากหนังสือ "ธรรมเจดียานุสรณ์" มิถุนายน ๒๕๐๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ
นาวาเอก นพ. โ[illegible]รภวานนท์ ผู้พิมพ์โฆษณา
ต.ค. ๐๖